

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 24

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 24 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заступник гендиректора НБУВ

Редакційна колегія:

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президенти України та Росії зустрілися у Сочі 4

Україна в майданному вирі: гасла і очікування 5

Аналітика

Тарасенко Н.

Суспільно-політична ситуація в Україні:
оцінка з регіонів 8

Симоненко О.

«Євромайдан»: аспект інформаційних технологій 21

Якименко Ю.

Украинско-азербайджанское сотрудничество
и перспективы участия Украины в проекте TANAP 29

Економічний ракурс

Горовая С.

ВВП Украины обнаруживает тенденцию к росту 37

В об'єктиві – регіон

Рудь І.

Крим у контексті динаміки сучасних
українсько-російських відносин 39

Правові аспекти

Ворошилов В.

Правове забезпечення екологічної безпеки в Україні:
сучасний стан і шляхи оптимізації 48

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти 56

Перспективні напрями розвитку української науки 56

Аерокосмічна і авіаційна галузі 58

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань 61

Інноваційні розробки та технології	62
Відновлювані джерела енергії	63
Інформаційно-комунікаційні технології	63
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	65
Охорона здоров'я	68
Наука і влада	70

Проблеми інформатизації

Матеріали Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

Горовий В.

Ментальні фактори організації сучасної інформаційної діяльності 72

До уваги держслужбовця

Левченко Ю.

Україна та Європейський Союз

Список літератури (2010–2013 рр.)..... 81

Президенти України та Росії зустрілися у Сочі

6 грудня Президент України В. Янукович і Президент Російської Федерації В. Путін зустрілися в Сочі (РФ).

Під час зустрічі сторони приділили увагу широкому спектру питань двостороннього співробітництва.

Глави держав обговорили, зокрема, розвиток співпраці в промисловості, високотехнологічних галузях і фінансово-кредитній сфері. Особливу увагу було приділено співробітництву України й Росії в енергетичному секторі.

Питання розглядалися, зокрема, і у контексті підготовки до засідання Українсько-російської міждержавної комісії.

Можливе приєднання України до Митного союзу під час зустрічі не обговорювалося. Жодних документів до підписання під час зустрічі не планувалося й не підписувалося.

Разом з тим, як повідомляє видання «Українська правда» з посиланням на інформацію УНІАН, під час зустрічі президентів Росії В. Путіна і України В. Януковича під час VI засідання Українсько-російської міждержавної комісії 17 грудня в Москві планується підписати близько 13 документів, зокрема документа, який передбачає значне зниження цін на російський газ для України.

Наразі триває уточнення деталей.

Як повідомив співрозмовник агентства, на сьогодні узгоджено угоду між Кабінетом Міністрів України та урядом Російської Федерації про реалізацію й заходи державної підтримки відновлення серійного виробництва літаків сімейства Ан-124 із двигунами Д-18Т і їх модифікаціями.

Також готовий до підписання план дій з урегулювання торгових обмежень у двосторонній торгівлі між Україною і Росією на 2013–2014 рр. та протокол між Кабміном й урядом РФ про поставки товарів з виробничої кооперації у 2014 р.

Крім того, буде підписано спільний українсько-російський план заходів із святкування у 2014 р. 200-річчя від дня народження Т. Шевченка.

Як зазначив співбесідник агентства, буде підписано кілька документів, які передбачають спрощення перетину держкордону (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/news/29705.html>). – 2013. – 7.12; *Українська правда* (<http://www.prawda.com.ua/news/2013/12/9/7005541>). – 2013. – 9.12).

Україна в майданному вирі: гасла і очікування

8 грудня у Києві відбулось Народне віче, яке отримало назву «Марш мільйона». За даними опозиції, в мітингу взяло участь від 500 тис. до 1 млн осіб. Дані міліції виявилися скромнішими – 100 тис. учасників. Приводом для масового протесту стали гальмування владою процесу євроінтеграції України, активне розгортання переговорного процесу з Росією, що дало привід для припущень стосовно підготовки до можливого вступу України до Митного союзу, силовий розгін учасників мирної акції на Майдані Незалежності в Києві в ніч з 29 на 30 листопада, небажання влади дослухатись до вимог протестувальників і репресивні заходи стосовно активістів Євромайдану.

В узагальненому вигляді вимоги мітингуючих, озвучені лідерами опозиції, зводяться до звільнення всіх заарештованих учасників акцій і політичних в'язнів, притягнення до відповідальності всіх винних у жорстокому побитті людей 30 листопада та в провокаціях 1 грудня, відставки уряду Азарова та призначення дострокових президентських і парламентських виборів.

Під час акції перед її учасниками виступили лідери опозиції А. Яценюк, В. Кличко та О. Тягнибок, а також Ю. Луценко, О. Турчинов та ін.

Звернення до учасників Народного віча екс-прем'єра Ю. Тимошенко зачитала з трибуни Євромайдану її донька Є. Тимошенко.

«Наша мета – дострокове і негайне відсторонення В. Януковича від посади Президента України. Усі інші представники як центральної, так і місцевої влади – це його метастази, які помруть, коли зникне з політичної карти їх натхненник», – йшлося у зверненні Ю. Тимошенко.

Вона закликала опозицію та громадянське суспільство сформувати «нову систему влади», створити групу військових для переговорів з керівництвом Збройних сил України «про перехід армії на бік народу і відмову служити диктатурі», а також групу кадрових дипломатів, щоб домогтись проведення міжнародних антикорупційних розслідувань щодо В. Януковича і його наближених.

У рамках заходу демонстранти перекрили всі в'їзди в урядовий квартал і пригрозили блокувати адміністративні будівлі до «повної капітуляції влади».

«Євромайдан розширився до розмірів усього адміністративного центру Києва – від вулиці Грушевського до повороту на провулок Кріпосний до вулиці Інститутської, а далі через вулицю Шовковичну та Лютеранську вздовж вулиці Хрещатик на Майдан та Європейську площу», – заявив 8 грудня під час Народного віча у Києві народний депутат з фракції «Батьківщина» А. Шевченко.

Народний депутат сказав, що біля всіх ключових адміністративних будівель включно з Адміністрацією Президента, Кабінету Міністрів і

Верховної Ради, виставлено намети, польові кухні, а в деяких місцях проїжджа частина заблокована імпровізованими барикадами і виставлено пікети.

У цьому контексті в УЗГ МВС України нагадали, що «дії учасників мирних зібрань не повинні порушувати права інших громадян. А що стосується блокування руху, то такі дії можуть призвести до кримінальної відповідальності», – зауважили у міліції.

Кульмінацією протестів стало руйнування пам'ятника Леніну на Бессарабській площі, відповідальність за яке взяло на себе ВО «Свобода», уточнюючи при цьому, що цей акт немає відношення до Євромайдану.

Відповідна реакція влади і уряду на події зводиться до того, що потрібно вести діалог у рамках закону, і така можливість у опозиції, мовляв, була і є зараз.

«Ви вимагаєте розібратися в діях правоохоронних структур? Ми згодні, – заявив напередодні прем'єр М. Азаров в інтерв'ю російському “Першому каналу”. – Давайте разом розбиратися. Ви хочете відставки президента? Ну, цього не буде. Це суперечить нашій Конституції. Ви хотіли відставки уряду? Будь ласка. Ви винесли це питання до парламенту. Питання розглянули по всій процедурі, уряд отримав вотум довіри».

Умови для початку переговорів представники влади назвали розблокування органів державної влади, насамперед Кабміну, Київської міськкадміністрації.

Водночас прес-служба Служби безпеки України поширила повідомлення, що розпочала розслідування через дії, що спрямовані на «захоплення державної влади» в Україні.

«8 грудня в Єдиний реєстр досудових розслідувань внесено дані за фактом вчинення окремими політиками незаконних дій, спрямованих на захоплення державної влади», – ідеться в заяві СБУ.

Зі свого боку, прихильники Президента та Партії регіонів, що мітингують біля будівлі Верховної Ради, оголосили свій мітинг безстроковим. За словами організаторів, акція під назвою «Побудуємо Європу в Україні» завершиться лише після закінчення Євромайдану. За даними прес-служби Партії регіонів, 8 грудня на провладний мітинг зібралися до 15 тис. людей.

«Наша мета акції, щоб Янукович залишився нашим президентом. Він дав нам життя, і все інше, і т. д.».

«Мета нашої акції – підтримати президента у важкий час, коли у державі відбувається розкол. Зібрати... закликати іншу сторону, щоб вони перейшли на політичні правила вирішення цього питання і забрали людей з вулиць», – кажуть учасники акції.

Прибічники Президента Януковича виступають за мирне вирішення ситуації, що виникла в країні, і засуджують дії лідерів опозиції. Охороняють провладний мітинг два кордони міліції. Активістів Євромайдану вони не пропускають.

На підтримку обох мітингів Україною прокотилася хвиля мітингів та акцій протесту.

Виявили активність і українці за кордоном. Так, українці у США, Канаді та Європі вийшли на підтримку «Маршу мільйонів». Таким чином вони висловили свою солідарність із акціями протесту 8 грудня в Україні.

Зокрема, в Барселоні підтримали звернення до уряду Іспанії про введення персональних санкцій до В. Януковича та членів його уряду.

У трьох найбільших містах Португалії – Лісабоні, Порто і Фаро – пройшли мітинги на підтримку Євромайдану. У Лісабоні, на площі Мартін Моніж, зібралося понад 600 українців, які не тільки виголошували слова солідарності зі своїми співвітчизниками в Україні та світі, але й зібрали 2700 євро для потреб Євромайдану в Києві. Утретє відбувся мітинг на підтримку демонстрантів у Мадриді.

Щонайменше тисяча осіб крокувала центральними площами й вулицями Варшави, несучи в руках гасла «Україна – це Європа», «Ми з Майданом!», «У новий рік з новим президентом», «Янукович, щоб ти змерз!» та ін. До українців, які організували марш приєдналися польські політики та громадські діячі, зокрема колишні дисиденти й організатори «Солідарності».

Українці Італії зібралися у різних містах країни. Уперше зібрались українці у Валенсії.

Акції на підтримку Євромайдану відбулись також в Дубліні, Афінах та багатьох містах Німеччини. Зокрема, у Берліні українці збиралися біля будівлі Бундестагу. «Марш мільйона» у Празі демонстранти підтримали, утворивши Живий ланцюг. Солідарними з протестувальниками в Україні були й українці Парижа.

11 грудня Президент України В. Янукович у своєму зверненні до співвітчизників запросив представників усіх політичних сил, святих отців, представників громадськості до загальнонаціонального діалогу, наголошуючи на своїй готовності до особистої участі в такому круглому столі. Утім, станом на 12 грудня ні представники Євромайдану, ні опозиція участі в ініційованому Президентом заході не беруть, вимагаючи від влади притягнути до відповідальності тих, хто давав вказівку розганяти Майдан, остаточно звільнити всіх, хто незаконно заарештовані як активісти Майдану і відправити у відставку тих, хто відповідальні за економічну й політичну кризу в країні (*Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2013/12/9/7005602/>). – 2013. – 9.12; *Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2013/12/9/7005567/>). – 2013. – 9.12; *NEWSru.ua* (<http://newsru.ua/press/09dec2013/ogliad.html>). – 2013. – 9.12; *NEWSru.ua* (<http://www.newsru.ua/ukraine/08dec2013/yanik.html>). – 2013. – 8.12; *Голос Американи* (<http://ukrainian.voanews.com/content/article/1806249.html>). – 2013. – 9.12; *OstanniPodii.com* (http://ostannipodii.com/a/201312/maydan_nezalezhnosti_zapovneniy_lyudmi-100002173/). – 2013. – 8, 9.12; *Високий Замок* (<http://www.wz.lviv.ua/news/48047>). – 2013. – 9.12).

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Суспільно-політична ситуація в Україні: оцінка з регіонів

2 грудня в усіх регіонах України відбулися позачергові сесії обласних рад, на яких було оприлюднено їхні позиції стосовно соціально-політичної ситуації в країні. Обласні ради засудили застосування насильства проти мирних зібрань громадян і закликали партії до діалогу. Щодо оцінки дій влади в поточній ситуації заяви обласних рад мають чіткі регіональні відмінності – від однозначного засудження й закликів до відставки діючої влади в західних областях, до повної підтримки дій керівництва країни і вимоги припинення акцій протесту в східних регіонах і в Криму. Обласні ради центральних регіонів України висловили переважно нейтральну позицію, закликавши до пошуку компромісу.

В областях Західної України оголосили про приєднання до загальнонаціонального страйку й долучилися до вимог мітингувальників на столичному Майдані. **У Львівській області** відбулася установча нарада страйкового комітету Штабу національного спротиву, де було вирішено, що «на кожному підприємстві буде створений страйковий комітет, який координуватиме акції протесту підприємства». Пленарне засідання XXVI сесії Львівської обласної ради перенесли у зв'язку з відсутністю кворуму, оскільки більшість депутатів нині перебуває в Києві на «Євромайдані». Таке рішення було ухвалено на засіданні керівництва й голів фракцій Львівської обласної ради.

Позачергова 47-ма сесія **Тернопільської обласної ради** відбулася на майдані Незалежності в Києві. Голова обласної ради В. Хомінець зі сцени зачитав проект рішення «Про суспільно-політичну ситуацію в Україні». Шістдесят сім депутатів із фракцій ВО «Свобода», Української народної партії, «Наша Україна» й частина «Єдиного центру» одноголосно проголосували за нього.

Депутати Тернопільської обласної ради від імені територіальних громад Тернопільської області висловили обурення подіями, що відбулися з 29 на 30 листопада 2013 р. на майдані Незалежності у Києві. На їхнє переконання, кривавий розгін озброєними представниками державної влади мирних зібрань людей в Україні, у центрі Європи, необхідно розцінювати вже не лише як порушення прав людини, а як злочин.

У зв'язку з продовженням мирних акцій протесту тернопільські депутати звернулися до керівництва Міністерства внутрішніх справ України та його структурних підрозділів на місцях із закликом «не виконувати злочинних на-

казів, не вчиняти жодних актів насильства щодо мирних громадян і не брати участі в спробах розгону мирних акцій протесту на всій території України».

До офіційних представництв країн-членів Європейського Союзу, Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні депутати Тернопільської обласної ради звернулися з офіційною заявою про підтримку петиції щодо заборони в'їзду до країн ЄС і США Президенту України В. Януковичу, усьому складу Кабінету Міністрів України й членам їхніх сімей, а також блокування в європейських банках їхніх рахунків і рахунків, пов'язаних з ними компаній. «Ми, депутати Тернопільської обласної ради, звертаємося до усіх громадян України – членів Партії регіонів із закликом покинути ряди цієї політичної сили, здати партійні квитки політсили, яка сформувала уряд, котрий знехтував усіма принципами демократичного суспільства та силою розганяє мирні протести.

Також звертаємося до усіх представників засобів масової інформації із закликом об'єктивно й неупереджено висвітлювати події, що відбуваються в Україні, не дезінформувати громадян і не замовчувати факти вчинення насильства й неправомірних дій до активістів протестного руху й мирних громадян, які їх підтримують.

У випадку продовження застосування силових методів відносно протестуючих громадян залишасмо за собою право вдаватися до громадянської непокори й загальнодержавного попереджувального страйку», – заявили депутати Тернопільської обласної ради.

1 грудня 2013 р. відбулися збори депутатів **Івано-Франківської обласної**, районних, міських рад, на яких прийнято резолюцію про суспільно-політичну ситуацію в області. Обласна рада вирішила звернутися до керівників держав-членів Європейського Союзу й Сполучених Штатів Америки, інших демократичних держав про застосування санкцій до Президента України й уряду Януковича – Азарова, а також звернутися до Президента України й Прем'єр-міністра України з вимогою подати у відставку. До членів Партії регіонів депутати звернулися із закликом про вихід з партії.

Депутати постановили рекомендувати працівникам державних органів влади не використовувати як символіку в службових приміщеннях портрети В. Януковича. Вони також звернулися до працівників силових структур із застереженням щодо недопущення неправомірних дій відносно своїх співвітчизників під час проведення мирних акцій протестів.

Сесія Івано-Франківської обласної ради відбулася на Вічевому майдані. Депутати поставили вимогу перед Президентом щодо негайної відставки уряду М. Азарова й ухвалили звернення до Європейського парламенту, Ради Європи, Європейської комісії та посла Європейського Союзу в Україні Я. Томбінського. У ньому депутати просять «європейські держави про підтримку, захист і визнання того, що непідписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стане не тільки поразкою для українців, а й непоправною шкодою для всієї демократичної спільноти».

На майдані Незалежності в Києві відбулася позачергова сесія Івано-Франківської міської ради. Депутати одноголосно підтримали звернення до Президента України, уряду і Верховної Ради з вимогою відновити євроінтеграційний курс. Від імені територіальної громади міста Івано-Франківська міська рада також звернулася до офіційних представництв країн ЄС з проханням сприяти підписанню Угоди про асоціацію у Вільнюсі. На усіх в'їздах до міста депутати вирішили поряд з державною символікою встановити й символи Європейського Союзу. Тож Івано-Франківськ, який сьогодні володіє трьома офіційними відзнаками Європейського Союзу – Європейським дипломом, Прапором Ради Європи та Почесним знаком Ради Європи, визначився у своєму прагненні долучитись до європейської родини.

Голова **Закарпатської облради** І. Балога, відкриваючи позачергову сесію, закликав місцеві ради, депутатів усіх рівнів, міських, селищних і сільських голів не бути байдужими, висловити свою позицію, провести сесії й заявити чітку позицію щодо подій у державі. «Ми маємо змусити владу» рахуватися з інтересами 46 млн громадян Української держави.

Депутати від Партії регіонів прийшли на сесію зі своєю заявою, яку зачитав перший заступник голови облради, член Партії регіонів В. Закурений. У ній йшлося про те, що вони стурбовані інцидентом на «Євромайдані», утім заклику щодо відставки уряду в ній не було.

У підсумку на порядок денний було винесено два проекти рішення. Проект від фракції ЄЦ набрав 44 голоси. Проект від ПР – 40 голосів. «Регіонали» відмовилися підтримувати заяву, у якій була вимога про відставку уряду М. Азарова й міністра МВС В. Захарченка.

Після перерви депутати, з ініціативи голови облради І. Балоги, ухвалили рішення про суспільно-політичну ситуацію в Україні: засудити дії органів центральної виконавчої влади України щодо злочинного розгону учасників мирного зібрання у Києві 30 листопада 2013 р. й звернутися до працівників силових структур із застереженням щодо недопущення неправомірних дій відносно своїх співвітчизників під час проведення мирних акцій протестів.

Також депутати запропонували звернутися до ЗМІ області щодо оперативного та об'єктивного висвітлення подій і ситуації, яка склалася на території Закарпаття і в Україні загалом. За відповідне рішення проголосувало 79 депутатів.

Заяви щодо суспільно-політичної ситуації в Україні так і не прийняли – консенсусу знайдено не було.

Звернення депутатів **Хмельницької обласної ради** шостого скликання до Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України й жителів Хмельницької області було розглянуто 5 грудня на пленарному засіданні XVIII сесії.

«Наше суспільство засуджує ті події, і настав час прийняти правильне рішення щодо покарання тих людей, які віддали наказ застосувати насильст-

во проти мирних зібрань людей, що не має розумного пояснення і виправданя. У зверненні до керівництва держави ми, депутати обласної ради, незалежно від політичних уподобань, безсумнівно, наголошуємо на однозначній підтримці європейської інтеграції. Бо цілком закономірне прагнення українського народу до тісної співпраці з Європейським Союзом. Адже, крім безсумнівних економічних і політичних вигод, цей крок продемонструє цивілізований вибір українців на користь європейських цінностей, поваги до громадянських свобод, вільного ринку й конкуренції, подолання корупції», – наголосив голова обласної ради під час засідання президії.

Сорок чотири депутати від Партії регіонів не прийшли на позачергову сесію **Чернівецької обласної ради**, тому вона не відбулася. Депутати від опозиції безпосередньо в залі засідань обласної ради, перед журналістами, провели свої збори. Вони ухвалили звернення зі своїми вимогами.

Збори депутатів фракції Партії регіонів і позафракційних депутатів обласної ради відбулися окремо. На них було прийнято звернення до Президента України, Генеральної прокуратури України й жителів Чернівецької області такого змісту:

«Ми, депутати Чернівецької обласної ради, висловлюємо глибоке занепокоєння з приводу загострення суспільно-політичної ситуації, яка склалась в Україні впродовж останніх днів і має тенденцію до подальшої ескалації. З огляду на це, усвідомлюючи свою відповідальність перед жителями Чернівецької області, ми прагнемо підтвердити репутацію Буковинського краю як багатонаціонального, традиційно стабільного та політично врівноваженого регіону України та засуджуємо насильницькі дії щодо учасників мирних зібрань громадян України.

Ми підтримуємо політику Президента України щодо прискорення процесу зближення України з Європейським Союзом, вважаємо обґрунтованими і зваженими дії Президента та уряду України, спрямовані на збереження економічної та політичної стабільності в державі, прагматичне відстоювання національних інтересів з метою підвищення життєвого рівня громадян.

Дотримуючись притаманних нашим землякам якостей толерантності й поміркованості, керуючись демократичними цінностями та з метою збереження громадянського миру й спокою на українській землі, звертаємося до:

1. Президента України В. Януковича з підтримкою курсу євроінтеграції та закликаємо вжити невідкладні заходи щодо недопущення застосування силових методів стосовно мирних зібрань громадян.

2. Генеральної прокуратури України – оперативно провести належне розслідування силових конфліктів, що відбулися в Києві 30 листопада та 1 грудня 2013 р., з метою покарання винних у перевищенні службових повноважень, проявів хуліганства й недопущення повторення подібних ситуацій.

3. До жителів Чернівецької області – зберігати громадський мир і спокій, запобігати проявам протиправних дій і провокацій».

Позачергова сесія **Волинської обласної ради** відмовилася розглядати питання про засудження розгону «Євромайдану» в Києві. Про це повідомили у прес-службі Волинської обласної організації ВО «Свобода». Облрада так і не змогла затвердити порядку денного своєї роботи. Зокрема, депутати не проголосували за включення до порядку денного питання проекту рішення «Про звернення Волинської обласної ради щодо суспільно-політичної ситуації в Україні та Волинській області після кривавого побиття учасників “Євромайдану” в місті Києві 30 листопада 2013 року», у якому містилася вимога негайної відставки Президента України В. Януковича.

Вінницька облрада на позачерговій сесії звернулася до Президента України В. Януковича як гаранта Конституції України вжити всіх заходів щодо незастосування сили проти мирних зібрань громадян і недопущення введення надзвичайного стану.

Свою оцінку ситуації, що склалася, дали всі бажаючі депутати. Також виступив представник студентів, які мітингують під стінами облради.

Сесія запланувала затвердити звернення від Вінниччини до центральних органів влади. Але після тривалих дискусій жодне із запропонованих звернень не було затверджено більшістю голосів. Депутати не підтримали жодного з текстів звернення. Тому було прийнято рішення оголосити перерву і створити робочу групу, яка протягом години доопрацює текст звернення щодо суспільно-політичної ситуації в Україні. У доопрацьованому зверненні вінницькі депутати висловили свою стурбованість перебігом суспільно-політичної ситуації, яка склалася в Україні, і категорично засудили будь-які насильницькі дії проти мирних зібрань громадян. Особливе занепокоєння вінницьких депутатів «викликає існуюча на сьогодні можливість подальшої ескалації цього конфлікту, яка може призвести до розколу суспільства та країни».

Звертаючись до Президента України В. Януковича, Вінницька обласна рада закликала вжити всі заходи щодо незастосування сили проти мирних зібрань громадян і не допустити введення надзвичайного стану, дати оцінку діям уряду щодо призупинення євроінтеграційного процесу.

Представників усіх політичних сил і громадськості депутати закликали не допустити проявів радикалізму й застосування протиправних дій.

До Генеральної прокуратури України звернулися з вимогою в максимально стислі терміни провести об'єктивне розслідування силових конфліктів, що відбулися в Києві, з метою покарання винних і недопущення повторення подібних ситуацій. До правоохоронних органів Вінницької області – забезпечити охорону громадського правопорядку й недопущення силового протистояння під час проведення масових акцій.

Органи місцевого самоврядування й місцеві органи виконавчої влади Вінницької області закликали забезпечити спокій і стабільну життєдіяльність територіальних громад, а жителів Вінниччини – зберігати спокій і виваженість, не піддаватися на провокації й не вдаватися до протиправних дій.

Шістдесятюма голосами депутати **Черкаської обласної ради** підтримали звернення до Президента України й жителів області з приводу суспільно-політичної ситуації в країні. Це єдине питання, яке було винесено на засідання позачергової сесії 2 грудня. І хоча участь у його обговоренні взяли депутати різних фракцій (утім опозиції довелося заблокувати трибуну, щоб отримати слово), провладна більшість схвалила звернення без пропозицій і варіантів. Опозиційні депутати від голосування утрималися.

«Мирні акції, що відбуваються в Україні, з вини провокаторів призвели до силового протистояння й перетворилися в криваві сутички. Ми, депутати обласної ради, засуджуємо дисбаланс у суспільстві. Від імені черкаської громади заявляємо, що ми готові стати на захист конституційного порядку в державі й підтримуємо курс Президента України на євроінтеграцію», – ідеться у зверненні.

Депутати облради звернулися до В. Януковича з пропозицією провести загальноукраїнський круглий стіл представників усіх політичних партій, громадських об'єднань «з метою налагодження постійного конструктивного діалогу навколо питання євроінтеграції України». До виборців – докласти всіх зусиль для гідного відзначення 60-річчя утворення Черкаської області і 200-річчя від дня народження Т. Шевченка.

Але треба зазначити, що таке помірковане звернення було повною несподіванкою для депутатів-«регіоналів», які становлять більшість у Черкаській облradі. Адже напередодні ввечері готувалося зовсім інше звернення, у якому була вимога ввести в країні надзвичайний стан. Проте питання введення надзвичайного стану піднято не було. Більше того, «регіонали» в один голос заявили, що для введення надзвичайного стану немає підстав.

Напередодні позачергової сесії **Полтавської обласної ради** в Інтернеті також поширювалася інформація, що обласна рада, більшість у якій має провладна партія, звертатиметься до Президента з проханням про введення в країні надзвичайного стану. Під стінами обласної ради зібралися кількасот полтавських студентів, аби закликати депутатів не «пороти гарячку» й бути з народом. Однак народні обранці обмежилися звичайним зверненням щодо «суспільно-політичної ситуації в країні». Щоправда, щоб прийняти навіть його, обласній radі знадобилося майже три години.

Фактично депутати оцінки подіям не давали, висловили стурбування й зробили суспільству три меседжі: про право на мирне зібрання і висловлювання своєї думки; про засудження й недопущення в майбутньому розгону мирних демонстрацій; про те, що протистояння, яке призводить до кровопролиття, – «не наш шлях».

Свій, альтернативний текст звернення пропонували опозиційні партії в обласній radі. Його озвучив керівник фракції ВО «Батьківщина» Ю. Шляховий. «Криваві та ганебні дії державної влади перейшли всі межі моралі й людяності. Депутати Полтавської обласної ради від імені територіальної громади

області висловлюють обурення подіями, що відбулися в ніч з 29 на 30 листопада на майдані Незалежності в Києві, – ішлося в альтернативному зверненні. – Кривавий розгін озброєними представниками державної влади мирних зібрань людей у столиці європейської держави необхідно розцінювати як злочин не тільки проти засад демократії, а й проти здоров'я та життя громадян України...

Звертаємося безпосередньо до керівництва Міністерства внутрішніх справ з приводу негайного прийняття рішення щодо розформування спецпідрозділів «Беркут» як таких, що своїми діями дискредитували владу та організували криваве побоїще. Депутати обласної ради звертаються до всіх громадян, членів Партії регіонів, із закликом покинути ряди цієї політичної сили, здати партійні квитки політсили, яка сформувала уряд, котрий знехтував усіма принципами демократичного суспільства й силою розганяє мирні протести...»

Після тривалих дискусій депутати все-таки ухвалили більшістю голосів «причесане», як прокоментував позафракційний Д. Хрїстов, «звернення з любов'ю до українського народу й опозиції». «За» проголосувало 69 із 95 присутніх народних обранців.

Депутати **Кіровоградської обласної ради** ухвалили звернення до Президента України щодо необхідності забезпечення стабільної суспільно-політичної ситуації в Україні.

Не допустити радикалізму та утриматися від провокацій – з таким закликом звернулися до політичних партій і громадських організацій депутати Кіровоградської облради. Крім того, у зверненні до Президента, яке ухвалили на позачерговій сесії, лише два пункти: вимога до центральних органів влади – зберегти конституційний лад, до правоохоронців – забезпечити охорону громадського порядку й не допустити протистояння в суспільстві.

Депутати **Чернігівської обласної ради**, висловили стурбованість ситуацією, що склалася в останні дні в Україні. «Ми вважаємо недопустимими дії правоохоронних органів щодо обмеження прав і свобод громадян на проведення мирних зібрань, які призвели до силового протистояння в Києві на майдані Незалежності в ніч з 29 на 30 листопада. Ці події повинні бути ретельно й об'єктивно розслідувані, а винні в насильницькому розгоні мирного зібрання, основними учасниками яких була студентська молодь, притягнуті до відповідальності.

Водночас чернігівські депутати засудили дії провокаторів, які намагаються дестабілізувати ситуацію, закликаючи людей до насильницького захоплення адмінбудівель і вчинення інших протиправних дій, і висловили впевненість, що вихід з політичної кризи можливий за умов мирного діалогу, пошуку компромісів і взаєморозуміння.

На позачерговій сесії **Сумської обласної ради** депутати мали ухвалити проект звернення до Президента України «Про суспільно-політичну ситуацію в державі», у якому засуджуються дії правоохоронців у ніч на 30 листопада.

Проте у цій заяві жодним чином не зазначені вимоги громади про відставку уряду та імпічмент Президента. На проти вагу цьому опозиційні депутати обласної ради вимагали ухвалити резолюцію учасників віча 1 грудня в Сумах і від імені усіх депутатів висловити недовіру владі. Вимагати цих дій від обласної влади до сесійної зали прийшло близько 500 сумчан. У свою чергу, провладні депутати лише засуджували силовий розгін мітингувальників у Києві 30 листопада, навіть не згадуючи про імпічмент чи відставку уряду.

Почалося жваве громадське обговорення, де кожен охочий міг висловити свою думку щодо нинішньої ситуації в країні. Однак після чотирьох годин обговорення влада усе ж не почула вимог громадян. У підсумку 56 депутатів із 61 присутнього на сесії Сумської обласної ради проголосували за ухвалення заяви з приводу суспільно-політичної ситуації в країні, де не було жодного слова ні про відставку уряду, ні про Президента.

Сумська міська рада вимагає від Президента України відправити у відставку Прем'єр-міністра й доручити Генпрокурору негайно розпочати перевірку за фактом побиття людей в Києві на «Євромайдані» в ніч проти 30 листопада і 1 грудня 2013 р. Водночас продовжити перемовини з Європейським Союзом. «За» відповідний проект рішення проголосувало 52 депутати з присутніх у сесійній залі.

Як зазначено в тексті звернення до глави держави, «спецпідрозділи “Беркуту” з небаженою жорстокістю розігнали мирну акцію українських студентів, яка відбувалася на підтримку підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом», і вони «мали на цю жорстокість дозвіл і команду». Відтак міська рада вимагає притягнути «до кримінальної відповідальності осіб, які віддавали злочинні накази та вчиняли безпосередньо дії, що призвели до кровопролиття», та щоб судові справи «були абсолютно публічними на всіх їх етапах».

Загалом на розгляд депутатського корпусу виносилося два проекти рішень – від фракції партії «ВО “Батьківщина”» і фракції «Рідне місто». У тексті першого містилася також вимога «добровільної відставки з посади Президента України та призначення дострокових виборів Президента України».

У пропозиції фракції «Рідне місто» натомість йшлося про поновлення перемовин «з Європейським Союзом щодо євроінтеграції України та не пізніше березня 2014 р. підписати Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом».

Обговорення в сесійній залі, на яке прийшли і представники громади, тривало понад три години й було емоційним. Слово мали як депутати, так і громадські активісти. Голосування відбувалося по кожній з редакцій проекту рішення та звернення окремо. У підсумку був підтриманий варіант, запропонований фракцією «Рідне місто».

На позачерговій сесії **Житомирської обласної ради** було розглянуто лише одне питання – «Про суспільно-політичну ситуацію в Україні». Проекти відповідного рішення та звернення депутатів Житомирської обласної ради до

Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, жителів Житомирської області щодо суспільно-політичної ситуації, яка склалася в Україні, було підготовлено робочою групою. До її складу увійшли депутати обласної ради від кожної депутатської фракції. «Ми не можемо спокійно спостерігати за тими подіями, які відбуваються в державі. Депутати повинні висловити свою позицію, обговорити це питання, звернутися до наших земляків. На Житомирщині проходять мирні цивілізовані зібрання, адже жителі області теж уболівають за долю нашої держави», – сказав голова обласної ради Й. Запаловський, спілкуючись із журналістами перед початком сесії. Виступаючи на сесії, голова Житомирської ОДА С. Рижук сказав, що обласна влада запевняє, що на Житомирщині відбуваються мирні зібрання винятково в законодавчому полі. Ніхто не перешкоджає і не перешкоджатиме їх проведенню. Наразі головне – не допустити політичних провокацій, організувати стабільне функціонування систем життєзабезпечення населення.

Під час роботи сесії депутатами від опозиції та позафракційними були внесені доповнення про вимогу відставки уряду, про імпічмент Президента та відставку міністра МВС В. Захарченка, але вони не знайшли підтримки в більшості.

У раді виступили й представники студентів, які мітингували в цей час під облогою. Їхні вимоги про відставку уряду, силовиків, які брали участь у побитті, теж підтримано не було. Зрештою, не вистачило голосів для прийняття рішення в цілому. Депутати опозиційних фракцій відмовилися голосувати за звернення, бо більшість не підтримала їхніх доповнень.

Київська обласна рада засудила ескалацію свавілля й насильства під час проведення мирних акцій протесту в Києві, закликала керівників підприємств, установ, організацій, їхніх трудових колективів і всіх мешканців області забезпечити функціонування інфраструктури Київщини й «підтримати український народ стосовно продовження процесу євроінтеграції».

Голова Київської обласної ради О. Качний запропонував до голосування заяву депутатів облради й проект рішення «Про суспільно-політичну ситуацію» в Україні. «Ми сьогодні зважено й чітко даємо зрозуміти всьому суспільству Київщини й України в цілому, що Київська обласна рада у складі фракції Партії регіонів і всіх опозиційних сил одноставно підтримує передусім збереження в державі громадського спокою. Нас усіх єднає одна мета – підтримка ідеї євроінтеграції, тому ми зійшлися на єдиному компромісному рішенні, від якого залежить подальше функціонування області, – наголосив голова Київської обласної ради. – Ми впевнені, що всі обставини подій, що відбулися в Києві, повинні бути ретельно перевірені Генеральною прокуратурою України. І лише на основі результатів цих перевірок правоохоронні органи та суспільство зроблять певні висновки. Тож ми закликаємо всі політичні сили Київщини та усієї України об'єднатися навколо суспільних і національних інтересів, дотримуючись законності та порядку.

На сесії Київської облради були присутні народні депутати фракції УДАР А. Палатний, І. Герашенко, П. Різаненко, Р. Чернега та В. Іщенко, які взяли участь у напрацюванні компромісного варіанта заяви Київської обласної ради про підтримку європейського вибору українського народу, засудження всіх провокаційних дій, що несуть загрозу життю і здоров'ю людей, завдають втрат для економіки та іміджу держави на міжнародній арені.

При цьому опозиційні депутати не дали змоги провладній більшості проголосувати за пропозицію «регіоналів» внести зміни до проекту рішення та додати слова про підтримку дій Президента України В. Януковича. «За цю пропозицію не проголосувала не лише опозиція, а й чимало депутатів від Партії регіонів. Це означає, що провладна більшість у Київській обласній раді дала першу тріщину, оскільки депутати чудово розуміють, що абсолютна більшість мешканців Київщини підтримують європейський шлях розвитку країни та різко засуджують останні дії влади», – заявив голова фракції УДАР у Київській облradі О. Великін. Голова Київської обласної державної адміністрації А. Присяжнюк, звертаючись до присутніх з трибуни, наголосив на тому, що методи політичних сил щодо ескалації ситуації є неприпустимими: «Я поважаю право кожного на проведення мирних зібрань, гарантованих Конституцією України. Водночас засуджую ескалацію свавілля і насильства під час проведення самої акції протесту в Києві, у тому числі застосування сили правоохоронцями та побиття журналістів. Силкові методи вирішення цих питань не є раціональними. Як ніхто інший, я розумію, що діалог і консенсус у прийнятті рішення є єдиним шляхом до розвитку держави. Тому пропоную створити робочу групу за участі представників громадськості, народних депутатів, влади, незалежних журналістів, для вгамування пристрастей і прийняття виваженого правильного рішення».

У зверненні **Одеської обласної ради** до Президента України, політичних партій та українського народу щодо недопущення зруйнування конституційного ладу України депутати висловили підтримку обраного Україною зовнішньополітичного вектора, що базується на загальнолюдських цінностях та інтересах українського народу і має враховувати національні економічні інтереси та макроекономічну ситуацію.

Одеська обласна рада звернулася до Президента В. Януковича з проханням не допустити посягання на сталий розвиток української державності, розколу громадянського суспільства, здійснення перешкод у функціонуванні державних органів, підприємств, установ, організацій особами, що мають на меті насильницьким шляхом дестабілізувати ситуацію у країні, чим ставлять під загрозу безпеку та суверенітет українського народу.

До політичних партій Одеська обласна рада звернулася з вимогою щодо припинення будь-яких посягань на конституційний лад України, пропаганди війни, насильства, порушень прав і свобод людини, закликів до перешкоджання роботі державних органів та посадових осіб, недопущення спекулювання

темою європейської інтеграції, яка залишається пріоритетом у зовнішній політиці держави, в угоду своїх політичних амбіцій та як привід для розколу суспільства.

Одеські депутати закликали український народ до збереження національної єдності, консолідації та порозуміння у реалізації та захисті права України на самовизначення, цілісність і незалежність, а також не піддаватися впливу провокаторів.

Миколаївська обласна рада висловила «стурбованість ситуацією» та вирішила «вважати неприпустимими дії провокаторів, спрямованих на захоплення адміністративних приміщень органів державної влади та місцевого самоврядування та створення перешкод їх належної роботи».

Проти страйку та мітингів однозначно висловилася **Херсонська обласна рада**, яка не підтримала страйк і в зверненні зазначила: «Збір роботи уряду, навіть на кілька годин, може призвести до повного колапсу в економічній, фінансовій і банківській сферах. Завдання регіональної влади – не дозволити хоча б на годину зупинити роботу державних установ області, які відповідають за виплату пенсій, зарплат, тепло в наших будинках, наявність товарів, стабільність цін в магазинах і на ринках».

Дніпропетровська обласна рада у своєму зверненні до Президента України, Кабінету Міністрів і Верховної Ради зауважила, що вважає обґрунтованими і зваженими дії Президента та уряду України, «спрямовані на збереження економічної та політичної стабільності у державі». Депутати звертаються до В. Януковича з проханням вжити всі законні заходи щодо стабілізації порядку в країні, до громадян – керуватись у своїх діях принципами законності, толерантності, громадянської свідомості та не піддаватися на провокації.

У зверненні депутатів Дніпропетровської обласної ради до Президента, Кабміну та Верховної Ради йдеться про підтримку політики керівників країни, необхідність забезпечення соціальних стандартів і стабілізації ситуації в державі. Зокрема, Дніпропетровська обласна рада звертається до Кабінету Міністрів України з пропозицією спрямувати свої дії на забезпечення гідних соціальних стандартів життя наших людей, керуючись виключно національними інтересами, інтересами збереження робочих місць, економічної стійкості держави, підвищенням економічного і виробничого потенціалу, а також на розробку та впровадження низки запобіжних заходів з метою захисту економіки та населення від можливих негативних ризиків, у тому числі відновлення торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією та країнами СНД. Дніпропетровська обласна рада звертається до Президента України вжити всі законні заходи щодо стабілізації порядку в країні.

Депутати від Партії регіонів разом з комуністами одногласно проголосували за звернення. Опозиціонери ж вважають, що такі рішення обласних рад можуть бути використані з метою введення у країні надзвичайного стану. Вони

виступили проти документа. Та це всього п'ять голосів. Інші опозиційні депутати з «Фронту змін» і БЮТ на сесію не з'явилися.

Звернення Дніпропетровської обласної ради до Президента України, Кабінету Міністрів та Верховної Ради про наведення порядку і стабілізації в країні відображає лише офіційну точку зору Партії регіонів та її союзників, повідомили в прес-службі Дніпропетровської обласної організації партії УДАР. «Ця заява не відображає думки жителів Дніпропетровської області про ситуацію в країні. Це лише офіційна точка зору Партії регіонів. У реальності ми бачимо спробу видати партійну пропаганду за думку виборців. Це некоректно», – заявила голова Дніпропетровської обласної організації партії УДАР О. Васильченко.

На думку УДАРу, Партія регіонів свідомо не згадує про побиття молоді співробітниками «Беркуту» на київському Майдані в ніч з 29 на 30 листопада. А саме це послужило причиною виникнення масового протестного руху людей, які повстали проти свавілля правоохоронних органів. Закликаючи до стабільності, Партія регіонів замовчує, що як партія вона де-факто і стала фактором дестабілізації в країні.

Крім того, у зверненні повторені невдалі спроби пояснення краху євроінтеграційного курсу країни. «Президент і Кабінет Міністрів України відверто провалили підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Це факт, який нічим уже не виправдати. Офіційні заяви влади намагаються переконати нас у зворотньому. Але «євромайдани» в Києві, містах України та за кордоном підтверджують: виборці не вірять Партії регіонів. І тому Угоду підпише новий Президент України і новий демократичний уряд», – зазначила О. Васильченко.

«Ескалацією політичного протистояння в країні» занепокоєні депутати **Харківської облради**. У заяві, яку вони ухвалили майже одностайно, жодної згадки про можливість запровадження в Україні надзвичайного стану. Заява засуджує провокації під час подій у столиці. Продовження протистояння, на думку харківських депутатів, завдає збитків вітчизняній економіці, його можна трактувати як спробу повалити конституційний лад.

Депутати Харківської облради заявили, що «далекоглядні та обачні кроки керівництва держави, спрямовані на захист національних інтересів, деякими гарячими головами були використані як привід для розпалювання неабияких пристрастей на вулицях і в розумах людей».

За словами голови Харківської обласної ради С. Чернова, «заявление Харьковского областного совета абсолютно в унисон позиции Президента Украины, евроинтеграционному курсу, прописанному в законе о внешней политике, ни в какое противоречие не входит».

Донецька облрада опублікувала на сайті звернення, у якому зазначено: «Вимоги про відставку уряду і Президента не мають нічого спільного з Конституцією України і волевиявленням жителів України, що висловили довіру

всенародно обраному Президенту України Віктору Федоровичу Януковичу». А також виступила з вимогою до Президента «взяти ситуацію під контроль і повернути конституційний порядок у країні». Однак журналіст радіо «Свобода» в Донецьку зазначає, що цей текст звернення не був проголосований на сесії.

Незважаючи на всю складність політичної ситуації, **Донецька область** продовжує мирно трудитися, показуючи іншим регіонам приклад толерантності, витримки і здорового глузду. Це підкреслив у своєму виступі на позачерговій сесії облради голова Донецької облдержадміністрації А. Шишацький.

Звертаючись до представників депутатського корпусу, губернатор зазначив, що в країні запущений сценарій революції. «Сьогодні наші опоненти вважають, що на їхній вулиці настало “свято”. У країні економічна криза, яка посилюється соціальними протестами. Але ми на це “свято” не підємо! Наше завдання працювати. Ми повинні проводити зустрічі з людьми, пояснювати суспільству, як йдуть справи насправді, щоб розвінчувати нав’язуванні міфи», – сказав А. Шишацький.

Глава регіону також підкреслив, що Президент України В. Янукович діє в інтересах народу, і не допустить хаосу і беззаконня.

У свою чергу голова Донецької облради А. Федорук зазначив, що Донбас ніколи не стояв осторонь від подій, що відбуваються в державі. І зараз мешканці області дотримуються позиції розсудливості. У регіоні зберігається стабільність, у звичайному режимі працюють всі підприємства та державні структури. «Ми повинні вимагати від уряду зберегти територіальну цілісність України, не допустити її розколу, утримати конституційний лад в країні», – закликав спікер облради. Він також застеріг: «Ми можемо опинитися відкинутими на багато років назад в економічному і соціальному розвитку».

У зв’язку з політичною ситуацією в Україні депутати Донецької облради прийняли звернення до Президента та уряду України, у якому, зокрема, йдеться: «Ми просимо Президента захистити європейські цінності, які ми поділяємо – свободу слова, свободу зібрань...»

Брати українці! Цей голос йде зі Сходу. Ми закликали весь український народ (від Львова до Луганська) не втрачати нашого найбільшого надбання – єдності і не дозволити нам усім бути втягнутими в політичні розбрати. Донецька облрада вважає: ми – єдиний народ, ми – одна країна! Нам усім потрібна сильна, спокійна, європейська Україна!»

Луганська облрада ухвалила звернення, у якому закликала місцевих депутатів всіх рівнів «не скочуватись до участі у безглузких страйках» і запропонували зібрати у Києві всеукраїнський з’їзд депутатів усіх рівнів для обговорення ситуації. «Ми з повагою ставимось до позиції учасників акцій на підтримку євроінтеграції. Однак бачимо, як деструктивні і безвідповідальні дії опозиційних сил призводять до того, що мирні мітинги набувають провокаційний, насильницький характер», – йдеться у зверненні.

Запорізька облрада разом з районними та селищними радами ухвалила резолюцію, в якій вимагають від уряду «жорстких і рішучих дій, спрямованих на розблокування роботи органів державної влади». Також депутати заборонили місцевим політикам закликати до радикальних дій: «У разі, якщо наш заклик залишиться не почутим, ми залишаємо за собою право адекватно реагувати на їхні неадекватні дії», – ідеться в резолюції депутатів.

Найбільш радикальне звернення до Президента України ухвалила **Верховна Рада Автономної Республіки Крим**. Кримські депутати закликали Президента ввести в країні надзвичайний стан. «Діяльність деструктивних сил, що стягла до Києва своїх прихильників і паралізувала життя столиці, повинна бути негайно припинена. Закликаємо Вас, шановний Вікторе Федоровичу, вжити всіх доступних Вам заходів для відновлення громадського порядку, не зупиняючись, якщо цього вимагатиме ситуація, перед введенням надзвичайного стану», – ідеться у зверненні.

Проти запровадження надзвичайного стану висловилися представники фракції «Рух-Курултай».

Голова ВР АРК В. Константинов заявив, що «ніхто не має права безкарно порушувати громадський порядок, здійснювати агресивні дії по відношенню до представників правоохоронних органів, захоплювати адміністративні будівлі. Якщо подібні дії оперативного і жорсткого не будуть “присічені”, Україна зануриться в хаос, життя і безпеку наших громадян опиняться під реальною загрозою».

Отже, на регіональному рівні ситуація в столиці оцінюється неоднозначно, що потребує від центральної влади зваженості в діях і рішеннях, урахування регіональних особливостей у здійсненні державної політики та її грамотного інформаційного супроводу.

О. Симоненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. політ. наук

«Євромайдан»: аспект інформаційних технологій

Поки що неможливо повністю спрогнозувати наслідки подій, що відбуваються нині на майданах Києва і більшості міст України. Проте є цікавий момент у феномені «Євромайдану»¹. Це роль соціальних мереж у подіях

---

¹ За даними «Вікіпедії», уперше слово «євромайдан» використали 21 листопада в соціальній мережі. Одразу хештег #Євромайдан потрапив у тренди Twitter. До 22 листопада його використали понад 21 тис. разів, коли акції вже проводилися в Донецьку, Івано-Франківську, Луцьку, Ужгороді і Львові.

останніх днів, які були скоординовані й набули поширення через численні пости, лайки, репости у Facebook, Twitter і «ВКонтакте». За даними ЗМІ, 22 листопада хештег #Євромайдан очолив список трендів Twitter.

Одразу після того, як Кабінет Міністрів вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію України з ЄС, мало хто передбачав настільки широку й потужну реакцію громадськості. Опозиція заявила про організацію мітингу 24 листопада. Проте український народ не став чекати й почав організацію перших зборів на майдані Незалежності ще ввечері 21 листопада. Усе почалося із заклику М. Найема² у Facebook прийти ввечері на майдан Незалежності. Дві тисячі українців відгукнулося на цей заклик без будь-яких гарантій, обіцянок і попередньої агітації. Саме це дало той імпульс, який підштовхнув 100 тис. українців вийти на вулиці Києва й ще тисячі на майдани міст України 24 листопада. І в суботу, і в неділю Майдан не був пустим, а через соціальні мережі вирішувалися організаційні питання: збору коштів, їжі, теплих речей, поширювалася інформація про побиття й утиски протестувальників. Кожний українець за допомогою численних постів на сторінках «Євромайдану» й трансляцій інтернет-телебачення міг отримати інформацію про те, що насправді відбувається чи попросити про допомогу.

Соціальні мережі стали ефективним інструментом для єднання й поширення інформації. Показовим є і той факт, що опозиційні сили, здавалося, не були готові до настільки численного опору рішенню Кабміну. На досить слабку організацію мітингів опозиційними силами українці відгукнулися ефективними самокоординацією та консолідацією через соціальні мережі.

Активність у соціальних мережах прихильників «Євромайдану» вже встановила кілька рекордів. Зокрема, рівень активності українців у соціальних мережах 21 листопада був найвищим за останні кілька років. Аналогічна ситуація і в новинних ЗМІ. У ніч з 21 на 22 листопада був зафіксований один з найвищих піків відвідуваності за останні кілька років.

Українці також активно долучалися до різноманітних флешмобів – змінювали свої аватарки й кавер-пейджі в соціальних мережах на зображення зі стилістикою ЄС.

Тим часом офіційна сторінка «Євромайдану» у Facebook стала найшвидше зростаючою сторінкою в українському сегменті цієї соцмережі. Сторінка була створена активістами «Євромайдану» 21 листопада і станом на ранок 27 листопада вже налічувала 64 тис. прихильників. Також сторінка є № 1 в Україні за показником talking about – становить 73 тис. Це найбільший за всю історію українського Facebook показник. Це означає, що 73 тис. людей за останні

---

² За повідомленнями деяких ЗМІ, люди відгукнулися на заклик журналіста М. Найема в соціальній мережі Facebook виходити на майдан Незалежності. Звернення було опубліковано на персональній сторінці М. Найема 21 листопада о 19:55.

шість днів якість взаємодіяли зі сторінкою – лайкали, коментували, поширювали контент тощо.

При цьому звертає на себе увагу така обставина: гендиректор агентства «Соціальні мережі» Д. Терехов заявив, що дизайн сайту euromaidan.eu для агрегації повідомлень про акції протесту в Україні є точною копією дизайну його особистого сайту Mobilereporter.ru. При цьому ніяких контактів для зв'язку з авторами на українському ресурсі не виявлено. На сьогодні, як зазначив Д. Терехов, юристи компанії готують претензію, але найбільше в цій ситуації Д. Терехова обурює, що люди, які ратують за відділення від Росії, копіюють російський ресурс.

Д. Терехов запустив сайт Mobilereporter.ru на початку цього року. Ресурс є агрегатором соціальних мереж за хештегом #snagency. «Ми задаємо хештег, і “розумний” робот починає збирати з усіх соціальних мереж інформацію під цим хештегом. Але ми не хочемо, щоб наш сервіс асоціювався з політичними розбірками в чужій країні. Крадіжка картинок відбувається в Інтернеті повсюдно, але копіювання цілого ресурсу – таке ми бачимо вперше», – говорить директор агентства. Посилання на ресурс euromaidan.eu знайшов в Інтернеті контент-розробник «Соціальних мереж», який живе в Маріуполі. «Спочатку він зрозумів, що ресурс, який збирає інформацію за хештегом #Євромайдан, є точною копією Mobilereporter.ru, а потім у цьому переконалися і його колеги з Москви. На головній сторінці euromaidan.eu є повідомлення: “Приєднуйся до акцій протесту! Використовуй хештег#Євромайдан в соцмережах. Усі пости в соцмережах з цим хештегом будуть відображатися на цій стіні”. Ніяких контактів для зв'язку з розробниками сайту не вказано. Про творців сказано лише, що “проект народився спонтанно зусиллями кількох людей”», – констатує Д. Терехов. Директор з розвитку бізнесу агентства «Соціальні мережі» В. Бабічев вивчив коди двох ресурсів, які, за його повідомленням, є практично ідентичними. «Одна справа взяти чужу ідею і реалізувати, але взяти код і просто скопіювати – це вже занадто. Цікаво, що візуально сервіси не сильно відрізняються, може, просто блоки деякі прибрали. Видно, що дизайн той же. І код теж дуже так нагадує наш, але є, звичайно, відмінності. “Мобільний репортер” написано на Ember.js, а “Євромайдан” на AngularJS, тому є різниця в коді. Але невелика», – повідомив В. Бабічев у своєму Facebook.

Утім Д. Терехову вдалося з'ясувати, що творці сайту «Євромайдан» працювали з одним з колишніх клієнтів «Соціальної мережі» і мали доступ до системи, тому юристи російської компанії нині продумують, як краще оформити претензію. За словами технічного директора групи компаній «Скобеев і партнери» О. Кожевникова, структури програмних систем Ember.js і AngularJS, на яких зроблені обидва сайти, дуже схожі і створені для схожих завдань. «Отже, і код, написаний на них, буде схожим. При цьому технічно реалізація сайтів відрізняється: використовується абсолютно різний принцип виведення записів на сторінку. Так, схожа верстка виведення постів, але про незаконне масове

копіювання коду навряд чи може йтися. Але це технічна сторона. Візуально копіювання сайтів сьогодні спостерігається по всьому Інтернету», – зазначив О. Кожевников. Генеральний директор Російського авторсько-правового товариства «Копірус» В. Терлецький зазначає, що до нього за допомогою в реєстрації сайтів звертаються кілька разів на тиждень, оскільки копіювання сайтів є поширеною проблемою. «Власникам сайту потрібно довести, що права на сайт належать саме їм. При подібних претензіях у судових органах замовляється перевірка на схожість сайтів до ступеня змішування. Це стосується як дизайну, змісту, художнього оформлення, так і програмного коду», – додав експерт.

Та попри все, експерти вважають, що нинішній «Євромайдан» – це надзвичайно потужний приклад використання нових інформаційних технологій у політичному й громадському житті країни. Адже активність і залучення людей до соціальних мереж дає змогу кожному сформувати власну об'єктивну думку про те, що і як відбувається під час протестів. «І це дуже серйозний виклик нашому телебаченню та іншим засобам масової інформації, оскільки у 2004 р. можна було показувати все що завгодно, змінюючи кут зору. Нині є веб-камери й паралельне інтернет-телебачення, де кожен може все подивитися. То ж можна робити висновки, як той чи інший ЗМІ об'єктивно висвітлює ситуацію», – вважає політолог О. Голобуцький.

Якщо порівнювати «Євромайдан» з помаранчевою революцією, то під час останньої важливу роль у координації й організації протестувальників зіграли мобільні телефони. Тоді за допомогою sms-повідомлень удалося зібрати велику кількість людей. Підняти людей на протестні акції 2013 р. допомогли соціальні мережі.

Нині інформаційні технології стали важливим інструментом суспільно-політичного життя, і Україна не може залишатися осторонь цієї тенденції.

Значення Інтернету під час вуличних акцій сьогодні важко переоцінити. На боротьбу з українським інтернет-простором кинуто, за повідомленнями ЗМІ, серйозні ресурси. Сьогодні завдяки сайтам опозиційних видань, постам безпосередніх учасників подій, трансляціям у режимі онлайн кожний зацікавлений користувач соціальних мереж може зіставити ці дані з цензурованим поданням інформації і сформувати власну позицію.

«Євромайдан» розвивається як українська Facebook-революція. Цим словом (ще Twitter-революція) називають різноманітні акції громадянської непокори, мітинги, протести (причому часто незалежно від їхніх наслідків), які організуються, координуються за допомогою соціальних мереж. Термін став особливо популярним після «арабської весни», коли інтернет-ресурси лишилися єдиним джерелом інформації без цензури й головним інструментом консолідації протестувальників. Схожа ситуація відбувається сьогодні з «Євромайданом». Соціальні мережі стали певним «тилом» для «бойових дій» «Євромайдану». При цьому «Євромайдан», як інформаційне явище, наштовхнувся на небачений досі технологічний спротив.

Попри значний вплив соцмереж й Інтернету в організації учасників «Євромайдану», акція зіштовхнулася з «інформаційною війною», включаючи проблеми із сайтами ЗМІ, тролінг і ламання сторінок політиків у соцмережах і їхніх поштових скриньок. Маємо ситуацію, за якої «Євромайдан» став полігоном для «обкатки» нової надзвичайно руйнівної інформаційної технології, яка вперше в Україні так масштабно використовується для боротьби з опозицією та невідконтрольними ЗМІ.

Аналіз останніх подій демонструє системний і багатогранний характер використання цієї зброї як засобу впливу на масові акції протесту. Це, за висновком «Української правди», чітко говорить про наявність одного замовника та окремого штабу, який координує і здійснює відповідні атаки.

За даними згаданого інтернет-видання, кібервійна з «Євромайданом» розпочалася ще до 100-тисячного мітингу, що зібрався на Європейській площі в Києві 24 листопада. Першою була спроба серйозно ускладнити комунікацію в середовищі офіційних організаторів запланованого мітингу, якими виступили «Батьківщина», УДАР і «Свобода». Зокрема, 22 листопада на депутатів від «Батьківщини», їхніх помічників і всіх співробітників центрального штабу почала здійснюватися мобільна психологічна атака. «Щохвилини дзвінок. Різні телефони. У слухавці грає Марсельєза», – повідомила прес-секретар лідера фракції «Батьківщина» А. Яценюка О. Лаппо.

За повідомленнями ЗМІ, хтось незаконно заволодів досить великим масивом персональних даних і налаштував відповідним чином цілодобовий автоматичний дозвін, і це явно були не хулігани-школярі.

Зрозуміло, що за таких обставин мобільна комунікація опозиціонерів була підірвана. Додзвонитися один одному чи вийти в Інтернет просто неможливо, смартфони весь час зайняті, а батареї сідають за лічені години. Психологічний ефект від такої атаки також не варто списувати з рахунків. Про це повідомляє на своїй сторінці у Facebook О. Лаппо.

Історія знову повторилася, коли вже було організовано оперативний штаб опозиції на Європейській площі. Телефонні спамери аналогічним чином заблокували гарячу лінію «Євромайдану», тільки цього разу, замість Марсельєзи, грали дитячі мелодії.

Також повідомляється, що зі зламаних акаунтів зловмисники розсилають фальшиві новини, повідомлення і фото. Особиста переписка власників акаунтів, місцями відредагована, а місцями просто сфальшована, потрапила у вільний доступ через Інтернет. Таким чином зловмисники не лише утруднюють комунікацію опозиційних лідерів, а й отримують багато конфіденційної інформації.

Ще одна технологія, яка активно застосовується в нинішній ситуації, – дезінформація. Зокрема, як повідомила «Українська правда», на сьогодні створено її «двійника». У мережі з'явився загадковий сайт, який називається «Українська правда» (www.ukrpravda.ua), але нічого спільного із сайтом,

заснованим Г. Гонгадзе, не має. «Тут влада зробила сайт, начебто “Українська правда”. Допоможіть роз’яснити та поширити:

1. Це НЕ Українська правда, це АНТИ Українська правда.

2. Вона створена владою для протидії нам та обдурювання людей». Так написано в Фб «Української правди». Раніше в стилі УП було створено видання «Українська кривда» (www.kryvda.com.ua). Зі «зламаних» мережевих сторінок були розіслані несправжні повідомлення, спрямовані на дезінформування суспільства.

Як повідомляють ЗМІ, Інтернет заповнили сотні «форумних ботів», які під виглядом гласу народу масово генерують заклики, спрямовані на зменшення активності учасників мітингів, поглиблення суперечностей між організаторами «майданів». Наприклад, дослівно копіювався й масово тиражувався такий твіт: «Був учора ввечері на #євромайдан, холодно, захворів, завтра вже нікуди не піду. Фарс від опозиції». Або ось такий: «Те, що планувалося, як мирний народний #євромайдан, обернулося опозиційними агітками, бійками та позовами до суду».

Також, за словами О. Тягнибока, «розкручується протистояння, що є нібито два “майдани”». «Та їх сотні! І нехай будуть тисячі! Не піддайтеся на ці провокації», – закликав політик.

Водночас оперативний штаб «Євромайдану» закликає громадян обережно ставитися до пропозицій перераховувати кошти на допомогу мітингувальникам. Про це повідомляється в прес-службі «Батьківщини». «На телефони оперативного штабу “Євромайдану” надходять дзвінки від громадян з проханням підтвердити інформацію, поширену в соціальних мережах, про банківські реквізити, за якими можна перераховувати кошти на допомогу мітингувальникам. Люди готові допомагати, але хочуть бути впевненими, що їхні кошти підуть за призначенням», – наголосили в прес-службі.

У «Батьківщині» зазначили, що оперативному штабу «Євромайдану» нічого невідомо про те, хто саме через соціальну мережу Facebook закликає перераховувати кошти на сторінці «ЄвроМайдан». У прес-службі також заявили, що для всіх бажаючих фінансово допомогти мітингувальникам банківські реквізити будуть оголошені на «Євромайдані», а також інформацію можна буде отримати на веб-сайті «Батьківщини».

Також у кіберпротистоянні за «Євромайдан» постраждали електронні ЗМІ, які стали головними інформаційними майданчиками, а заодно й рушійними силами акцій протесту. Останній тиждень провідні українські інформаційні сайти працювали з перебоями. Унаслідок масованої кібератаки зупинялася робота «Української правди» та «Главкому». Хакери повністю знищили українські сервери «Цензор.НЕТ». «Шановні друзі! Цензор.НЕТ частково відновив роботу. На жаль, значна частина інформації не відновлена», – зізнався головний редактор Ю. Бутусов. «Нас намагаються зламати! Хоч це для нас не вперше, такого напору наші фахівці ще не бачили... Будемо поки що працю-

вати через ФБ і Twitter (@ukrpravda_news). Тримаймося!» – пробували заспокоювати читачів з редакції УП через Facebook.

«Не сумніваюся, що злам був здійснений за політичним замовленням. В Україні здійснюється широкомасштабний комп'ютерний бандитизм – без будь-якої протидії з боку компетентних органів», – заявив керівник сайту «Цензор.НЕТ» Ю. Бутусов.

Варто відзначити важливу роль сайтів «Радіо “Свобода”» й «Громадське телебачення», які організували онлайн-трансляцію в режимі реального часу.

Існує припущення, що наступною потенційною жертвою кібератак може стати й громадське інтернет-телебачення й стрімери, які також відіграли активну роль у мобілізації «Євромайдану».

До нинішньої кібервійни, насправді, не була готова ні опозиція, ні електронні ЗМІ. До того ж ЗМІ говорять про необхідність мати чіткий план дій та альтернативні засоби комунікації на випадок відключення мобільного зв'язку та Інтернету на «умовному майдані 2015 р.», у разі якщо виникне необхідність захищати результати виборів через масові акції протесту. «Це буде справжня війна не лише на виборчих дільницях, у судах, і на вулицях, а й в Інтернеті, як останньому форпості свободи українського інформаційного простору». – зазначає політичний аналітик П. Булгак.

Водночас станом на ранок 1 грудня не працював офіційний сайт Президента України (www.president.gov.ua). Напередодні вночі хакерами також була заблокована сторінка Міністерства внутрішніх справ України (mvs.gov.ua). Перестав працювати офіційний сайт Кабінету Міністрів (www.kmu.gov.ua).

Раніше в Інтернеті з'явилася інформація, що хакери планують заблокувати й зламати сайти інших державних структур.

Екс-речник Міністерства внутрішніх справ В. Поліщук вважає, що міліція не розслідуватиме хакерські атаки на опозиційні сайти. Про це він заявив в ефірі 5 каналу. В. Поліщук, зокрема, зазначив, що в складі МВС є підрозділи з боротьби проти кіберзлочинності. «Але це нечисленні підрозділи. Їхній розвиток ще попереду», – зауважив екс-речник. За його словами, вони займаються переважно боротьбою проти кібератак на сайти державних установ, а також відслідковують оголошення в Інтернеті стосовно насильства, дитячої порнографії тощо. «У нас, на жаль, не вистачає сил і засобів, щоб розкрити навіть якісь надзвичайно тяжкі кримінальні злочини», – додав екс-речник МВС.

Також було зафіксовано перебої в роботі сайтів Верховної Ради, Національного банку України, Конституційного Суду й Партії регіонів.

Тепер Міністерство внутрішніх справ за майже 300 тис. грн замовило захист свого веб-порталу. Фахівці, які ознайомилися з проблемою, стверджують, що технічний рівень атак настільки високий, що зловмисники «практично не залишають слідів». Схоже на те, що через вразливі місця сайту хакери авантажують на сервери програму, яка просто знищує збережену

інформацію. Паралельно нападники використовують і класичні ddos-атаки, суть яких полягає в штучному перевантаженні сайту, що виводить його з ладу. Але якщо, за словами фахівців, організувати ddos-атаки «сьогодні може і школяр, головне – знати, як це зробити, і ресурси», то злам «Цензору» здійснювався фахівцями високого класу. Коштує така атака дорого, вимагає підготовки та обладнання відповідного рівня.

Хто стоїть за усім цим – достеменно невідомо. Існують небезпідставні підозри, що замовником нападу були представники силових органів, однак безпосереднім виконанням завдання займалися хакери із-за кордону. «Це точно не люди в погонах. У них просто нема ані відповідної кваліфікації, ані розуміння. Та й в Україні таких фахівців практично нема. Працювали закордонні фахівці, імовірно з Росії», – говорить один з експертів. «Однозначно стверджувати, хто за цим стоїть, неможливо. Можна тільки сказати, що ці люди не зацікавлені в тому, щоб та хвиля мережевої активності, яка розпочалася в останні дні, почала набирати обертів. Напевно, були наперед розроблені якісь запобіжники. Можливо, деякі проблеми з безпекою в інтернет-ресурсах (які зазнали атак) були знайдені раніше, але їх не “засвічували”, тримали до слушного моменту. І я думаю, що поки що це тільки початок», – сказав «Главкому» експерт з цифрового маркетингу М. Саваневський.

До того ж він наголосив, що «без соціальних мереж “Євромайдан” міг би й не відбутись». «Першому дню можна завдячувати винятково соціальним мережам і кільком популярним українським користувачам цієї мережі, які мають високий рівень довіри серед користувачів і закликали людей прийти на “майдан”», – зазначив засновник порталу Watcher.com.ua М. Саваневський. За його словами, «фактично мітинг 24 листопада відбувався завдяки “розкачуванню” людей у соціальних мережах протягом 21–23 листопада. Багато людей почали писати, що обов’язково прийдуть на мітинг 24-го. Коли пишуть про це ваші друзі/родичі – це є найбільшим спонукальним чинником, щоб прийти», – вважає експерт.

На його думку, пасивність людей завжди має якусь критичну межу. «Якщо в офісі з 20 працівників лише один буває на “майдані”, то, швидше, він так один і буде ходити. Коли таких людей більше – вони починають впливати на своє оточення – як в офлайн (колеги по роботі, друзі, родичі), так і в онлайн. Чим більше людей впливає – тим більша ймовірність того, що людина піде», – вважає він.

Крім того, він наголошує на важливій ролі Twitter в організації «Євромайдану». «Хештег #Євромайдан сім днів поспіль був у переліку найпопулярніших тегів в українському Twitter. Думаю, поки що жоден інший тег в Україні не може з ним конкурувати. Схожа активність в Україні буває лише під час дуже важливих матчів збірної України з футболу, та й то лише в моменти, коли українська збірна забиває голи», – відзначає експерт. Отже, нинішній «Євромайдан» – яскравий приклад використання нових інформаційних техно-

логі у політичному й громадському житті країни. Активність ж і залучення людей до соціальних мереж дає змогу кожному сформуванню власну об'єктивну думку про те, що і як відбувається під час протестів (*Матеріал підготовлено з використанням таких джерел інформації: Українська правда (<http://www.pravda.com.ua>). – 2013. – 26.11, 27.11, 1.12; FINANCE.UA (<http://news.finance.ua>). – 2013. – 1.12; Видавничий дім «Високий Замок» (<http://www.wz.lviv.ua>). – 2013. – 27.11; Штрукс-код (<http://mskod.com>). – 2013. – 27.11; Галичина (<http://www.galychna.if.ua>). – 2013. – 26.11; Главком (<http://glavcom.ua>). – 2013. – 28.11; Франко Таймс (<http://www.beta.times.if.ua>). – 2013. – 24.11; Вікіпедія (<http://uk.wikipedia.org/wiki/Євромайдан>); ZN,UA (<http://zn.ua>). – 2013. – 24.11; LB.ua (<http://lb.ua>). – 2013. – 26.11; Ваши ІНТЕРЕСИ (<http://www.interesu.info>). – 2013. – 26.11; УНН (<http://www.unn.com.ua>). – 2013. – 26.11; РБК daily (<http://www.rbcdaily.ru>). – 2013. – 27.11; Корреспондент (<http://korrespondent.net>). – 2013. – 22.11; Офіційний сайт партії УДАР (<http://klichko.org/ua>). – 2013. – 27.11).*

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Українсько-азербайджанське співробітництво і перспективи участія України в проекті ТАНАР

Головною темою состоявшихся недавно переговорів між президентами України і Азербайджана було названо співробітництво двох країн в енергетичній сфері. Однак обговорювачі, підкреслюючи екстремність візиту І. Алієва в Київ і не занадто конкретні коментарії сторін стосовно змісту їх діалогу в режимі тет-а-тет, вказують, що справжня мета візиту глави Азербайджана України, залишилась не до кінця ясною відповідальності.

Ураховуючи, що в жовтні в Азербайджані відбулись президентські вибори, в результаті яких І. Алієв був переобраний на третій термін, і приймаючи до уваги напруженість в його відносинах з керівництвом західноєвропейських країн і США (через політичних переслідувань опозиції і нелегітимної, по думці Заходу, конституційної реформи, яка дозволила І. Алієву в третій раз зайняти президентський пост), експерти схильні розглядати состоявшийся візит в тому числі з точки зору наближення до президентської виборчої кампанії в Україні.

Складна ситуація, яка склалась сьогодні в українській політиці, і невизначеність зовнішньополітичного курсу країни, звичайно, не

позволяют проводить прямые параллели между Украиной и Азербайджаном, но экстраполяция азербайджанского опыта на отечественную реальность дает дополнительные инструменты прогнозирования ее дальнейшего развития. Тем более что некоторые черты политики Азербайджана буквально совпадают с украинским политическим курсом последнего времени.

Так, известный азербайджанский политолог З. Гулиев в статье «Азербайджан между прессингом России и Запада» указывает: «В последние годы власти Азербайджана старательно осуществляли мультивекторный внешнеполитический курс, маневрируя между конкурирующими военно-политическими, энергетическими, экономическими и иными интересами основных геополитических субъектов. Такой конъюнктурно сбалансированный курс приносил официальному Баку реальные политико-экономические дивиденды и до недавнего времени в целом устраивал всех ключевых партнеров (США, ЕС, НАТО, Турцию, Израиль, Россию, Иран). В отличие от более очевидно “геополитически маркированных” соседей (пророссийской Армении и прозападной Грузии), Азербайджан представлял собой некую геополитическую модель “государства-хамелеона”, обслуживающего в контексте собственных тактических целей интересы чуть ли не всех заинтересованных игроков. Благодаря такой конъюнктурно вариабельной политике Азербайджану в течение ряда лет успешно удавалось позиционировать себя в различных и подчас несовместимых ипостасях...». Сегодня же, по мнению эксперта, «в контексте усилившегося в самое последнее время ассиметричного прессинга России и Запада, обрекающего ряд постсоветских стран, включая Азербайджан, на сложный выбор между евразийской и евросоюзной моделью развития, возможности для конъюнктурного маневрирования стали стремительно сужаться».

«Официальный Баку по-прежнему пытается придерживаться стратегии конъюнктурной мультивекторности во внешней политике, направленной на то, чтобы держать все двери открытыми и не загонять себя в геополитическом отношении в однозначно маркированную позицию. И. Алиев и его команда предпочитают именно такую – прагматически и конъюнктурно сбалансированную политику: между Москвой и Вашингтоном, Анкарой и Тегераном, НАТО и Движением неприсоединения, Евросоюзом и Евразийским Союзом. Позиция понятная и по-своему мудрая, но она не избавляет от необходимости выбора», – подчеркивает политолог.

Сегодняшняя ситуация в Украине зримо иллюстрирует эту мысль, показывая, среди прочего, что выбор этот делается не только в правительственных кабинетах, но и на охваченных протестным движением улицах.

Пока трудно судить, насколько эффективными окажутся договоренности между Украиной и Азербайджаном и каким путем будет осуществляться их сотрудничество, но общие тенденции, касающиеся возможности взаимодействия стран в энергетическом секторе, сегодня представляются значимыми

не независимо от того, как именно будут развиваться политические события в Украине.

Как известно, по итогам встречи, главы государств подписали протокол четвертого заседания Совета президентов Украины и Азербайджанской Республики, отразивший результаты обсуждения основных вопросов повестки дня украинско-азербайджанских двусторонних отношений, среди которых вопросы состояния и перспектив развития политического диалога, сотрудничества в торгово-экономической, топливно-энергетической сферах, а также достигнутые по результатам заседания Совета президентов договоренности. Также был подписан план проведения консультаций по актуальным вопросам двустороннего и многостороннего сотрудничества между Министерством иностранных дел Украины и МИД Азербайджанской Республики. Документ «содержит перечень мероприятий между Украиной и Азербайджаном на период 2014–2015 гг., реализация которых будет способствовать дальнейшему развитию и углублению взаимовыгодного сотрудничества в двустороннем и многостороннем форматах во всех сферах украинско-азербайджанского взаимодействия».

Кроме того, между правительствами двух стран было подписано соглашение о сотрудничестве в сфере защиты и карантина растений, которое должно способствовать обеспечению координации государственных фитосанитарных мер, оказанию взаимной помощи в этой сфере, а также обмена правилами и положениями, которые регулируют на территории двух стран соответствующие карантинные мероприятия. Также был подписан протокол о сотрудничестве в экономической и социально-культурной сферах между Ровенской областной госадминистрацией Украины и исполнительной властью Габалинского района Азербайджана, направленный на развитие сотрудничества между предприятиями, научными и образовательными учреждениями, государственными и частными организациями соответствующих регионов в сферах промышленности, торговли, сельского хозяйства, транспорта, науки и техники, образования, туризма и спорта, экологии и рационального использования природных ресурсов. Еще одним итогом переговоров стало подписание договора о сотрудничестве между Институтом культурологии Национальной академии искусств Украины и Научно-методическим центром по культуроведению Министерства культуры и туризма Азербайджанской Республики. Этот документ, по мнению авторов, «будет способствовать развитию сотрудничества между научно-исследовательскими центрами Украины и Азербайджана в академической и культурной сферах с целью осуществления научных работ, обмена информацией, научно-методических и культурно-информационных мероприятий».

В рамках визита И. Алиева в Украину также состоялась его встреча с Премьер-министром Н. Азаровым. Глава украинского правительства положительно расценил активизацию сотрудничества стран в энергетической, транспорт-

ной, оборонно-технической и гуманитарной сферах, а также в сельском хозяйстве. Президент Азербайджана в свою очередь подчеркнул, что азербайджанско-украинские отношения развиваются очень динамично, открывая все новые возможности для сотрудничества. В частности, И. Алиев назвал очень перспективным проект участия украинских компаний в строительстве Бакинского метро. Также Азербайджан приветствует участие украинских компаний в строительстве сложных инфраструктурных объектов, происходящем в Азербайджане.

«Мы сегодня даем четкий сигнал нашим правительствам о том, что останавливаться на достигнутом ни в коем случае нельзя. Мы должны продолжать совершенствовать наши отношения. У нас есть целый ряд проектов, которые мы намерены совместно воплощать», – заявил Президент Украины, комментируя ход переговоров. По его мнению, необходимо перейти к долгосрочному планированию двусторонних отношений, особенно торгово-экономических. В. Янукович, также подчеркнул, что приоритетным направлением сотрудничества Украины и Азербайджана сегодня является взаимодействие в энергетической сфере. «Наши страны имеют все условия для объединения усилий в вопросах транспортировки углеводородов в европейском направлении», – подчеркнул он. Это, по его мнению, будет способствовать укреплению позиций двух государств в Черноморско-Каспийском регионе. О том, что Украина рассматривает Азербайджан как альтернативный источник поставок нефти, говорится и в ежегодном Послании Президента Украины парламенту.

Президент Азербайджана также высказал убеждение, что у Украины и Азербайджана хороший потенциал для развития эффективного сотрудничества в топливно-энергетической сфере. «Вопросы топливно-энергетического сектора всегда занимали особое место в повестке дня наших отношений, и мы сегодня обсуждали, как в будущем можем более тесно кооперироваться в данной сфере, поскольку существует очень много направлений, где мы можем активно взаимодействовать», – заявил он, указав на важность роли Азербайджана как производителя энергоресурсов и Украины как их потребителя и транзитера.

По словам И. Алиева, Азербайджан намерен продолжать работу над диверсификацией экспорта и увеличением объема продаж нефти. Развитие сотрудничества между двумя странами в этой сфере выразилось, в частности, в создании компании «Сарматия», проведении технико-экономических исследований, поставках азербайджанской нефти на украинские предприятия. «Азербайджан с Украиной трубопровод не связывает, поэтому сегодня азербайджанская нефть попадает на украинские нефтеперерабатывающие заводы из Джейхана, что, в общем-то, не близко. Если нефть будет попадать из черноморских портов, экономика проекта станет эффективней», – говорит И. Алиев.

«Для того чтобы придать этому новый импульс и систематизировать пока разрозненные проекты, необходимо еще раз детально это обсудить и принять определенные решения», – считает президент Азербайджана.

Обозреватели напоминают также, что ранее И. Алиев заявлял о готовности Азербайджана к участию в проекте «Одесса – Броды». Кроме того, в ходе недавнего заседания украинско-азербайджанской комиссии по торгово-экономическому сотрудничеству на уровне вице-премьеров вице-премьер-министр Азербайджана Я. Еюбов заявил о перспективности проекта налаживания поставок сжиженного газа с LNG-терминала, который планируется построить в Грузии, на LNG-терминал, строительство которого ожидается в акватории порта «Южный».

Одним из аспектов состоявшихся переговоров, очевидно, стал вопрос о погашении задолженности перед Государственной нефтяной компанией Азербайджана за поставленное в 2000 г. дизельное топливо госкомпании «Укрресурсы». Долг, размер которого составляет 5,269 млн дол., по общему мнению, мешает эффективному сотрудничеству между двумя странами, но Баку, принимая во внимание дефицит средств в украинском госбюджете и продолжающуюся рецессию в украинской экономике, не настаивает на срочном его погашении и выражает готовность к участию в совместных с Украиной энергетических проектах.

Один из наиболее обсуждаемых аспектов такого сотрудничества – возможное участие Украины в реализации проекта Трансанатолийского газопровода (TANAP).

Напомним, меморандум о строительстве этого трубопровода был подписан между Азербайджаном и Турцией в 2011 г. Трубопровод пройдет с востока на запад Турции и станет важной частью Южного газового коридора для транспортировки каспийского газа в Европу. Первоначальная пропускная способность трубопровода должна составить 16 млрд куб. м газа в год (из них 6 млрд куб. м будут использоваться турецкими потребителями, а 10 млрд куб. м – европейскими) с последующим увеличением объема до 24 млрд куб. м. Ввод газопровода в эксплуатацию запланирован на 2017 г и будет приурочен к началу добычи углеводородов на второй очереди азербайджанского месторождения Шах-Дениз. По предварительным оценкам, стоимость проекта составляет около 6 млрд дол.

Учитывая, что запасы газа в Азербайджане достаточно велики, TANAP будет иметь стратегическое значение для страны, которая получит доступ на газовый рынок Европы.

По словам азербайджанского экономиста С. Багирова, конкуренция на газовом рынке Европы нарастает: «В эту конкуренцию скоро подключатся и Соединенные Штаты как поставщик сжиженного газа. Кроме того, есть ряд других стран, мечтающих повысить свою долю на газовом рынке Европы. К этому следует добавить меры ЕС по переходу на альтернативные источники энергии, разработки европейских запасов сланцевого газа, меры по энергосбережению». Поэтому доля Азербайджана в европейском потреблении газа благодаря TANAP может достичь лишь около 3 %. «Но это будет начало, и

потом уже – лет через 15–20 – эти объемы можно будет наращивать», – прогнозирует эксперт.

Как сообщил министр энергетики и угольной промышленности Э. Ставицкий, Украина предложила свое участие как в инвестиционной составляющей TANAP, так и в достройке новой ветви с учетом существующей газотранспортной системы и хранилищ в Западной Украине.

По словам министра, была создана двусторонняя рабочая группа по обсуждению проекта, который позволил бы перенаправить в Украину часть каспийского газа из строящегося Трансанатолийского газопровода. Помимо поставок по наземным трубопроводам, стороны обсуждают возможность сжижения газа и его перевозки по Черному морю, отметил министр. Кроме того, при решении этих вопросов Кабмин лоббирует интересы отечественных производителей труб, а также компрессоров и другого оборудования, которые заинтересованы в заключении контрактов на поставку этой продукции для нужд газопровода TANAP. По расчетам Минэнерго, при инвестициях порядка 800 млн дол. Украина в результате может рассчитывать на поставки более дешевого, чем российский газ. Учитывая, что азербайджанский газ при сегодняшних ценах на него будет обходиться Украине на 60–80 дол. за 1 тыс. куб. м дешевле российского, эти инвестиции окупятся примерно через пять лет.

О желании Украины участвовать в строительстве Трансанатолийского газопровода Премьер-министр Н. Азаров заявлял еще в прошлом году. Глава Минэнерго Ю. Бойко сообщал тогда о переговорах Украины с Турцией и Азербайджаном о предполагаемом участии в проекте TANAP с возможной поставкой газа по этому трубопроводу до Болгарии, а потом через территорию Румынии в Украину. «Мы имеем убедительные аргументы, ведь практически вся инфраструктура – от Турции и до наших границ – уже готова. Более того, Украина имеет на границе с ЕС газовые хранилища, которые могут быть основой для будущего газопровода», – сообщал министр.

Посол Украины в Турции С. Корсунский отмечал тогда, что страна поддерживает вхождение Украины в этот проект и нужно только заручиться согласием Азербайджана. Но вскоре министр промышленности и энергетики Азербайджана Н. Алиев заявил, что страна не заинтересована в участии Украины в этом проекте. «Трансанатолийский газопровод – это газопровод стран-участников и производителей газа. Я просто не вижу целесообразности участия Украины. Ведь страна – не производитель газа, а газопровод не проходит по ее территории», – заявил он. Кроме того, министр сообщил, что Азербайджан не дает никаких гарантий по поставкам газа в случае строительства Украиной LNG-терминала на побережье Черного моря, но готов поставлять в страну от 2 до 8 млрд куб. м газа.

В то же время некоторые эксперты отмечают, что у газопровода может не оказаться свободных мощностей для поставок газа в Украину. Так, по словам эксперта Института энергетических стратегий Ю. Корольчука, Азербайджан

уже имеет контракты в Европе на сбыт 25 млрд куб. м газа ежегодно, что позволяет полностью загрузить все мощности газопровода. Поэтому Украина сможет присоединиться к проекту, лишь инвестировав в расширение мощностей TANAP, что составит 2–2,5 млрд дол.

В то же время, по мнению руководителя Центра экономических исследований Института глобализации и социальных движений В. Колташова, инвестирование Украиной в строительство TANAP вообще станет невидимым решением. «Если Украина будет инвестировать в строительство этого сложного газопровода, идущего через горные районы Малой Азии, то это будет вложение с неизвестным результатом», – считает эксперт, подчеркивая также, что TANAP не решает проблемы дороговизны энергоносителей. «Нефтегазовые ресурсы вообще не обеспечивают сейчас снижение себестоимости продукта в достаточной степени, за исключением США, где особая ситуация», – заявляет он.

Член Комитета Верховной Рады по вопросам ТЭК С. Пашинский считает, что инициативы Минэнерго, касающиеся TANAP, направлены на достижение договоренностей с Россией. «Это, скорее, способ надавить на “Газпром” и сделать его более сговорчивым. Кабмину сегодня важно показать, что прилагаются реальные усилия по диверсификации поставок газа, особенно после срыва подписания трехстороннего соглашения об участии Украины в Адриатическом газовом коридоре после того, как его не стало подписывать руководство Венгрии», – говорит он.

В. Колташев также более важной в переговорах о газопроводе называет PR-составляющую. «Если Киев будет принимать участие на уровне каких-то PR-шагов для того, чтобы добиться уступок со стороны России относительно цены на газ, то в этом случае поведение Киева логично», – заявляет эксперт.

В то же время заявление министра промышленности и энергетики Азербайджана Н. Алиева о незаинтересованности страны в участии Украины в проекте обозреватели воспринимают как провал переговоров. Так считает, в частности, бывший уполномоченный Президента Украины по энергетическим вопросам Б. Соколовский. При этом эксперт подчеркивает, что таким образом Азербайджан получает возможность решения двух тактических вопросов. «С одной стороны, Азербайджан показывает власти в Украине, что он с ней на самом деле не считается, как это постоянно демонстрирует и Россия. А с другой стороны, Баку подыгрывает Кремлю, в частности в контексте затяжного карабахского конфликта», – говорит он.

Кроме того, реализация проекта TANAP может оказаться под вопросом, если его ресурсы окажутся невостребованными ЕС. По мнению некоторых специалистов, именно к такому варианту развития событий ведут последние тенденции европейского газового рынка, свидетельствующие о том, что Европа получит избыток трубопроводных мощностей при значительном сокращении объемов потребления газа по сравнению с ранее звучавшими прогнозами.

Одна из причин такой ситуации, как считает, в частности, эксперт Г. Рябцев, – стремление большинства европейских стран к сокращению использования энергоносителей ископаемого типа (угля, нефти и газа) и развитие нетрадиционной энергетики, расширение использования сжиженного и других нетрадиционных видов газа.

Общие же перспективы развития торгово-экономических отношений Украины и Азербайджана до недавнего времени положительно расценивались специалистами. «Думаю, что для Киева и Баку имеет большое значение поддержка на государственном уровне политических и экономических отношений, которые должны в итоге привести к конкретным результатам, а не остаться концептуальными планами на бумаге. И сейчас в обеих странах сложилась благоприятная политическая ситуация, способствующая успешному развитию межгосударственному сотрудничеству на разных уровнях и по разным направлениям», – заявлял недавно соучредитель Киевского международного энергетического клуба Б. Алиев.

Сегодняшняя политическая нестабильность в стране, разумеется, может внести коррективы в благоприятные прогнозы на этот счет.

Таким образом, участие Украины в проекте TANAP пока остается под вопросом. Тем временем украинско-азербайджанская рабочая группа разрабатывает предварительное технико-экономическое обоснование по участию страны в проекте.

При этом неопределенность перспектив снижения зависимости Украины от поставок российского газа заставляет правительство искать и другие пути диверсификации поставок энергоносителей. Так, стало известно, что в ходе государственного визита Президента Украины в Китай министр энергетики и угольной промышленности Э. Ставицкий подписал соглашение с китайской национальной химической инжиниринговой корпорацией и ее дочерней компанией «Вухуань инжиниринг» о сотрудничестве по строительству заводов по производству синтетического газа в Украине. По словам министра, реализация данного проекта позволит Украине ежегодно экономить до 4 млрд куб. м природного газа, создаст более 2 тыс. новых рабочих мест, обеспечит стабильный рынок сбыта отечественного угля в объеме до 10 млн т ежегодно.

Економічний ракурс

С. Горвая, науч. сотр. ФПУ НБУВ, канд. наук по соц. коммуникациям

ВВП Украины обнаруживает тенденцию к росту

Реальный валовой внутренний продукт (ВВП) Украины по итогам января – октября 2013 г. снизился на 0,6 %, однако правительство Украины рассчитывает не допустить его падения в целом по итогам текущего года.

Как сообщает правительственный сайт, Премьер-министр Украины Н. Азаров в Санкт-Петербурге во время совместной пресс-конференции с главами правительств РФ Д. Медведевым и Республики Беларусь М. Мясниковичем подчеркнул, что из-за мирового экономического кризиса в большинстве стран значительно замедлились темпы экономического роста. «Украину, к сожалению, тоже не обошла эта тенденция. За 10 месяцев текущего года у нас уровень ВВП к соответствующему периоду прошлого года составляет 99,4 %, т. е. уменьшился на 0,6 %. И наша задача завершить год с небольшим, но все же плюсом», – отметил он (http://www.kmu.gov.ua/control/tu/publish/article?art_id=246860567, 20.11.2013).

Н. Азаров подчеркнул, что в 2014 г. Украина планирует выйти на более высокие показатели экономического роста.

Как сообщают СМИ, Президент Украины В. Янукович также выразил убежденность в том, что по итогам 2013 г. страна сможет преодолеть спад. «Выйдем по нулям (по итогам года), скорее всего будет небольшой рост», – подчеркнул Президент.

В. Янукович сообщил, что в октябре рост ВВП по отношению к сентябрю этого года составил 6,2 %. «Ноябрь по динамике не хуже, чем октябрь, скорее всего будет лучше», – добавил глава государства. По его словам, рост экономики остается основой, на которой строятся планы по увеличению социальных выплат в 2014 г. Он напомнил, что с 2010 г. номинальный ВВП возрос с 970 млрд до 1,5 трлн грн, тогда как уровень бюджетного перераспределения остается примерно одинаковым – около 30 %.

При этом, как сообщают СМИ, Международное рейтинговое агентство Standard&Poor's, оценивая экономическую ситуацию в Украине, прогнозирует, что валовой внутренний продукт Украины в 2013 г. сократится в реальном выражении на 1 %, в следующем году его рост возобновится и составит 1,5 %, а в последующие два года ускорится до 3,5 % ежегодно.

Согласно прогнозам агентства, дефляция в 0,5 % в текущем году сменится инфляцией в 8,5 % в 2014 г. и 10 % – в 2015 г. При этом дефицит текущего

счета платежного баланса в нынешнем году составит 8 % ВВП, а в следующем году сократится до 6 % с последующим ростом до 7,5 % в 2015 г., считают эксперты S&P. По их оценкам, из сохраняющегося дефицита бюджетных финансов (2013 г. – 5,1 % ВВП, 2014 – 6,2 % ВВП и 2015 – 4,8 % ВВП), госдолг продолжит расти и составит на конец текущего года 33,9 % ВВП, на конец следующего – 39,2 % ВВП и лишь к концу 2016 г. его удастся уменьшить до 37,9 % ВВП.

В S&P также указали, что в 2012 г. ВВП Украины увеличился на 0,2 % при инфляции 0,6 %, дефицит текущего счета составил 8,4 % ВВП, дефицит бюджета – 5,6 % ВВП, а госдолг – 28,3 % ВВП.

Следует напомнить, что ранее Премьер-министр Украины объяснил ухудшение показателя после наметившегося в июле улучшения плохой внешней конъюнктурой, осложнениями в торговле с Таможенным союзом, остановкой нефтехимической отрасли и плохими погодными условиями в сентябре (<http://www.companion.ua/articles/content?id=264351>, 21.11.2013).

По информации СМИ, руководитель аналитического департамента инвесткомпания «АРТ капитал» И. Путилин указал на то, что снижению темпов падения ВВП способствовал поздний сбор урожая. «Снижение ВВП на 0,6 % за 10 месяцев 2013 г. указывает на его рост с учетом весовых коэффициентов в октябре на 7–8 % в сравнении с аналогичным периодом прошлого года. Это произошло в основном благодаря существенному повышению объемов сельхозпроизводства в октябре (+43% г/г) после падения на 20 % г/г в сентябре. В связи с неблагоприятными погодными условиями сбор сентябрьского урожая пришлось перенести на октябрь. Для того чтобы экономика Украины по итогам 2013 г. вышла в небольшой “плюс”, темпы роста ВВП в IV квартале должны составить 3,5–4 % в годовом выражении», – сказал И. Путилин.

Обращает на себя внимание также и то, что, как сообщают СМИ, Европейский банк реконструкции и развития снизил ожидания роста экономики Украины в 2014 г. до 1,5 с 2,5 %, которые он прогнозировал в мае текущего года. «Хотя рецессия, вероятно, завершится в IV квартале 2013 г., благодаря благоприятному эффекту базы и близкому к рекордному урожаю, дальнейшее восстановление, вероятно, будет очень медленным, если только власти не начнут реализацию программы реформ», – отмечается в обновленном прогнозе ЕБРР.

Банк, сохранивший прогноз падения украинской экономики в текущем году на уровне 0,5 %, напоминает, что рецессия началась в III квартале 2012 г. ЕБРР отмечает, что Украина пострадала от сложных тенденций на внешних рынках, плохой бизнес-среды и внутренней политической неопределенности. Снизившийся внешний спрос, подавленные цены на сталь и другие сырьевые товары привели к сокращению в таких ключевых секторах, как машиностроение, металлургия и химия. Кроме того, продолжает сокращаться строительство.

Кредитная активность остается очень слабой, так как реальные процентные ставки в местной валюте колеблются на уровне около 20 % и Национальный банк продолжает расширять контроль над движением капитала, указывает ЕБРР. «Внешние риски остаются очень высокими, так как резервы Национального банка сократились до около 2,5 месяцев импорта и доступ правительством к международным рынкам капитала существенно ограничен», – отмечает банк.

При этом в аналитическом обзоре инвестиционной компании Eavex Capital отмечается: «Предварительные данные за 10 месяцев текущего года свидетельствуют о том, что рост экономики возобновился в IV квартале. С другой стороны, значительным сдерживающим фактором является сложная ситуация в перерабатывающей промышленности, в частности нефтехимической и машиностроении. Тем не менее, например, крупный отечественный производитель азотных удобрений “Концерн “Стирол” уже заявил о готовности возобновить полноценный выпуск продукции в начале следующего года» (<http://inpress.ua/ru/economics/20475-pozdnyy-urozhay-pomog-oslabit-padenie-vvr>, 21.11.2013).

Кроме химической, ожидается также увеличение производства в нефтепереработке, где в последние два года наблюдалось существенное падение объемов, близкое к 40–50 % ежегодно. По данным Министерства энергетики и угольной промышленности, в октябре украинские заводы нарастили переработку нефтяного сырья до 385,3 тыс. т, или на 42,1 % по сравнению с сентябрем благодаря завершению ремонтов и налаживанию стабильных поставок сырья. В сравнении с показателями октября 2012 г., в октябре 2013 г. объемы переработки нефти на украинских НПЗ увеличились на 35,7 %. Позитивные тенденции к росту производства наблюдаются в автопроме благодаря правительственным мерам по защите внутреннего рынка. Ежемесячно производителям удается демонстрировать рост производства автомобилей.

В об’єктиві – регіон

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. політ. наук

Крим у контексті динаміки сучасних українсько-російських відносин

Оголошене українською владою призупинення процесу євроінтеграційного поступу України спричинило масові протестні акції всередині країни і заходи на підтримку євроінтеграційного курсу нашої держави за рубіжем. Утім,

не секрет, що ідея підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС не всіма сприймається з однаковим ентузіазмом. Отже, як демонструють події останніх днів, остаточне рішення на користь як асоціації з ЄС, так і інтеграції в МС може стати поштовхом до дестабілізації ситуації всередині країни, посилення протестних настроїв та активізації антиурядових виступів. Зокрема, це стосується тих регіонів, у яких історично сформувалися чіткі політичні орієнтири й симпатії – західноукраїнських областей (Львівщини, Івано-Франківщини, Тернопільщини), Донбасу та Криму.

Стосовно останнього, рядом політологів не виключається, що подальше зближення України з Європою може спричинити зростання напруження на півострові. Тому перед владою автономії стоїть відповідальне завдання – зберегти стабільність у регіоні і, більше того, виступити сполучною ланкою, діалоговим майданчиком між Україною та Росією у світлі можливого ускладнення відносин між ними. Крим володіє в цьому плані значним потенціалом.

Серед вузлових питань українсько-російських відносин, актуалізація яких впливатиме на внутрішньополітичну ситуацію в Криму (після можливого підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), можна виділити такі: питання перегляду харківських угод і статусу Чорноморського флоту; питання кордонів за умови перегляду Договору про дружбу і співробітництво та партнерство між Україною та Російською Федерацією; питання розподілу Азовсько-Чорноморського шельфу; питання інвестицій і російського рухомого й нерухомого майна в Криму.

Як відомо, українсько-російський договір про тимчасове базування ЧФ був підписаний у 1997 р. терміном дії на 20 років. Передбачалося, що в 2017 р. Росія виведе флот із Криму. Для цього створювалася Новоросійська військово-морська база ЧФ, яка, як нещодавно повідомив головнокомандувач ВМС РФ адмірал В. Чирков, буде повністю готова до прийому нових кораблів і підводних човнів у 2014 р. Але головною базою Чорноморського флоту, як і раніше, залишиться Севастополь.

Можливість пролонгації терміну перебування Чорноморського флоту РФ з'явилася у квітні 2010 р., коли президенти України та Росії підписали так звані харківські угоди, які, починаючи з 2017 р., передбачають продовження на 25 років терміну базування російського флоту. Причому така можливість автоматичного продовження дії цього договору є і після 2042 р. Москва у відповідь погодилася надати знижку в ціні на газ – по 100 дол. на кожній тисячі кубічних метрів. Пізніше Україна визнала умови нерівноцінними, оскільки навіть з урахуванням знижки газ для нашої держави коштує значно дорожче, ніж для європейських партнерів «Газпрому».

Російська сторона не бачить можливості підписати нові газові контракти, а Україна, у свою чергу, не дає згоди на модернізацію техніки та озброєнь ЧФ. В умовах такої хиткої рівноваги ситуація зберігається протягом останнь-

ого часу. Щоправда, на початку літа 2012 р. Конституційний Суд України своїм рішенням, відповідаючи на запит народних депутатів, ухвалив, що Верховна Рада має право денонсувати міжнародні договори. Опозиція, спираючись на це рішення суду, запропонувала скасувати харківські угоди. Хоча за минулі майже півтора року кілька разів планувалося внести питання до порядку денного, однак партія влади не допускала його розгляду.

Керівник Центру військово-політичних досліджень Д. Тимчук вважає, що Президент В. Янукович у 2010 р. змушений був ситуативно вирішувати газову проблему, а тому погодився на те, щоб пов'язати питання про знижку в ціні на газ з базуванням флоту в Криму. Експерт зазначив, що Київ не піде далі використання питання щодо можливого розриву харківських угод як важеля тиску на російську сторону. «Узагалі, пролонгація базування флоту суперечить духу української Конституції. У 1997 р. було прийнято вимушене рішення про тимчасове базування, адже було зрозуміло, що одразу флот з Криму нікуди не подінеться. Російській стороні дали час, щоб ґрунтовно підготуватися, створити свою базу та вивести флот. Продовження цього терміну може викликати запитання. У Європі цю тему озвучують маловідомі політики. Чинovníки ЄС взагалі не торкаються питання базування російського флоту в Криму», – сказав Д. Тимчук.

Крім того, на думку експерта, Україна нині активно взаємодіє з НАТО, як, до речі, і Росія, а Чорноморський флот РФ у Криму не заважає розвивати цієї співпраці. Щодо питання асоціації України з ЄС, то важливо відзначити, що Україна за умови підписання угоди не стає повноправним членом Євросоюзу та не бере на себе зобов'язання увійти у військовий союз. Також це не вимагає офіційних зобов'язань звільнити українську територію від тимчасово розміщеної російської військової бази.

Утім, деякі вітчизняні експерти нагадують, що ще в минулому році українська сторона прагнула вписати в текст Угоди про асоціацію пункт про перспективу повноправного членства. У результаті сторони зійшлися на тому, що вирішуватимуть проблеми поступово та поетапно. Якщо Угода про асоціацію та зону вільної торгівлі буде підписана, то через декілька років, у разі успішної реалізації цього документа, може постати питання про заявку на членство.

Так, зокрема, експерт Інституту євроатлантичного співробітництва В. Горбач зазначив, що сьогодні ще рано розмірковувати про перспективу навіть найближчих двох-трьох років: невідомо, як складуться відносини України в новому статусі з ЄС і Росією. «Можна припустити, що до 2017 р. у Києві знову згадають про необхідність виведення ЧФ, згідно з попереднім планом. Але на сьогодні про це нічого не говориться і гадати немає сенсу», – зазначив він. В. Горбач наголосив, що зараз ні в Євросоюзі, ні в Україні не обговорюється питання про базування флоту (<http://enews.md/articles/view/3921>. – 2013. – 19.10).

Політичний аналітик і глава ГО «Громадянський комітет національного порятунку» П. Нусс запевняє, що Росія претендує на територію АР Крим. За його словами, Росія розглядає півострів лише як військово-стратегічний об'єкт. Аналітик упевнений, що такий сценарій Кремль розглядає у разі наближення України до ЄС і НАТО, передає УНН.

Зокрема, П. Нусс зазначив, що як тільки Україна отримала запрошення до поглибленої співпраці та подальшого вступу до НАТО від генерального секретаря цієї організації, як аналітична журналістика Росії почала справжню кампанію щодо можливості перегляду російськими властями Великого договору, яким регулюється питання належності АР Крим та інших територіально-суперечливих питань з Україною. Він наголосив, що російська сторона, порушуючи дипломатичні постулати, не дотримуючись норм міжнародного права, відкрито заявляє про свої плани на територію Української держави. На його думку, такі заяви, навіть якщо їхнім джерелом є російські журналісти та російський агітпроп, повинні розглядатися на найвищому рівні Ради національної безпеки і оборони України.

Аналітик також переконаний, що така агресивна інформаційна кампанія Росії щодо Криму є реакцією на інформацію щодо можливого дострокового виведення ЧФ РФ з території Криму. «Денонсація харківських угод – невід'ємний та запланований крок України на шляху до енергетичної незалежності. Це говорить про те, що ЧФ РФ буде змушений залишити територію України достроково. Виведення ЧФ РФ вимагають також деякі пункти Угоди про асоціацію. Так, там дійсно йдеться про флот, але співпраця України та ЄС у рамках політики безпеки забороняє перебування на територіях військових елементів, які несуть потенційну небезпеку для членів ЄС. Чорноморський флот РФ таким є. Я вірю, що кримчани не піддаватимуться на провокаційні заклики та не вдаватимуться до сепаратистських дій, але в разі бездіяльності Україна втратить Крим. Україна втрачає Крим», – підкреслив П. Нусс (<http://www.unn.com.ua/ru/news/1260172-ukrayina-vtrachaye-krim-politolog>. – 2013. – 12.10).

Догичним до питань перегляду статусу ЧФ у Криму може стати питання державних кордонів, зокрема в Азово-Керченській протоці, вважає директор Російського інституту стратегічних відносин Т. Гузенкова. Вона підкреслює, що Україні не вигідно порушувати питання виведення Чорноморського флоту Росії з Криму, оскільки це може призвести до глобальних геополітичних змін у регіоні.

«Угода щодо Чорноморського флоту – це не породження харківських ініціатив, як багато хто думає, а частина пакетної угоди, яка нерозривно пов'язана з так званим Великим договором про дружбу та співробітництво між Росією та Україною, який був підписаний та ратифікований в 1997–1998 рр. Тому якщо хтось із радикально налаштованих українських політиків почне намагатися відірвати тему Чорноморського флоту в практичному сенсі,

то російській стороні доведеться піднімати такі пласти російсько-українських відносин, які наразі і є більш-менш вирішеними за допомогою Великого договору. Зокрема, тоді вже йтиметься про повернення до питань про територіальні межі», – підкреслила Т. Гузенкова.

Як вважає експерт, якщо Київ офіційно зажадає виведення ЧФ РФ із Криму, це стане підставою для Росії ініціювати перегляд існування України в нинішніх кордонах, зокрема, і по розділу Азово-Керченської протоки. «Тому політична риторика це одне, але її перехід у практичне русло – це зовсім інше. Чи захоче Україна, ідучи в бік Європи на хитких ногах, отримати ще й цей головний біль. Я думаю, що ні», – підсумувала вона (<http://lenta.ua/novosti/politika/32673-esli-kiev-potrebuuet-vyvoda-chf-iz-kryma-togda-rossiya-peresmotrit-granicu-s-ukrainoy.html>. – 2013. – 28.09).

Нагадаємо, суперечка про кордони в Азовському морі та про юрисдикцію Керченської протоки триває півтора десятка років. Київ наполягає на визнанні кордону за картами Генштабу СРСР – на основі адміністративного розподілу між Українською РСР і РРФСР. Це означає, що Україні відійшло б приблизно 60 % акваторії моря та повний контроль над судноплавним каналом у Керченській протоці.

Водночас у ЗМІ знову з'явилися публікації, у яких сказано, що прибічники Президента В. Януковича готові поступитися в питанні кордонів в обмін на поступки російської сторони в ціні на газ.

Політолог Т. Березовець вважає подібні припущення необґрунтованими: «“Газпром” – це держава в державі, у нього свої інтереси у відносинах з Україною. Як ми бачимо з переговорів про перегляд формули ціни на газ, у комерційних розрахунках політичні нюанси до уваги не беруться». За словами експерта, і в питанні делімітації кордонів російська сторона не випускає з уваги свою вигоду: в Азовському морі розвідані багаті глибоководні родовища нафти і газу, належність яких залежить від лінії кордонів. Хоча ситуація складна, сторони змушені нарешті вирішити давню суперечку, а тому підуть на компроміси, зазначає Т. Березовець.

Керівник міжнародних програм Центру ім. Разумкова В. Чалий зазначив, що компромісне рішення не повинно зачіпати національні інтереси України. За його словами, «розумно було б визначити й чітко зафіксувати кордон – по тій лінії, яка існувала при СРСР. А в додаткових угодах врахувати інтереси Росії. Скажімо, у сфері безпеки – передбачити можливість Росії відмовити в проході по каналу військових суден будь-якої третьої країни. В економічній сфері – відмовитися від стягування зборів за прохід російських суден по каналу». Експерт зазначив, що сенсаційні загальні формулювання, що публікуються зараз у ЗМІ, безглузді. «Як це буде відображено в документах – ми не знаємо. Але зрозуміло, що спроба схитрувати, заклавши в угоди нечіткі, розмиті формулювання, обернеться новими конфліктами в майбутньому», – наголосив він. В. Чалий упевнений, що переговорна позиція

України дає можливість їй не поспішати з остаточним рішенням, а ретельно вивірити кожне слово в документах. Він категорично спростував поширену думку про те, що прикордонна суперечка з Росією заважає інтеграції України в ЄС. Політолог вважає, що Києву слід дотримуватися колишньої позиції. А це означає, що рішення проблеми може бути знову відкладено (http://wikinews.com.ua/page/index.html/_/politics/obshhij-kerchenskij-pro-livr5813). – 2013. – 8.06).

Чинником двосторонніх відносин, що може мати вплив на стабільність автономії, є кримськотатарський фактор. Нещодавно відбулися зміни в меджлісі, новим головою якого став Р. Чубаров.

На думку кримського політолога В. Джаралла, з обранням нового лідера меджлісу кримськотатарського народу, з одного боку, можна говорити про припинення багаторічного застою у керівництві меджлісу, з іншого – про можливість активізації багатьох прихованих особистісних конфліктів. Про це В. Джаралла повідомив у коментарі кореспонденту Кримського інформаційного агентства. «Багаторічний застій у меджлісі закінчився, і відразу підтвердилося, що за зовнішньою стабільністю ховалося безліч проблем. Вони виражаються в специфічній формі особистого суперництва, зміна влади показала, що лише авторитет М. Джемілева дозволяв контролювати всіх», – підкреслив експерт.

На його думку, багато в чому успіх нового лідера меджлісу залежить від того, чи зуміє він встановити контроль над двома ключовими сферами – кадровою та фінансовою – та ефективно нейтралізувати діяльність різних течій всередині кримських татар. Зокрема, це стосується діяльності організації «Хізб ут-Тахтір», яка останнім часом активно залучала представників кримських татар до військових дій у Сирії.

Насамперед слід зазначити, що, відповідно до законодавства, участь громадян України у військових конфліктах як найманців заборонена. Служба безпеки України постійно перевіряє інформацію про участь громадян України в сирійському конфлікті, але підтвердження цих фактів поки що не надала. Встановлено лише, що на території Криму прихильники організації «Хізб ут-Тахтір» проводять активну агітацію серед мусульманської громади, особливо серед молоді, щодо допомоги Сирії.

Керівники меджлісу кримськотатарського народу не відкидають участі татар у цьому військовому конфлікті, але тільки як особисту ініціативу кожного. Скільки ж насправді вирушило татар до Сирії, не знає ніхто. У ЗМІ повідомляється про кількість близько 100 осіб. «Серед кримськотатарського народу меджліс поширив інформацію, що брати участь у бойових діях в Сирії заборонено. Але ваххабіти та “Хізб ут-Тахтір” проводять агітацію серед мусульман, що не входять до меджлісу», – повідомив М. Джемілев.

Експерти взагалі вважають інформацію про тисячі татар у Сирії «черговою антитатарською істерією». Так, директор київського Центру близькосхідних

досліджень І. Семиволос рекомендує не довіряти таким джерелам, які стверджують, що кримські татари таким чином готуються до війни в Криму. «Апріорі багато людей і в Росії, і в Україні схильні думати про татар як про загрозу для Криму. Тому Росія постійно шукає факти або щось схоже на факти, які б підтверджували страхи, і вони при бажанні завжди знаходяться», – повідомив він.

На його думку, інформаційна війна потрібна Росії для того, щоб підтримувати постійне напруження в Криму. Російськомовне населення Криму, яке зазнає впливу російської пропаганди, перебуває в очікуванні можливих конфліктів. «Їх легко переконати в тому, що єдиний рятівник – це Росія і Чорноморський флот, а всі інші зрадять і не захистять. Ця політика побудована на тому, щоб лякати людей та через страх змусити їх об'єднатися навколо Кремля, який може всіх урятувати від загроз», – пояснив експерт.

Кінцева мета цієї інформаційної кампанії – зірвати підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, вважає директор компанії стратегічного консалтингу Berta Communications Т. Березовець. «Росія намагається створити два конфліктних вогнища в Україні: у Криму та на Закарпатті, де у них є підтримка. У зв'язку з цим у Криму активно працюють російські політтехнологи разом з Головним розвідувальним управлінням Генштабу російської армії та Службою зовнішньої розвідки РФ для того, щоб створити конфліктну зону між татарами та російськомовними жителями Криму і таким чином дестабілізувати ситуацію», – коментує Т. Березовець.

На його думку, у хід можуть піти різні провокації, такі як осквернення мусульманських чи християнських святинь, побутові конфлікти, поширення компрометуючої інформації та багато іншого. Масові хвилювання в цих регіонах повинні викликати сумнів у європейських колег, чи потрібно приймати Україну як нестабільну країну (<http://news.finance.ua/ru/~2/0/a11/2013/09/15/308927>. – 2013. – 15.09).

Крим в Україні – дійсно вразливе місце з точки зору забезпечення стабільності, оскільки півострів є місцем перетину різних культурних, національних, релігійних традицій і геополітичних стратегій.

На переконання директора Соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженка, у Криму спровокувати політичний конфлікт набагато простіше, ніж у будь-якому іншому регіоні, оскільки там завжди небезпечні умови.

Політолог прогнозує, що після закінчення сирийської кампанії всі найманці та просто борці за мусульманське звільнення повернуться у свої країни і вони «навіть чи займуться вирощуванням кавунів». «Звичайна річ, маючи бойовий досвід, вони стануть найнебезпечнішим елементом і можуть бути використані будь-якою третьою силою від Заходу до Кремля. Ще не відомо, хто ними швидше скористається», – пояснює В. Небоженко.

Теоретично, можливість хвилювань і позаштатних ситуацій фахівці допускають завжди, але в таких розрахунках обумовлюється масштаб і наслідки.

Усі знають, що більшість у кримськотатарській громаді займає жорстку антиросійську позицію і ці настрої можуть бути використані проти російськомовного населення.

Утім, існує й інша точка зору. Директор Інституту політичного аналізу і міжнародних досліджень С. Толстов сумнівається, що сьогодні хтось здатний використовувати татар проти євроінтеграції України за допомогою якихось терористичних актів чи конфліктів. «Зрозуміло, що фахівці з дестабілізації шукають слабкі точки, і кримськотатарська проблема для України – неконтрольований фактор, але для макрополітичних питань це неістотно. Татари не становлять навіть третини населення Криму, і там більшість – досить мирні люди, які не піддаються на мобілізаційні заклики. Радикали можуть зробити якісь дії, але вплинути на зовнішньополітичний курс не зможуть, оскільки це все одно буде виглядати дуже локально», – резюмує експерт (<http://news.finance.ua/ru/~2/0/all/2013/09/15/308927>. – 2013. – 15.09).

Щодо настроїв самих кримчан, то показовими в цьому контексті є результати соціологічного дослідження, проведеного соціологічною компанією Research & Branding Group на тему ставлення жителів півострова до державної належності автономії.

За результатами дослідження 38 % жителів Криму бажають сьогодні бачити півострів у складі Росії, а 40 % віддали б перевагу для нього автономному статусу в складі України. При цьому кількість перших останнім часом скоротилася на 15 %, а других, навпаки, рівно на стільки ж збільшилася. Проте кількість кримчан, які вважають найоптимальнішим варіантом проголошення незалежності Криму, залишилося на колишньому рівні – близько 10 % (<http://rusinform.ru/index.php?newsid=1648>. – 2012. – 16.09).

Важливим питанням для Криму в разі підписання Угоди про асоціацію України та ЄС залишається поведінка в цьому випадку російських інвесторів, які становлять вагомий чинник впливу РФ на Кримську автономію.

Ряд експертів вважає, що Угода між Україною та ЄС може виявитися привабливим фактором для російських приватних інвесторів в Україні та в Криму зокрема.

«Інвестори отримають можливість на більш вигідних умовах розвивати співпрацю з країнами ЄС з території України, тобто сусідньої держави з близьким до РФ устроєм правової системи», – вважає керівник практики нерухомості юридичного бюро «Єгоров, Пугинський, Афанасьєв і партнери» в Україні О. Бойчук. До того ж, за його словами, долучаючись до стандартів ЄС, Україна прагне вдосконалити ряд якостей, які в цілому традиційно підвищують привабливість країни для інвестора – передбачуваність і прозорість політичної, економічної та правової системи, наявність базових гарантій захисту інвестицій.

Симптоматичним у цьому контексті є ухваленій нещодавно Верховною Радою Закон України «Про особливості здійснення інвестиційної діяльності на

території Автономної Республіки Крим». Як наголосив голова Ради міністрів Криму А. Могильов, закон передає регіону ряд особливих повноважень для залучення іноземного капіталу. Він підкреслив, що кримська влада отримала можливість на місцевому рівні вирішувати питання про виділення землі під інвестпроекти, що зробить шлях інвестора та його капіталовкладень більш легким.

Крім того, влада Криму ініціювала обговорення поправок до Податкового та Митного кодексів України, які давали б преференції інвесторам. «Наприклад, підприємство на п'ять років звільняється від податків на прибуток. А якщо якісь необхідні товари не виробляються в Україні, то для інвестпроекту їх ввезення буде безмитним», – уточнив А. Могильов. За його словами, пільги стосуються не тільки традиційної для Криму рекреаційної діяльності, а й аграрного сектору, що має величезний потенціал.

На сьогодні, за даними Ради міністрів Криму, російські капітали офіційно становлять 23 % прямих іноземних інвестицій у республіку. З урахуванням офшорів, за оцінкою А. Могильова, ця частка реально становить близько 80 %.

В основному інвестиційні капітали приходять з Москви та регіону. Так, Національна резервна корпорація О. Лебедева володіє рядом рекреаційних об'єктів у республіці, у тому числі курортним комплексом «Море», санаторієм і декількома готелями. Групі ІФД «Капітал» В. Алекперова і Л. Федун належить великий готельний комплекс «Кримська рів'єра» в Алушті.

Останнім часом активізували свою інвестиційну діяльність у Криму і бізнес-кола Санкт-Петербурга, що також зацікавлені в альтернативних майданчиках для ведення бізнесу. За словами начальника аналітичного відділу інвестиційної компанії БФА Д. Дьоміна, уповільнення зростання економіки Петербурга та Ленінградської області, а також нестабільність економіки Росії в цілому стимулює місцевих бізнесменів виходити в ближнє зарубіжжя.

Найбільший інтерес для петербуржців становлять молоді країни Євросоюзу, наприклад Латвія. Відкриття там свого підрозділу дає змогу не тільки вести бізнес у європейських умовах, а й, наприклад, ввозити продукцію назад до Росії під європейським брендом. «Я думаю, петербурзькі бізнесмени цілком можуть звернути увагу на Україну в умовах її зближення з ЄС», – вважає експерт.

Зрозуміло, що у інвестицій в Україну в цілому і Крим зокрема є і зворотна сторона. Так, Д. Дьомін відзначив високі політичні ризики, пов'язані зі складністю відносин між Україною та Росією. А петербурзький бізнесмен С. Гутцайт говорить про високий рівень корупції в регіоні та недолугість деяких місцевих чиновників.

Утім, перспектива близькості до Євросоюзу за умови створення відповідних умов з боку регіональної влади автономії може зробити Крим привабливим майданчиком для розширення бізнесу російських компаній.

Отже, більшість експертів, спираючись на динаміку нинішніх російсько-українських відносин і враховуючи заяви представників керівних органів РФ,

висловлюють переконання, що на сьогодні владі України, незважаючи на антиукраїнську інформаційну кампанію в ряді російських ЗМІ та намагання останніх використати пов'язані з кримськотатарським фактором інформаційні приводи для посилення напруженості на півострові та мобілізації російськомовного населення півострова на підтримку збереження російської військової та геополітичної присутності в Криму, вдається мінімізувати негативні впливи на ситуацію в АПК.

Правові аспекти

В. Ворошилов, ред. І кат. НЮБ НБУВ

Правове забезпечення екологічної безпеки в Україні: сучасний стан і шляхи оптимізації

У сучасних умовах проблема забезпечення екологічної безпеки населення та охорони навколишнього середовища (довкілля) для підтримання життєдіяльності людини та існування тваринного і рослинного світу набули особливого значення майже у всіх країнах світу й мають характер однієї з найгостріших глобальних проблем сучасності.

В Україні питання правового регулювання проблем, пов'язаних з охороною довкілля та забезпеченням екологічної безпеки, особливо гостро постало в останні десятиріччя ХХ ст. у зв'язку з виникненням екологічних кризових явищ в окремих містах, місцевостях і регіонах. У цьому контексті у вітчизняних ЗМІ досить часто згадуються м. Жовті Води (радіоактивне зараження житлової та промислової зон); ВАТ «Алчевськкокс» (перша ступінь хімічної небезпеки); звалище отрутохімікатів у с. Мирному Херсонської області (підвищена хімічна небезпека); газонакопичувальна станція в Луцьку (вибухо- та пожежо-небезпечний об'єкт); Дністровський каскад ГЕС і ГАЕС; Луганська ТЕС; аміакопровід Тольятті – Одеса, Миколаївська область тощо.

Особливо посилилася загроза для життя і здоров'я населення та безпечного його проживання у зв'язку з радіаційним забрудненням значних територій України внаслідок Чорнобильської катастрофи, що стало підставою для оголошення ще в 1990 р. (Постановою Верховної Ради України від 1 серпня 1990 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи») усієї території України зоною екологічного лиха.

І хоча у 2000 р. Чорнобильську АЕС було закрито, але її закриття не означає вирішення всіх проблем, пов'язаних з цією катастрофою. Найбільш важкими і тривалими наслідками аварії на ЧАЕС є медичні проблеми. Це променева хвороба, різке збільшення раку щитовидної залози в дітей, а також розвиток інших злоякісних пухлин. За сучасними оцінками, за 50 років Чорнобиль додасть до 15 тис. смертей від онкологічних захворювань.

Також винятковою особливістю України є те, що екологічно гострі локальні проблеми нашої держави постійно поглиблюються, подекуди наближаючись до катастрофічного рівня. Так, щорічний обсяг шкідливих речовин, що припадає на 1 кв. км площі України в 6,5 разів вищий, ніж у країнах Європи, а рівень забруднення повітря в містах у 150 разів перевищує такий рівень над океаном. Загалом в Україні за рік лише стаціонарними джерелами забруднення викидається понад 7,3 млн т шкідливих речовин.

Сучасні масштаби природно-техногенних загроз національній безпеці України потребують застосування адекватних заходів з боку держави при проведенні виваженої національної екологічної політики. Важливим фактором успішної реалізації екологічної стратегії розвитку країни є створення оптимального законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки як основи якісного врегулювання суспільних відносин у цій сфері.

Слід зазначити, що правове регулювання екологічної безпеки в Україні має свою законодавчу хронологію. Так, основоположні засади екологічної безпеки були започатковані в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. У цьому політико-правовому акті було виділено окремий розділ «Екологічна безпека», у якому зазначено, що держава Україна дбає про екологічну безпеку громадян і може заборонити будівництво, а також має право припинити діяльність будь-яких підприємств, установ, організацій і функціонування інших об'єктів, які спричиняють чи можуть спричинити загрозу екологічній безпеці. У Декларації вперше було закріплено обов'язок Української держави щодо забезпечення екологічної безпеки. У подальшому це принципове положення знайшло своє закріплення і в Конституції України (ст. 16).

Законодавчим підґрунтям для формування суспільних відносин у галузі забезпечення екологічної безпеки став Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., який розглядає екологічну безпеку життєдіяльності людини як невід'ємну умову сталого економічного та соціального розвитку України і закріплює відповідні заходи правового впливу щодо її забезпечення.

Цей Закон вперше поставив у центр правового регулювання екологічних правовідносин забезпечення екологічної безпеки людини і закріпив найважливіші засади, принципи та положення щодо забезпечення екологічної безпеки в певних сферах діяльності. Гарантування екологічної безпеки є одним з основних завдань зазначеного Закону, а пріоритетність вимог екологічної

безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів і лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності, гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей – основними принципами охорони навколишнього природного середовища.

Важливим здобутком вищезазначеного Закону можна вважати ті положення, які вперше закріпили екологічні права громадян і, перш за все, їхнє право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (право на екологічну безпеку) і передбачають деякі загальні умови й гарантії його реалізації, а також намічають перспективи його реалізації і правового захисту на подальших етапах розвитку екологічного законодавства.

Цей Закон можна вважати результатом початкового етапу кодифікації законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки. Як відзначають фахівці, він згрупував ресурсні кодекси й закони в єдину галузь законодавства і підпорядкував розвиток земельних, водних, лісових, гірничих та ін. правовідносин головній меті – збереженню безпечного природного середовища для проживання людини.

У цілому ж Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» є так званою «екологічною конституцією» та відіграє на сьогодні в екологічному законодавстві роль базового нормативного акта. Ученими обговорювались питання про зміну його назви на «Основи екологічного законодавства» чи Закону «Про основи екологічного законодавства» з тим, щоб у подальшому систематизувати правові норми у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки в єдиному кодифікованому акті – Екологічному кодексі України.

З прийняттям Конституції України у 1996 р., де у ст. 16, 49, 50 і в ряді інших знайшли своє закріплення питання екологічної безпеки, захисту екологічних прав громадян, значно посилилась законотворча діяльність у цій сфері.

Зокрема, подальший розвиток правового забезпечення екологічної безпеки зафіксовано у Постанові Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. «Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Спеціальний розділ цієї Постанови «Стратегія і тактика гармонійного розвитку виробничого та природоресурсного потенціалу» містить приписи, які безпосередньо стосуються розв'язання проблем техногенно-екологічної безпеки. Зокрема, комплекс необхідних заходів передбачає: здійснення перебудови середовища, технічного переозброєння виробничого комплексу на основі впровадження новітніх наукових досягнень, енерго- і ресурсоощадних технологій, безвідходних та екологічно безпечних процесів; застосування відновлюваних джерел енергії, розв'язання проблем знешкодження і використання всіх видів відходів; налагодження ефективного екологічного контролю

за науково-дослідницькими роботами із створення об'єктів штучного походження, їх проектування, будівництва та фінансування з метою керування техногенними навантаженнями, раціонального використання природних ресурсів і розміщення продуктивних сил; проведення класифікації регіонів України за рівнями техногенно-екологічних навантажень; розробка методології визначення ступеня екологічного ризику для довкілля, обумовленого техногенними об'єктами; проведення досліджень з метою створення системи моделей моніторингового контролю за об'єктами спостережень у промисловості, енергетиці, будівництві, на транспорті і в сільському господарстві.

Своє логічне продовження зазначені питання знайшли в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», де забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи визначені як стратегічна мета й одночасно головний принцип державної екологічної політики.

Загалом же аналіз теоретичного обґрунтування і практичного вирішення питань екологічної безпеки, а також чинного законодавства в екологічній сфері говорить про те, що значна частина з необхідних законопроектів уже підготовлена і прийнята, але ефективність діючих природоохоронних законів не дуже висока. Зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» став активізуючим фактором у законотворчості, але покладеної на нього ролі не виконав через ряд концептуально невизначених, а в ряді випадків і помилкових принципів, закладених у Законі (наприклад, регулювання в цьому Законі охорони не всього довкілля, а тільки природного навколишнього середовища, ігноруючи вирішення екологічних проблем насамперед у виробничій сфері, де сконцентровано основні джерела забруднень). Крім того, Закон, крім іншого, передбачав прийняття кількох десятків законодавчих та інших нормативно-правових актів, без прийняття яких практичне застосування закріплених у ньому екологічних вимог виявилось неможливим.

Об'єктивно виникла ситуація, коли зростання кількості законодавчих актів в екологічній сфері проходило без урахування і в умовах відсутності науково обґрунтованої національної екологічної політики, а проведена відповідно до оновленого законодавства реорганізація управління і контролю в екологічній сфері в Україні здебільшого виявила недостатньо ефективний характер.

Прорахунки в законотворенні негативно вплинули на сам процес формування екологічної політики і практики її реалізації в умовах незалежності України.

Прийняття в новій редакції законів України про охорону атмосферного повітря та про тваринний світ, нові редакції Земельного, Водного, Лісового кодексів України в 1990–1995 рр., постійне внесення до них змін і доповнень говорить про те, що істотних змін вони у вирішення екологічних проблем не

внесли тому, що готувалися без належного теоретичного обґрунтування і концептуального бачення цих проблем, без чого вирішити їх неможливо.

У цьому контексті слід зазначити, що недостатньо прийняти законодавчий акт, який би врегулював коло правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки і створював механізм реалізації правових норм у зазначеній сфері, а необхідно, щоб на етапі правозастосування він застосовувався (використовувався) і виконувався уповноваженими органами.

Зокрема, на Міністерство екології та природних ресурсів України покладений обов'язок сприяти розробці регіональних програм поводження з відходами та контролювати їх виконання. Однак ці програми або взагалі не затверджені, або мають декларативний характер, бо кошти на їх виконання в місцевому бюджеті не передбачаються. Так, через невиконання державних програм поводження з відходами упродовж десятиріч практично не утилізуються та не знешкоджуються токсичні відходи I-III класу небезпеки (накопичено близько 1 млн т). Потенційну небезпеку становлять накопичувачі промислових відходів, більшість з яких експлуатується з порушенням проектних рішень і правил безпеки. Існує достатня кількість санітарних правил і нормативів у сфері поводження з відходами, однак більшість сміттєзвалищ і полігонів працюють з їх порушенням, у режимі перевантаження. Так, щорічно на них вивозиться до 40 млн куб. м твердих побутових відходів і лише 2,5 % з них знищуються на сміттєспалювальних заводах Києва й Дніпропетровська, які також є джерелами інтенсивного забруднення атмосфери і потребують реконструкції. Це говорить про те, що державний контроль у цій сфері є неадекватним тій ситуації, яка склалася в Україні.

Місцевими органами охорони навколишнього природного середовища та земельних ресурсів за фактами несанкціонованого складування відходів та забруднення земельних ділянок, як правило, вживаються заходи адміністративного впливу, а збитки не нараховуються. При цьому видані ними приписи не контролюються, тобто порушення не усуваються.

Державна санітарно-епідеміологічна служба всупереч вимогам Закону не здійснює належним чином державний нагляд за дотриманням санітарних норм під час поводження з відходами, а також вимог безпеки здоров'я людини. У пунктах пропуску через державний кордон створені екологічні й санітарні пости, проте в Україну з-за кордону постійно потрапляють небезпечні відходи шляхом незаконного ввезення.

Хоча в цій сфері й порушується значна кількість кримінальних справ, зазвичай тільки половина з них направляється до суду, і навіть відшкодування за рішенням суду завданих довкіллю збитків не забезпечує повною мірою його відновлення.

Небезпеку для здоров'я людей і довкілля створюють також високий рівень забруднення поверхневих і підземних вод та неякісне очищення питної води. Так, щорічно у водні об'єкти скидається понад 8 млрд куб. м стічних вод, з

яких майже чверть без будь-якого очищення, а разом із забрудненими стоками у водойми потрапляють нафтопродукти, сульфати, хлориди та інші шкідливі речовини. Не відповідають на сьогодні санітарно-гігієнічним вимогам і більшість водопроводів, що призводить до бактеріального забруднення питної води, а відповідно створює небезпеку для життя і здоров'я людей.

В умовах інтенсивного розвитку промисловості й транспорту та тих небезпечних викидів, які вони здійснюють, небезпекою для життя і здоров'я людини є і атмосферне повітря – щороку понад 10 тис. промислових підприємств здійснюють близько 4,5 млн т викидів шкідливих речовин у повітря.

Наведені вище приклади говорять про те, що, незважаючи на достатньо велику законодавчу базу, нормативно-правові акти досить часто носять декларативний характер, а рівень правозастосовчої діяльності значно відстає від рівня правотворчої діяльності.

Водночас слід зазначити, що сучасний етап розвитку законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки можна охарактеризувати як період бурхливого накопичення нормативно-правового масиву відповідної сфери. Нині законодавство України, яке регулює відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки, є розгалуженою ієрархічною системою нормативно-правових актів різного регулюючого рівня, різної юридичної сили й різних сфер застосування. Норми, що регулюють відносини щодо забезпечення екологічної безпеки, містяться не лише в законодавчих актах екологічного спрямування, а й в актах іншого законодавства, спрямованого на регулювання різних видів діяльності.

Екологічне законодавство України загалом, а законодавство у сфері забезпечення екологічної безпеки зокрема розпорошене в нормативно-правових актах різної юридичної сили, а тому в ньому важко орієнтуватися не тільки юристам, а й пересічним громадянам, на забезпечення прав яких спрямовані правові норми. Систематизація законодавства, перш за все, повинна використовуватись як ефективне забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією, що і сприятиме кращій реалізації прав громадян на екологічну безпеку.

Здійснення систематизації у цій сфері пов'язано також з необхідністю поліпшення правореалізації, наданням допомоги правозастосовчим органам оперативно знаходити та правильно тлумачити норми права.

Нині ж відсутність систематизації є істотною перешкодою для створення оптимального законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Завершити ж процес систематизації усього екологічного законодавства (на момент його прийняття) має прийняття Екологічного кодексу України, розробка проекту якого передбачена «Основними напрямками державної політики України у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (затверджені Верховною Радою України

5 березня 1998 р.) та Рекомендаціями парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні, схвалених постановою Верховної Ради України від 20 лютого 2003 р.

Так, Екологічний кодекс України має стати комплексним актом, тобто актом, присвяченим регулюванню ефективного використання природних ресурсів, охороні навколишнього природного середовища та забезпеченню екологічної безпеки в цілому. Екологічний кодекс принципово не повинен змінити зміст правового регулювання відповідної сфери. Підготовка та прийняття такого Кодексу мають на меті сприяти кращому структуруванню чинного екологічного законодавства, наданню йому більш логічної, завершеної форми, ліквідації повторів, суперечностей і неузгодженостей.

Проте на сьогодні для створення Екологічного кодексу України існують певні перешкоди. Так, неузгоджені до кінця основні теоретичні підходи ні до назви, ні до предмету регулювання, немає до кінця сформованої нормативно-правової бази, система спеціально уповноважених органів управління перебуває в стані постійних змін, правозастосовча практика дуже неоднорідна та незначна, а судова практика по багатьох важливих напрямках взагалі відсутня. Тому до тих пір, доки державна політика не стане екологічно орієнтованою, ніяких змін на краще не відбудеться і, відповідно, наукова дискусія з приводу необхідності Екологічного кодексу України не знайде практичної реалізації. Слід зазначити, що на сьогодні Екологічні кодекси вже прийняті у таких країнах, як Франція, Швеція, Республіка Башкортостан Російської Федерації. У Росії та Білорусі теж триває робота з розробки екологічних кодексів. Схвалений у Франції декілька років тому фундаментальний Екологічний кодекс є одним з перших прикладів кодифікації екологічних норм у Європі.

У цьому зв'язку можна відзначити, що особливістю міжнародного екологічного права в цілому та екологічної безпеки зокрема, є переважне використання рекомендуючих документів (декларації, стратегії, керівні принципи поведінки тощо). Ці документи, не маючи юридичної сили, відіграють вирішальну роль у формуванні як міжнародного права навколишнього середовища, так і національного права навколишнього середовища багатьох держав, у тому числі й України.

На думку багатьох фахівців у сфері екологічного права, екологічні норми, які містяться в європейському законодавстві, повинні бути враховані в українському законодавстві при розробці нормативних актів з проблем забезпечення екологічної безпеки. При цьому визначається, що такі складові частини правової системи України, як загальні принципи й норми міжнародного права, міжнародні договори України для включення в українську правову систему потребують «імплементатії» та державного визнання, наприклад у формі закону про ратифікацію.

Слід також зауважити, що членство у відповідних міжнародних організаціях і партнерство з ними покладають на Україну додаткові зобов'язан-

ня і відповідальність, до виконання яких вона не завжди готова. Тому Україні, перш ніж гармонізувати своє законодавство з міжнародним, необхідно належним чином його оптимізувати, усунути розбіжності. Оскільки участь України в інтеграційних процесах і далі еволюціонуватиме, їй потрібна належним чином адаптована правова система, здатна ці процеси обслуговувати, прискорюючи, а не гальмуючи їх.

Водночас необхідно зважено підходити до оптимізації законодавства України і до перейняття європейського досвіду, враховуючи, перш за все, специфіку нашої країни в усіх аспектах. Не треба нехтувати і власним досвідом законотворчості у цій галузі, який у деяких аспектах теоретично більш розроблений. Цей висновок можна зробити навіть з того, що в жодній конвенції Європейського Союзу не тільки не дається чіткого визначення, а й узагалі не застосовується поняття «екологічна безпека», тоді як на національному рівні уже розроблений проект закону «Про екологічну (природно-техногенну) безпеку» і прийнятий блок нормативно-правових актів у сфері забезпечення екологічної безпеки.

У цілому ж законодавство України у сфері забезпечення екологічної безпеки є системно організованим нормативно-правовим масивом, зі своєю структурою та внутрішніми взаємозв'язками. Соціальні потреби, очікування суспільства та поглиблення екологічної кризи, екологічні та політичні реформи, що були проведені в Україні, а також активність прогресивної наукової юридичної думки та законодавців дали змогу сформуванню основну масу вітчизняного законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки, яке охоплює практично всі напрями правового регулювання в цій галузі.

Разом з тим сучасні проблеми законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки говорять про те, що в сучасних умовах поглиблення глобальної екологічної кризи вітчизняне законодавство в цілому не відповідає необхідним вимогам забезпечення екологічної безпеки. Незважаючи на достатньо потужну законодавчу базу, нормативно-правові акти досить часто носять декларативний характер, існують істотні колізії та «прогалини».

У свою чергу, рівень правозастосовчої діяльності значно відстає від рівня правотворчої діяльності. З огляду на це, особливої уваги потребують такі заходи, як узгодження змісту кримінально-правових норм із базовим екологічним законодавством і внесення відповідних змін та доповнень до Кримінального кодексу України і Кодексу про адміністративні правопорушення; упровадження альтернативних ув'язненню великих штрафних санкцій за скоєння «екологічних злочинів»; забезпечення практичної реалізації норм про відповідальність посадових осіб, у тому числі співробітників органів державного контролю й нагляду; надання вагомої ролі екологічним позовам громадян і їхнім об'єднанням на захист суспільних інтересів для запобігання правопорушенням, відшкодування шкоди в разі вчинення протиправних дій і настання негативних наслідків для людини й природи.

Підсумовуючи, слід зауважити, що процес оптимізації законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки є складним і тривалим, але необхідним, враховуючи суспільну важливість цього об'єкта дослідження. Фахівці сходяться на думці, що процес оптимізації має передбачати поетапну розробку та прийняття необхідних законодавчих актів з урахуванням їх важливості на певному етапі та обов'язкового узгодження з усіма іншими юридичними актами; екологізацію різних галузей законодавства; інкорпорацію й кодифікацію законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки; адаптацію чинного екологічного законодавства України до норм європейського права; імплементацію норм міжнародного права; гармонізацію українського й міжнародного законодавства; рецепцію як запозичення норм законодавства у інших країнах.

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

В Італії, у найстарішому навчальному закладі світу – Болонському університеті, ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД) М. Козьор підписав Велику хартію університетів (*Magna Charta Universitatum*). Цей документ визначає фундаментальні принципи, якими керуються університети для забезпечення розвитку освіти, інноваційного руху та налагодження тісних зв'язків між університетами світу. Велика хартія об'єднує понад 800 провідних університетів світу. Високої честі підписання Хартії удостоюються університети, які є визнаними осередками знань, науки та культури. З 2008 р. ВНЗ входить до складу Асоціації навчальних установ Євросоюзу, які працюють в галузі безпеки людини (EFSCA). Членство в асоціації дає змогу використовувати досвід європейських країн з питань забезпечення безпеки людей, координації спільних дій між рятувальними службами України та європейських держав під час масштабних надзвичайних ситуацій, розробляти спільні стандарти й концепції безпеки, використовувати наукові напрацювання та досвід підготовки фахівців. Цьогоріч навчальний заклад головує в EFSCA (*Освітній нормал (<http://www.osvita.org.ua/news/73155.html>).* – 2013. – 5.09).

Перспективні напрями розвитку української науки

В. Глушков – видатний учений у галузі кібернетики, обчислювальної техніки та її застосування, з його іменем пов'язаний розквіт цих напрямів

науки в Україні. Він особливого значення надавав дослідженням і розробкам фундаментального характеру. Насамперед створенню новітніх ефективних методів оптимізації розв'язання складних задач, розробці досконалих математичних моделей важливих процесів та об'єктів, нових підходів і методів для надійного захисту інформації в автоматизованих системах і базах даних. В. Глушков завжди наголошував, що справжнього успіху в розробці комп'ютерних технологій не можна досягти без ефективного використання досягнень у математиці, фізиці, механіці й інших науках, а тому високо цінував співпрацю кібернетиків із фахівцями інших наукових напрямів – економістами, біологами, медиками, механіками, геологами й військовими. Сьогодні можемо навести десятки прикладів успішної співпраці учених інститутів Кібцентру з інститутами більшості відділень НАН України.

Фундаментальні дослідження, розробка сучасних комп'ютерних технологій немислимі без активної участі як молодих учених, так і фахівців старшого покоління. В. Глушков закликав своїх учнів і соратників шукати майбутніх кібернетиків уже в середній школі й серед студентів, залучати останніх до участі на старших курсах у реальних розробках. Такий підхід цілковито себе виправдав. Нині в інститутах Кібцентру НАН України працюють декілька кафедр провідних університетів країни, у тому числі дві кафедри від ЮНЕСКО. Це дає нам змогу поповнювати свої лави молодими фахівцями. До речі, наш досвід приваблює близьких і далеких колег. Невипадково вже впродовж кількох років до Інституту кібернетики ім. В. Глушкова та Інституту прикладного системного аналізу НАН України і МОН України приїждять на практику відібрані на конкурсній основі студенти американських університетів. В. Глушков завжди наголошував, що розробляти комп'ютерні системи потрібно так, щоб у майбутньому їх можна було використати при створенні складніших систем автоматизації. Саме він проголосив відомий нині принцип розвитку складних систем – поєднання далеких і близьких цілей. При розробці окремих систем ми повинні вже сьогодні бачити, що розроблятимемо через 5–10 років, і закладати в сучасні технології принципові можливості їх використання в майбутніх перспективних технологіях.

В. Глушков розумів, що для розв'язання численних проблем у галузі інформатики, а тим більше – для створення десятків і сотень ефективних систем керування і КТ, одного інституту, навіть такого великого на той час, як Інститут кібернетики, не достатньо. Тому він усіляко сприяв організації підрозділів і структур у різних державних закладах, основним призначенням яких була участь у роботах цього важливого напрямку. Він мріяв створити на базі Інституту кібернетики Кібернетичний центр НАН України. Цей задум став нам заповітом. Його вдалося успішно втілити в життя з допомогою й за активної підтримки президента НАН України академіка Б. Патона.

До складу Кібцентру входять шість відомих інститутів – Інститут кібернетики ім. В. Глушкова (базовий інститут Кібцентру), Інститут програмних

систем, Інститут прикладного системного аналізу, Інститут математичних машин і систем, Інститут космічних досліджень, Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем. На сьогодні всі вони можуть самостійно вирішувати складні завдання в галузі інформатики, їх добре знають у науковому світі. Роль Кібцентру значною мірою полягає в координації наукової діяльності цих установ, а особливо коли для розв'язання складних проблем потрібне об'єднання їхніх зусиль.

Учений дуже багато зробив для створення в Україні індустрії електронного машинобудування. За його ініціативи та безпосередньої участі почав працювати Київський завод обчислювальних управляючих машин, який став свого часу основним виробником електронних машин і пристроїв, що розроблялися в Інституті кібернетики.

Предметом пильної уваги В. Глушкова було програмування для ЕОМ. Він запропонував ряд концепцій перетворення програмування на широко застосовувану інженерну практику. Останніми роками, розвиваючи ідею В. Глушкова, його учні розробили ряд визнаних у світі новітніх систем програмування, які дають можливість істотно підвищити ефективність роботи колективів програмістів при розробці складних комп'ютерних технологій і безпосередньо комп'ютерних систем(*Сергієнко І. Провісник інформаційного суспільства // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/personalities/provisnik-informaciyogo-suspiilstva-do-90-richchya-z-dnya-narodzheniya-akademika-v-glushkova-.html>). – 2013. – 6–13.09).*

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013–2017 роки». Програма спрямована на підвищення ефективності використання космічного потенціалу для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного й науково-освітнього розвитку суспільства, забезпечення національної безпеки та захисту геополітичних інтересів держави.

Зокрема, передбачається вдосконалити механізм надання державної підтримки й забезпечення інвестиційної привабливості космічної діяльності в результаті:

- задоволення суспільних потреб у сфері дистанційного зондування Землі, а також супутникових навігаційних і телекомунікаційних послуг;
- розширення присутності вітчизняних підприємств на світовому ринку космічних послуг, забезпечення доступу в космос;
- проведення наукових космічних досліджень, прикладних наукових досліджень з питань створення перспективних зразків ракетно-космічної

техніки й передових технологій, реалізації престижних національних проєктів, а також виконання науково-освітніх програм;

- прискорення темпів розвитку ракетно-космічної техніки та підвищення її конкурентоспроможності;
- поглиблення міжнародного співробітництва.

У Програмі визначено шляхи й засоби розв'язання проблеми, наведено перелік завдань і заходів з визначенням строків виконання, обсягів і джерел фінансування, а також зафіксовано основні очікувані результати її реалізації.

Виконання Програми, зокрема, забезпечить:

- формування космічної системи спостереження Землі й геофізичного моніторингу «Січ» з космічним сегментом (угруповання з двох вітчизняних космічних апаратів), наземним комплексом управління та наземним інформаційним комплексом і її ефективну експлуатацію;

- експлуатацію, а також сприяння комерційному використанню Системи координатно-часового та навігаційного забезпечення, створення регіональних навігаційно-інформаційних систем, надання високоточної навігаційної інформації користувачам в Україні та за її межами;

- гарантоване оперативне надання державним органам, що здійснюють повноваження у сфері оборони і національної безпеки (за їхнім замовленням), послуг космічного зв'язку й ретрансляції даних, координатно-часового та навігаційного забезпечення, поширення інформації, що надходить від супутників дистанційного зондування Землі, і розроблення сучасних технологій її спеціального використання, створення багатофункціональних технічних засобів спеціального використання, модернізацію і підтримку експлуатації системи контролю та аналізу космічного простору;

- проведення наукових космічних досліджень з астрофізики, космічної біології і матеріалознавства у межах національних та міжнародних проєктів, проведення за ініціативи українських учених космічного експерименту з дослідження іоносфери «Іоносат-Мікро», створення наукових приладів для участі в міжнародних наукових експериментах і модернізацію радіотелескопа РТ 70, виконання науково-освітніх програм та створення університетського (молодіжного) наносупутника, виконання перспективних наукових програм;

- гармонізацію національних стандартів у галузі створення ракетно-космічної техніки з міжнародними і європейськими та запровадження визначених на міжнародному рівні систем сертифікації, метрологічного забезпечення та керування якістю (*Верховна Рада України (<http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/81456.html>)*. – 2013. – 5.09).

* * *

31 серпня 2013 р. з космодрому «Байконур» о 23:05 хв за київським часом відбувся успішний запуск ракетоносія (далі – РН) «Зеніт-3SLБ» з

космічним апаратом AMOS-4, розробленим компанією Israel Aerospace Industries (IAI) для компанії Spacecom.

РН «Зеніт-3SLB» спроектована ДП «КБ “Південне”». Перший і другий ступені ракети розроблені ДП «КБ “Південне”» і виготовлені ДП «ВО “Південний машинобудівний завод”» (Україна), третій ступінь (розгінний блок ДМ-SLB) розроблений і виготовлений РКК «Енергія» (Росія), головний обтікач розроблений і виготовлений ФГУП НПО ім. С. А. Лавочкина (Росія).

Супутник масою 4260 кг виведений на цільову орбіту із заданою точністю. AMOS-4 укомплектований найсучаснішим обладнанням для підтримки каналів високошвидкісного Інтернету, трансляції телепрограм високої чіткості, а також каналів зв'язку та передачі інформації. У зоні його покриття опиняться країни Близькосхідного регіону, а також Європа, Індія та Південно-Східна Азія, країни Африки й частина території Росії.

У склад супутникової групи вже входять супутники AMOS-2, AMOS-5, а також AMOS-3, котрі були виведені на РН «Зеніт-3SLB» 28 квітня 2008 р.

Послуги з виведення на орбіту супутників за допомогою ракети «Зеніт-3SLB» з космодрому «Байконур» у рамках проекту «Наземний старт» надає спільне українсько-російське підприємство «Міжнародні космічні послуги» (SIS).

Підготовка РН до запуску, її випробування і запуск виконаний фахівцями ДП «КБ “Південне”» разом з представниками українських і російських суміжних організацій.

Це був шостий запуск РН «Зеніт-3SLB» за програмою «Наземний старт». Усі запуски вдалі (*Дніпропетровська обласна державна адміністрація ([http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obl dp.nsf/\(docweb\)/6CE54D5D9EA6F12CC2257BDA003F7341?OpenDocument](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obl dp.nsf/(docweb)/6CE54D5D9EA6F12CC2257BDA003F7341?OpenDocument)).* – 2013. – 2.09).

* * *

В. Глушков – видатний учений у галузі кібернетики, обчислювальної техніки та її застосування, з його іменем пов'язаний розквіт цих напрямів науки в Україні. Предметом його особливої уваги були автоматизовані системи проектування, системи керування науковими експериментами й системи опрацювання результатів випробувань нової техніки.

Для опрацювання результатів випробувань авіаційної техніки було створено ряд систем, які давали змогу оцінити роботу двигуна, системи керування зльотом-посадкою палубної авіації, експлуатаційні властивості великогазових літаків і гелікоптерів, серед них і літака «Руслан».

Успішно використовувалась розроблена в Інституті кібернетики система, призначена для автоматизації досліджень на всіх етапах проектування надводних і підводних морських суден, у тому числі й на найвідповідальнішому етапі – суднокорпусного виробництва. Комплекс керування В. Глушковым розробок був орієнтований на автоматизацію управління в космічних експери-

ментах. Система відображення інформації, створена для Центру управління польотами, була використана, зокрема, при виконанні програми «Союз-Аполлон», а система опрацювання результатів експериментів дала можливість розв'язати ряд задач при дослідженнях руху комети Галєя.

З допомогою КТ можна не тільки розв'язувати надскладні задачі, де потрібно виконувати великий обсяг обчислень, задовольняючи при цьому сотні й тисячі різноманітних умов, а й вибирати оптимальні рішення в складних системах управління. Це важливо не лише під час здійснення згаданих космічних польотів, а й у дослідженнях, наприклад складних процесів на дні океану, у вивченні умов функціонування об'єктів, недоступних або шкідливих для людини. У цьому неоціненну допомогу, як і передбачав В. Глушков, можуть надати людині надійні комп'ютери й КТ, зокрема «інтелектуальні» роботи, контролювати які можна дистанційно. Саме цим пояснюється посилений інтерес до розробки новітніх роботів, в основі яких – потужне технічне й математичне забезпечення. Саме воно дає роботів змозгу сприймати й виконувати команди, що надходять з центру управління, який може бути на значній відстані від об'єкта управління, і знаходити оптимальні рішення в складних ситуаціях (Сергієнко І. *Провісник інформаційного суспільства // Дзеркало тижня. Україна* (<http://gazeta.dt.ua/personalities/provisnik-informaciynogo-suspilstva-do-90-richchya-z-dnya-narodzhennya-akademika-v-glushkova-.html>). – 2013. – 6–13.09).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

На базі газорозподільчої станції «Переяслав-Хмельницький» ПАТ «Укртрансгаз» почало дослідження першої в Україні автоматизованої газорозподільчої станції потужністю 30 тис. куб м за годину («АГРС-30 Імпульс»). Станція, що виготовлена з окремих блоків, які легко монтувати, забезпечує надійність в експлуатації, а також дає можливість скорочувати викиди газу в атмосферу.

Монтаж об'єкта на території старої газорозподільчої станції «Переяслав-Хмельницький» виконано всього за 10 днів. «Це дозволяє перейти до системної, промислової модернізації, яку ми розпочнемо з наступного року», – відмітив голова правління «Укртрансгазу» С. Вінокуров на офіційному відкритті. За його словами, в експлуатації компанії перебуває 1,5 тис. газорозподільчої станції, які були побудовані ще в 1950–1960 роках та є морально застарілими. Саме тому у 2010 р. «Укртрансгаз» розробив концепцію нових автоматизованих станцій. На її основі були розроблені технічні умови та підписано договір із заводом «Факел» (м. Ірпінь), що виробляє обладнання для нафтогазової промисловості.

Поряд з найпотужнішими газорозподільчими станціями лінійка виробництва включає газорозподільчої станції потужністю 5 і 10 тис. куб. м за годину. «Чому ми вибрали саме таку виробничу лінійку? Із 1,5 тис. газорозподільчої станції близько 700 мають виробництво такого типу. До кінця року ми також плануємо провести такі дослідження на 5 тис., 10 тис. І вже з наступного року розпочати більш масштабне застосування у виробництві», – зазначив головний інженер «Укртрансгазу» І. Лохман.

Увесь комплекс досліджень передбачає його тестування промислових зразків спочатку протягом 72 год з подальшим збільшенням до 1 тис. год. Лише після успішних випробувань станція стане серійною.

Людський фактор на автоматизованій газорозподільчій станції зведений до мінімуму. Крім того, істотно будуть знижені витрати на теплоносія (так, типова газорозподільча станція для підігріву газу потребує близько 4 тис. л теплоносія, автоматизована газорозподільчої станції – лише 700 л).

«Собівартість низька за рахунок того, що ми знизили енергоспоживання, до того ж відсутній обслуговуючий персонал», – пояснив С. Вінокуров.

На стадії розробки зразків застосовувався досвід провідних європейських і світових виробників, зокрема General Electric і Siemens, а також власний досвід експлуатації, з урахуванням гармонізації екологічних та санітарних норм, підвищених вимог до обліку газу.

За інформацією С. Вінокурова, станція обладнана на власні кошти компанії. Попри те що про серійну ціну таких газорозподільчої станції важко говорити, вартість такої станції становила 25 млн грн, монтаж – близько 2,5 млн грн.

«Укртрансгаз» – оператор газотранспортної системи України. 100 % акцій компанії належать НАК «Нафтогаз України». Загальна довжина газопроводів, які експлуатує компанія, становить 38,9 тис. км, у тому числі магістральних газопроводів – 22,2 тис. км, відгалужень газопроводів – 13,6 тис. км і розподільчих газопроводів – 3,1 тис. км. Кількість газорозподільчих станцій – 1458 (*Українська енергетика UA-Energy.org (<http://uaenergy.org/post/35898>)*). – 2013. – 6.09).

Інноваційні розробки та технології

Проект по удешевленню эффективности скважин нефтегазовой промышленности и скважин по добычи воды презентовали ХНУ им. Каразина и «Шебелинкагаздобыча» в Харькове. Этот проект победил в конкурсе инвестпроектов и был презентован на форуме «Инновации. Инвестиции. Харьковские инициативы». Проект предусматривает разработку новых скважин на основе ультразвуковых технологий для повышения дебита скважин.

Также проектом предусматривается организация нового производства и применение инновационного оборудования StimCleanUltra.

Эта разработка запатентована как в России, так и в Украине. Благодаря этой разработке повышается уровень углеводородов, а также срок эксплуатации месторождений. Кроме того, можно будет расконсервировать старые месторождения и продолжить там добычу.

Сейчас уже готов технический прототип скважины. Для реализации проекта необходимо 400 тыс. дол. (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/35966>). – 2013. – 9.09).

Відновлювані джерела енергії

У Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПІ») відбулася презентація науково-навчального центру відновлюваної енергетики, який був відкритий спільними зусиллями України та Польщі. «Ми хочемо разом з польськими вченими розробляти нові технології, які будуть поступово замінювати технології, котрі базуються на спалюванні вуглеводнів», – розповів ректор НТУУ «КПІ» М. Згуровський. Він відмітив, що центр повинен об'єднати вчених і студентів у «широкому та масштабному» запровадженні енергоефективних технологій в обох країнах. Крім того, фахівці центру проводитимуть дослідження, спрямовані на поступове збільшення долі відновлюваної енергетики як в Україні, так і в Польщі. Фінансування центру, за словами ректора НТУУ «КПІ», будуть здійснювати обидві сторони: Польща забезпечує центр обладнанням, Україна здійснює підготовку кадрів та надає приміщення. За словами М. Згуровського, створений заклад повинен почати роботу з листопада.

Повна назва центру – «Українсько-польський центр вдосконалення технологій відновлюваних джерел енергії та енергоефективності». Він є спільним проектом посольства Республіки Польща в Україні та НТУУ «КПІ» (*Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України* (<http://sae.gov.ua/archives/4580#more-4580>). – 2013. – 6.09).

Інформаційно-комунікаційні технології

В. Глушков – видатний учений у галузі кібернетики, обчислювальної техніки та її застосування, з його іменем пов'язаний розквіт цих напрямів науки в Україні. Він сприймав кібернетику як науку про управління з використанням обчислювальної техніки, засобів комунікації та математичних методів опрацювання в реальному масштабі часу великих масивів інформації довільної фізичної форми й змісту. Таке розуміння кібернетики було визначальним у його власній науковій творчості й стало стрижнем діяльності колективу створеного за його ініціативою Інституту кібернетики.

У серпні 1956 р. В. Глушков став завідувачем лабораторії обчислювальної техніки Інституту математики Академії наук УРСР. У стінах цієї лабораторії, яка до 1955 р. перебувала в складі Інституту електродинаміки, під керівництвом С. Лебедева було створено знамениту Малу електронно-обчислювальну машину, першу в континентальній Європі. Згодом лабораторія перетворилася на Обчислювальний центр Академії наук УРСР.

В. Глушков одним із перших усвідомив велике майбутнє комп'ютерних технологій (КТ) – цього потужного рушія розвитку всіх сфер діяльності людини. Розвиток кібернетичних досліджень в Україні підтримували багато науковців і державних діячів, зокрема видатний учений та організатор науки академік А. Дородніцин. Особливо коли йшлося про розробку різноманітних засобів обчислювальної техніки й систем. Ці роботи виконувалися тоді як державне замовлення і приймалися державними комісіями, які найчастіше очолював саме він. А. Дородніцин – ініціатор створення і директор першого в СРСР наукового державного інституту кібернетичного профілю – Обчислювального центру Академії наук СРСР, який нині носить ім'я вченого.

В. Глушков, як ніхто інший, міг правильно й своєчасно поставити завдання з розробки актуальних комп'ютерних технологій, привернути увагу фахівців і керівників важливих галузей виробництва до перспективи застосування комп'ютерної техніки. Цю його діяльність позитивно оцінювали видатні вчені й колеги – М. Боголюбов, А. Дородніцин, М. Келдиш, М. Лаврентьєв, Г. Марчук.

У 1964 р. В. Глушков став одним з наймолодших у країні академіків. Його визнавали наукові кола, його визнавала держава – був удостоєний звання Героя Соціалістичної праці, Ленінської і двох Державних премій СРСР, двох Державних премій УРСР. Його було обрано іноземним членом ряду зарубіжних академії наук.

В. Глушков був блискучим лектором, міг, як мало хто, популярно пояснити важливість розвитку кібернетики для держави, пролити світло на неймовірні можливості комп'ютерів і комп'ютерних технологій. Він умів донести свою думку і до студентів, і маститих учених, і виробничників. На його публічних лекціях аудиторії завжди були переповнені. Популяризації науки він надавав першорядного значення і закликав своїх колег, провідних фахівців Інституту кібернетики, долучатися до цієї роботи. Це допомагало створити в країні сприятливі умови для розвитку кібернетики, залучити молодь до нового наукового напрямку, зацікавити можливостями застосування кібернетичної техніки виробничі колективи.

1997 р. Міжнародне комп'ютерне товариство IEEE нагородило В. Глушкова медаллю «Піонер комп'ютерної техніки» – за створення першого в СРСР Інституту кібернетики, розробку теорії цифрових автоматів і роботи з макроконвеєрних архітектур обчислювальних машин.

В. Глушков створив математичну теорію ЕОМ, що дало можливість перетворити їх проектування з мистецтва винахідників на формалізовану

діяльність інженерного персоналу. Результати досліджень з автоматизації проектування ЕОМ викладено в його монографії «Синтез цифрових автоматів», яку відзначено Ленінською премією 1964 р.

В. Глушков висунув ідею наближення мови спілкування з ЕОМ до професійної, а згодом і до природної мови користувача. Цю ідею було втілено в машинах серії МІР, зовнішня мова яких наближена до мови інженера-математика. У них окремими машинними операціями є цілі обчислювальні алгоритми, реалізовані електронними схемами. У принциповому відношенні ці ЕОМ стали прототипом сучасних персональних комп'ютерів.

Він започаткував дослідження у сфері штучного інтелекту: розпізнавання комп'ютером зображень, слухових образів, змісту фраз природної мови, доведення теорем у формальних математичних теоріях тощо. Ці ідеї і результати досліджень В. Глушкова значно випередили час і становлять глибинну суть сучасних комп'ютерних інформаційних технологій.

Він розумів, що для подальшого поширення ідей кібернетики необхідно розгорнути широкий фронт прикладних досліджень. Предметом його турбот стало створення автоматизованих систем управління на виробництві, транспорті, у військовій справі, будівництві, медицині, аерокосмічних дослідженнях тощо. Наведемо тільки окремі приклади таких розробок.

Створені фахівцями Інституту кібернетики машини серії «Днепр» випускалися серійно і широко застосовувалися в системах управління технологічними процесами (зокрема, дистанційного управління технологічними процесами в металургії, хімічному виробництві тощо).

Результати створення автоматизованих систем управління виробництвом узагальнено в книжці В. Глушкова «Введение в АСУ» (*Сергієнко І. Провісник інформаційного суспільства // Дзеркало тижня. Україна* (<http://gazeta.dt.ua/personalities/provisnik-informaciynogo-susilstva-do-90-richchya-z-dnya-narodzhennya-akademika-v-glushkova-.html>). – 2013. – 6–13.09).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Основою успішного розвитку науки В. Глушков завжди вважав наявність кваліфікованих кадрів, здатних генерувати, сприймати і втілювати в життя передові ідеї.

У своєму інституті він організував струнку систему підготовки кадрів у ланцюжку школа – ВНЗ – аспірантура. Він був ініціатором створення в Київському університеті імені Тараса Шевченка факультету кібернетики. Організована при Інституті кібернетики базова кафедра Московського фізико-технічного інституту функціонує вже понад 40 років і підготувала понад 400 першокласних фахівців, багато з яких стали видатними вченими. Активна

викладацька діяльність В. Глушкова була невід'ємною частиною його творчого життя.

Сьогодні при Інституті кібернетики, крім згаданої кафедри, успішно працюють кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного технічного університету України «КПІ». Ми на практиці переконалися в ефективності підготовки фахівців з інформатики спільними зусиллями вчених інституту та викладачів вишів.

Із часом виникла потреба широкого професійного освоєння комп'ютерного інструментарію фахівцями різних галузей науки і суспільної практики. Про це думав В. Глушков, коли засновував журнали «Кібернетика» та «Управляющие системы и машины». До роботи в них залучено найавторитетніших учених з усього Радянського Союзу. Журнали виходять і нині, причому журнал «Кібернетика» (тепер «Кібернетика і системний аналіз») у повному обсязі – і англійською мовою. В. Глушкову належить також ідея видання першої в СРСР «Енциклопедії кібернетики», яка вийшла 1974 р. українською та російською мовами. До її підготовки були залучені провідні вчені країни.

Дослідження з автоматизації керування виробництвом В. Глушков здійснював, виходячи з глобальної ідеї створення загальнодержавної системи управління економікою країни. За його задумом, ця система мала являти собою об'єднану лініями комунікації єдину мережу АСУ підприємств, АСУ галузей виробництва, обчислювальних центрів вищих державних органів управління. Головне її завдання – здійснювати постійний моніторинг виконання виробничих програм і адекватно реагувати на всі штатні й нештатні ситуації. Свій задум В. Глушков устиг реалізувати лише частково.

Для втілення в життя подібних планів необхідно було мати обчислювальні машини дуже високої продуктивності. Комп'ютери традиційної архітектури не могли задовольнити вимог щодо швидкодії та обсягу пам'яті. І В. Глушков пропонує комп'ютер нової архітектури, що реалізує принцип розпаралелювання обчислень на багатьох процесорах обчислювального комплексу. Цю ідею він виклав на конгресі IFIP в 1978 р., а безпосередньо комп'ютер виготовили вже після смерті В. Глушкова.

Розвиваючи ідею розпаралелювання обчислень, в Інституті кібернетики розробили ряд суперкомп'ютерів серії СКІТ. У 2012 р. закінчено розробку енергоефективного суперкомп'ютера СКІТ-4 продуктивністю 11,82 терафлопс за тестом LINPACK, тобто майже 12 трлн операцій за секунду при розв'язуванні систем лінійних рівнянь. За вдвічі більшої продуктивності СКІТ-4 споживає вчетверо менше електроенергії, ніж суперкомп'ютер попереднього покоління СКІТ-3.

У планах учених Інституту кібернетики – уже в 2013 р. подвоїти потужність суперкомп'ютера СКІТ-4, тобто довести його продуктивність до 25 терафлопс.

СКІТ-3 і СКІТ-4 разом становлять кластерний комплекс СКІТ, з'єднаний високошвидкісною академічною мережею з понад 20 інститутами й університетами, розташованими в різних регіонах України. СКІТ є основою Ресурсного центру Українського національного гріду (УНГ) і пройшов сертифікацію Європейської грид-ініціативи (EGI). Суперкомп'ютери СКІТ доступні для проведення обчислювальних експериментів і застосування в наукових дослідженнях установ НАН України через УНГ і в режимі використання кластера.

Завдяки застосуванню суперкомп'ютерів СКІТ, починаючи з 2005 р., науково-дослідні інститути НАН України отримали важливі фундаментальні й прикладні результати з біофізики, біохімії, фізичної хімії, квантової механіки, матеріалознавства, медицини, геології/геофізики, нанотехнологій тощо.

Багато уваги приділено роз'ясненню можливостей побудови інформаційного суспільства, базуючись на використанні комп'ютерів і телекомунікаційних мереж. При цьому особливо наголошував на необхідності надійного захисту інформації як у базах даних, так і в мережах, що використовуються для передачі даних. Останніми роками в цій галузі зроблено багато цікавого. З'явилася реальна можливість, використовуючи комп'ютери, Інтернет і телекомунікаційні мережі, будувати й досліджувати інформаційне суспільство, аналізувати публікації у пресі, з'ясовувати рейтинги телеканалів і радіопередач. Моделюючи ці процеси, можна виявляти тенденції розвитку суспільства, а відтак шукати шляхи його вдосконалення.

Уже сьогодні можливо організувати вибори президента і депутатів різних рівнів із використанням розробленої фахівцями Інституту кібернетики (за консультаційної участі ЦВК) комп'ютерної системи «Вибори». За умови забезпечення надійного захисту даних (а кібернетики це гарантують) вибори можуть бути проведені надзвичайно ефективно – з оголошенням результатів уже через 10–15 хв після закінчення голосування. Такий підхід до організації виборчого процесу підвищить інтерес населення до нього, гарантуватиме його прозорість і чесність.

Заслуги В. Глушкова визнані світовим науковим співтовариством. Він входив до складу керівних органів ряду міжнародних наукових організацій, виступав з основоположними науковими доповідями на багатьох міжнародних форумах. Наукова спадщина В. Глушкова – це десятки монографій і сотні наукових статей, які на роки визначили напрями розвитку кібернетики та інформатики.

За значні успіхи в розвитку окремих напрямів інформатики Національна академія наук України вітчизняним і зарубіжним ученим присуджує премії імені В. Глушкова, кращі студенти старших курсів факультетів кібернетичного напрямку КНУ імені Тараса Шевченка та НТУУ «КПІ» отримують стипендії імені В. Глушкова. Інститути Кібцентру НАН України розташовані на проспекті академіка Глушкова. В. Глушков створив міцну школу теоретичної кібернетики. Від неї пішли інші наукові школи – теорії оптимізації і систем-

ного аналізу, теорії математичного моделювання і програмування, комп'ютерної та обчислювальної математики, теорії збереження й захисту інформації в системах, обчислювальної та комп'ютерної техніки, теорії управління й побудови телекомунікаційних мереж, – які відіграють важливу роль у розвитку сучасної інформатики (*Сергієнко І. Провісник інформаційного суспільства // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/personalities/provisnik-informacijnogo-suspilstva-do-90-richchya-z-dnya-narodzheniya-akademika-v-glushkova-.html>). – 2013. – 6–13.09).*

Охорона здоров'я

В Харківке створять Міжнародний центр ядерної медицини. Об цьому говориться в інвестиційному проекті ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут» (ХФТИ), представлений 6 вересня на V Міжнародному економічному форумі «Інновації. Інвестиції. Харківські ініціативи». Медцентр буде створений на території технополіса «П'ятихатки».

Ядерна медицина – це розділ клінічної медицини, котрий займається застосуванням радіонуклідних фармацевтичних препаратів в діагностиці й лікуванні. Іноді до ядерної медицини відносять також методи дистанційної променевої терапії. В онкології (радіобіологія пухлин) ядерна медицина виконує такі завдання, як виявлення пухлин, метастазів і рецидивів, визначення ступеня поширеності пухлинного процесу, диференціальна діагностика, лікування пухлинних образів і оцінка ефективності протипухлинної терапії

Як зазначено в проекті ННЦ, центр буде розробляти ряд напрямків: діагностика (томографія, термографія); терапія (радіоізотопна, нейтронна, протонна); виробництво радіофармацевтичних препаратів і діагностичного обладнання; наукове і кадрове забезпечення ядерної медицини; міжнародне співробітництво в сфері ядерної медицини.

За даними ХФТИ, проект знаходиться в стадії підготовки. Загальний обсяг необхідних інвестицій становить 82 млн дол., при цьому інститут готовий вкласти 10 млн дол. власних коштів. Термін окупності проекту – 15 років. Центр стане новим господарюючим суб'єктом (*STATUS QUO (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/06.09.2013/v_harkove_poyavitsya_mezhdunarodnyj_centr_yadernoj_mediciny/instytut/). – 2013. – 6.09).*

* * *

5 вересня 2013 р. у м. Генічеськ (Херсонська обл.) понад 20 міжнародних експертів у сфері неврологічної реабілітації оглянули сучасне медичне містечко – об'єкт будівництва Національного проекту InterMedicalEkoCity – та ознайомилися із концепцією унікальної лікувальної

методики всесвітньо визнаного лікаря, автора ідеї проекту В. Козьякіна. 70 тис. пацієнтів із 60 країн світу вже успішно пройшли курс медичної реабілітації за його методикою.

Захід відбувся в рамках міжнародного семінару «Методи лікування дитячого церебрального паралічу» (ДЦП).

Доктор медичних наук, професор В. Козьякін зазначив, що ДЦП – порушення рухових функцій мозку – є захворюванням, що найбільше призводить до інвалідності в дитячому віці. Як наголосив лікар, пацієнти з країн Західної Європи, Америки, Азії регулярно, двічі на місяць спеціальними чартерними рейсами прилітають в Україну на лікування.

Участь у заході прийняли лікарі з США, Індії, Швеції, Канади, Нідерландів, Італії, Австралії, Росії, Уганди, Кенії, Південної Кореї.

Організатори заходу: Держінвестпроект України, автор Нацпроекту InterMedicalEcoCity, доктор медичних наук, професор В. Козьякін, представники медичної галузі зі Швеції та США.

InterMedicalEcoCity є складовою Національного проекту «Місто майбутнього». Головна мета проекту – створення на території Арабатської стрілки, Херсонської області єдиного в Європі сучасного комплексу: Міжнародного медичного реабілітаційного містечка, в якому за особливою авторською технологією всесвітньо визнаного лікаря В. Козьякіна, лікуватимуть пацієнтів з дитячим церебральним паралічем (ДЦП), остеохондрозом, наслідками травм і органічних уражень нервової системи.

Реалізація проекту передбачає створення відповідної соціально-побутової, транспортної інфраструктури. Також у містечку діятиме навчальний центр, що передбачає створення 6500 нових робочих місць (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України* (<http://www.ukrproject.gov.ua/news/intermedicalekocity-shchoroku-priimatime-na-likuvannya-1000-patsientiv>), – 2013. – 6.09).

* * *

В. Глушков – видатний вчений у галузі кібернетики, обчислювальної техніки та її застосування, з його іменем пов'язаний розквіт цих напрямів науки в Україні. Він разом з медиками активно працював над проблемою комп'ютерної діагностики в кардіології, комп'ютерної стимуляції в пульмонології, над створенням систем реабілітації при порушеннях опорно-рухового апарату людини. Усі ці дослідження були спрямовані в майбутнє, реалії якого ми сьогодні спостерігаємо.

Розробляючи підходи до вивчення складних процесів у біології та медицині, В. Глушков тісно співпрацював з М. Амосовим. Спільна праця двох видатних учених вилилась у низку розробок цікавих систем. Значимо, що їхні ідеї розвиваються і в останні десятиліття. Приміром, учені Інституту кібернетики разом з медиками розробили потужний технічний комплекс і відповідну

комп'ютерну технологію для дослідження серцево-судинної системи людини. Цей комплекс успішно експлуатується в Інституті кардіології імені М. Стражеска та Київському військовому шпиталі.

Ще один важливий напрям – розробка інтелектуального відеокомп'ютерного комплексу широкого призначення. Спочатку комплекс розробляли для захисту та охорони важливих об'єктів, відстеження інформації щодо рухомих об'єктів тощо. Але згодом він добре зарекомендував себе в медико-біологічних дослідженнях та експрес-аналізах різного призначення. Дослідження дуже актуальні, тому потреба у відповідних технічних засобах чимдалі зростає. Ці засоби характеризуються високою наукоємністю, що закладено в їх алгоритмічному й програмному забезпеченні.

Наголосимо, обидва ці напрями розвитку КТ в інтересах медико-біологічних досліджень викликали жвавий інтерес у зарубіжних фахівців, зокрема вчених Росії, Китаю, Німеччини, США (*Сергієнко І. Провісник інформаційного суспільства // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/personalities/provisnik-informaciynogo-suspiilstva-do-90-richchya-z-dnya-narodzheniya-akademika-v-glushkova-_.html). – 2013. – 6–13.09).*

Наука і влада

4 вересня 2013 г. на засіданні уряду прийнято постановлення КМУ «О внесении изменений в постановление Кабинета Министров Украины от 12 ноября 1997 г. № 1260». Соответствующим постановлением утверждён образец приложения к диплому европейского образца (DIPLOMA SUPPLEMENT). Отметим, что европейское приложение к диплому введено в высших учебных заведениях во исполнение обязательств Украины как страны-участницы Болонского процесса.

Приложение нового образца будет обязательным документом для всех дипломов о высшем образовании и напечатан на русском и английском языках.

Целью нового образовательного документа является предоставление достаточной независимой информации для улучшения международной «прозрачности» и справедливого академического и профессионального признания квалификаций (дипломов, степеней, сертификатов и т. д.).

DIPLOMA SUPPLEMENT является одним из ключевых документов Europass – согласованной системы функционирования службы поиска работы и места обучения в европейских странах, а также единого формата документов, сопровождающих этот процесс.

Новое приложение к диплому предоставляет возможность объективной оценки квалификации (степени) образования, полученной выпускником высшего учебного заведения. Он содержит расширенную информацию о полу-

ченной квалификации и учебные достижения выпускника вуза, необходимую для обеспечения международной понятности и признания полученного выпускником диплома о высшем образовании.

Приложение к диплому является обязательным документом в подавляющем большинстве стран Болонского процесса и выдается вместе с дипломом о высшем образовании. Большинство стран без этого приложения вообще не признают дипломы о высшем образовании. Отныне украинский диплом с таким приложением будет адекватно оценен в любой стране Болонского пространства.

Наличие приложения будет способствовать повышению конкурентоспособности и мобильности выпускника украинского высшего учебного заведения как на внутреннем, так и на внешнем рынках трудоустройства.

Постановление КМУ «О внесении изменений в постановление Кабинета Министров Украины от 12 ноября 1997 г. № 1260» о введении приложения к диплому европейского образца (DIPLOMA SUPPLEMENT) вступает в силу с 1 января 2014 г. (*Електронні Вісти* (<http://elvisti.com/node/130290>). – 2013. – 9.09).

* * *

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням відніс 10 наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання. Про це повідомляється на офіційному сайті Кабміну.

Кабмін прийняв розпорядження від 28 серпня 2013 р. № 650-р. Об'єкти мають бути внесені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

До об'єктів, що становлять національне надбання, належать:

1. Колекція ліній дрозофіл кафедри генетики і цитології Харківського національного університету ім. В. Каразіна (ХНУ).
2. Фонд книжкових пам'яток Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Каразіна.
3. Експериментальний комплекс моніторингу глобальних навігаційних супутникових систем Національного авіаційного університету (Київ) (НАУ).
4. Колекція збудників інфекційних хвороб тварин Національного науково-го центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини» (Харків).
5. Колекція культур мікрободоростей України (Інститут ботаніки Академії наук України – альгологічна) Інституту ботаніки ім. М. Холодного (Київ).
6. Комплекс електромагнітного зондування навколишнього середовища Радіоастрономічного інституту (Харків).
7. Кримський геліоцентр Інституту проблем матеріалознавства ім. І.Францевича (сmt. Кацівелі, Автономна Республіка Крим).

8. Природний комплекс аренних ділянок і пов'язані з ними узбережжя Чорноморського біосферного заповідника (м. Гола Пристань Херсонської області).

9. Центр випробувань фотоперетворювачів і батарей фотоелектричних Інституту фізики напівпровідників ім. В. Лашкарьова (Київ).

10. Плазмоелектродинамічний стенд Інституту технічної механіки (Дніпропетровськ) (*Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/73150.html>).* – 2013. – 5.09).

Проблеми інформатизації

Матеріали Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

В. Горвий, заст. гендиректора НБУВ, д-р іст. наук, проф.

Ментальні фактори організації сучасної інформаційної діяльності

Активне посилення глобальних впливів на суспільне життя в усіх регіонах світу обумовило нові виклики процесам розвитку сучасних держав і націй. Тенденції до загальної уніфікації створили реальні загрози розвитку ментальних особливостей сучасної людини і сучасних націй. При цьому слід зазначити, що процеси глобалізації в наш час спираються на розвиток інформаційних технологій, насамперед електронних, і суспільна інформатизація обумовлює не лише доступ усіх членів суспільства до наявних інформаційних ресурсів, але й забезпечує можливість усім людям для творення нової інформації. Даний процес є основним фактором забезпечення значного піднесення творчого потенціалу нового інформаційного суспільства порівняно з індустріальним і виводить питання ефективного виробництва нової інформації та використання наявної в розпорядженні людства на передній план сучасної людської діяльності.

Оскільки і процеси нового інфотворення, і проблеми дієвого використання наявних інформаційних ресурсів тісно пов'язані із суб'єктивними факторами освоєння навколишньої дійсності, при розв'язанні конкретних завдань розвитку інформаційних процесів у свідомості людини «охоплюються шари свідомого і підсвідомого, шари так званих духовних традицій» [1], питання про зміст і значення ментальних характеристик людей в сучасному глобалізо-

ваному суспільстві виходить за межі чисто філософської проблематики. Сьогодні воно за своєю суспільною значущістю переросло і рівень розгляду марксистсько-ленінською філософією ментальності як непереконливого предмета розгляду філософії буржуазної, і постсоціалістичного філософствування «при аналізі різних культурно-соціальних явищ і сьогодення» [2] та набуло значення, пов'язаного з певними практичними запитами інформаційного етапу розвитку людської цивілізації.

Таким чином, в останні десятиріччя актуалізувались питання досліджень змісту поняття ментальності, її функцій та використання інформації про ментальні характеристики і суб'єктів, і об'єктів інформаційної діяльності під час розвитку сучасних інформаційних процесів. При поступовому наближенні до усвідомленого використання особливих ментальних характеристик людей в різних видах діяльності, уявлення про ментальність набувало все більш конкретного значення.

Зростає число робіт, присвячених розгляду ментальності, вже саме по собі говорить про суспільну необхідність вивчення цих характеристик сучасної особистості і практичного врахування їх з огляду на специфічні особливості трансформаційних процесів у суспільстві ХХ – початку ХХІ ст. Учасники цих процесів під час отримання громадянських прав і розширення своєї участі в демократичному процесі, набуваючи можливостей все більш активної участі у вирішенні важливих соціальних проблем, керуються при цьому не лише економічними і політичними чинниками, але й «ще чимось», що відображає певні психологічні особливості індивіда та його причетність до певних традицій. І це «щось» інколи набуває вирішального значення при прийнятті людиною чи певною людською спільнотою суспільнозначущого рішення й відноситься дуже часто до її ментальних характеристик. І ці характеристики не можуть не враховуватись у соціальних процесах сучасності.

Сучасні дослідники віддають пальму першості у з'ясуванні змісту ментальних процесів Ж. Лефевру, який на базі вивчення подій у французькому селянському середовищі 1789 р. прийшов до висновку про необхідність вивчення психології мас, поведінку яких в кризовий період не можливо пояснити без врахування структури колективної ментальності. Продовжуючи дослідження в цьому напрямі, він обґрунтовує точку зору, згідно з якою «за ідеолого-політичною історією приховується її глибинне джерело, пов'язане з особливими закономірностями динаміки колективної ментальності».

По-своєму це глибинне джерело визначав М. Бердяєв, зазначаючи, що кожна нація має неповторне духовне обличчя. І в наслідок усіх історичних і психологічних досліджень залишається неподільний і невловимий залишок, у якому і знаходиться вся таємниця національної індивідуальності, адже національність таємнича, містична, ірраціональна, як і всяке індивідуальне буття.

Універсальна мова середньовічної європейської науки під термінами *mens* або ж *mentis* мала на увазі будь-яке духовне явище чи духовну діяльність починаючи від рівня розуму, особливостей мислення аж до особливостей характеру, схильностей до тієї чи іншої поведінки, особливостей самопочуття (бадьорість, мужність, відвага), формування намірів і планів [3]. В англійських словниках минулого століття *mentality* означає розумові здібності, умонастрій, склад розуму, інтелект [4]. Як зауважують сучасні дослідники, у радянських словниках термін «ментальність» відсутній саме через те, що «теорія ментальності розвивалася насамперед у немарксистських напрямках у соціогуманітарних науках» [5].

Розглядаючи проблему ментальності в постсоціалістичний період розвитку української науки, вітчизняні дослідники акцентують увагу на внесок в її розвиток А. Гуревича, продовжувача розвитку ідей ряду французьких істориків, що групувалися навколо журналу «Анали». Він наголошував на характеристиках ментальності як способах орієнтації в соціальному і природному світі, що проявляються в якості своєрідних автоматизмів думки: «люди користуються ними, не замислюючись про них і не помічаючи їх... Системи цінностей далеко не завжди й не повністю формулюються моралістами або проповідниками – вони можуть бути імпліковані в людську поведінку, не будучи зведені в стрункий і продуманий моральний кодекс. Але ці позаособистісні настанови свідомості мають більш примусовий характер через те, що вони не усвідомлюються» [6].

Така позиція є більш продуктивною з точки зору реалій інформаційного суспільства, що розвивається, порівняно з «традицією Юнга», який при розгляді ментальних характеристик відштовхується від певного «коду» національної культури, архаїчних схем, стереотипів сприйняття [7], тобто, закритих для еволюції систем. Точка зору «традиції Аналів» набуває популярності серед вітчизняних дослідників через реальне наближення до практичних запитів суспільства в умовах глобалізації. Її прихильники в середовищі вітчизняних дослідників розглядають ментальність «як систему соціально-психічних феноменів, що знаходять виявлення в напівсвідомих ціннісних перевагах, модусі світосприйняття та виборі форми суспільної поведінки» [8].

Певна закостенілість марксисту-ленінізму в другій половині ХХ ст. уже не давала змоги переконливо пояснювати всі особливості суспільного розвитку теорією класової боротьби. Водночас вивчаючи особливості суспільного розвитку в даний період, прибічники англо – саксонської школи «культурної антропології» намагаються розглядати історію як результат рішень конкретних суб'єктів з усією їх мотивацією. Згідно з висновками П'єра Бурдьє, немає лінійної залежності чинників, як думають марксиста, існують три рівноцінні форми капіталу – економічний, соціальний і культурний.

Такий підхід, успішно сприяючи вирішенню свого основного завдання, стає новим кроком у процесі еволюції філософської думки в напрямі до ос-

мислення проблем теоретичного обґрунтування процесу становлення інформаційного суспільства в оновленій системі координат його розвитку, що базуються на ефективності виробництва і використання інформаційних ресурсів.

У зв'язку з цим запропонований В. Зицевим та В. Поповим розгляд ментальності лише як «визначений рівень суспільної психіки, що має, з одного боку, досить константний характер, бо акумулює архаїчні коди світосприймання і поведінки, з другого – в певній мірі є обумовлений культурно-історичними умовами існування людських спільнот» не можна назвати евристичним, як на це сподіваються його автори через його неконкретність [9]. Крім того, обмеження «константного характеру» ментальності «архаїчними кодами світосприймання» робить ментальні ознаки людини регресивними, з чим не можна погодитись.

Більш продуктивним з точки зору розвитку інформаційних процесів сучасного суспільства є підхід до проблеми авторського колективу під керівництвом академіка М. Поповича. У своєму монографічному дослідженні його автори зазначають, що «ментальність не є чимось окремим від способу сприйняття навколишнього середовища, а саме й є тим способом світосприймання і світорозуміння, який відрізняє один етнос від другого, одну цивілізацію від іншої, культуру однієї спільноти від культури іншої спільноти і т. д.» [10]. Важливими є також визначені цими дослідниками характеристики сучасної ментальності, що полягають «у вигляді властивості соціального суб'єкта виявляти психічну, емоціональну та інтелектуальну своєрідність, неповторність, самобутність в усіх сферах суспільного життя і людської діяльності» [11], що «формотворення об'єктивної ментальності пов'язане з процесом опредмечення внутрішніх станів, тобто, виходом за межі ідеальності в предметне буття, з прагненням суб'єкта до самореалізації як окремого культурного світу» [12].

Такі характерні особливості, в цілому, охоплюють досліджуване явище і до наведених вище його характеристик видається за доцільне додати лише деякі специфічні елементи, характерні для його розвитку в умовах посилення глобалізаційних впливів. Прояв цих характеристик набув особливої важливості саме у зв'язку із прискоренням темпів суспільного життя, міграційними процесами сучасності. Таким чином, сьогодні мова має вестись не стільки про ментальність як таку, скільки про ментальність, що проявляється і є життєздатною в сучасному суспільстві, тобто, про сучасну ментальність.

У стратегічних інтересах розвитку нинішньої цивілізації має відбутися подолання проблеми уніфікації членів суспільства, що виникла на базі розповсюдження техногенних впливів сучасних наймогутніших країн-глобалізаторів. Економічне, технологічне протистояння їм в більшості країн світу є на сьогодні малоперспективним і збереження національної своєрідності, властивої людям ментальності може бути здійснене лише на базі збереження власного інформаційного суверенітету [13], збереження і розвитку національної

культури. Саме інформаційний суверенітет, надбання багатьох поколінь у сфері національної культури, стійкі ментальні характеристики членів суспільства в кожному із регіонів мають стати дороговказами подальшого розвитку нашої цивілізації в усій багатогранності її світосприймання і реагування на виклики дійсності. Багатогранності, що має забезпечувати необхідну гнучкість для успішного розвитку в майбутньому.

У контексті цього підходу на базі визначених на сьогодні особливостей сучасну ментальність можна розглядати як спосіб світосприйняття і світорозуміння, який відрізняє культуру однієї спільноти від культури іншої, один етнос від іншого, ґрунтується на досвіді світосприймання і поведінки попередніх поколінь кожного етносу, керується цим досвідом в процесі суспільного розвитку, проявляється у вигляді властивостей кожного соціального суб'єкта виявляти психічну, емоціональну та інтелектуальну своєрідність, самобутність в усіх сферах людської діяльності.

У контексті розгляду проблем сучасного інформаційного виробництва ментальні характери слід розглядати з огляду на те, що вони є «вмістилищем спонукальних мотивів до дії, до ділової, соціальної, культурної та політичної активності», що проявляються в певній поведінці і вчинках, спільних для переважної маси представників соціальних угруповувань, у висунутих ідеях та проєктах, формах волевиявлення та ін.

В. Зибцев та В. Попов прийшли до аргументованого висновку про основні функціональні особливості сучасної ментальності. Серед них найбільш вагоме значення мають:

- «1) ідентифікаційно-інтеґративна: ментальність репрезентована як засіб само ототожнення індивіда та консолідації суспільних угруповувань;
- 2) комунікативна: спільність символів, стереотипів і ментальних настанов править як вихідний пункт адекватного спілкування;
- 3) світоорієнтована (або квазіпізнавальна), що подає ментальність як певну «картину світу»;
- 4) смислотворча, пов'язана ціннісним характером ментальних символів, стереотипів та настанов» [14].

При аналізі пропонованих функціональних характеристик ментальності, слід зауважити, що ці характеристики охоплюють її традиційне поняття, однак, не повною мірою відповідають особливостям сьогодення, пов'язаним із розвитком процесів інформатизації. Власне, вони відповідають цим особливостям лише до тих меж, за якими відбувається розвиток технологій використання інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору. Водночас ефективне використання цих ресурсів, поряд із власним інфотворенням, є важливою запорукою сучасного суспільного прогресу [15]. І ця обставина не може не впливати на функціонування і розвиток ментальних процесів. Для ефективного їх функціонування пряме запозичення інформації досить часто є негативним, оскільки сприяє зниженню значення ментальності

в житті сучасної людини. У зв'язку з цим до числа основних функціональних характеристик ментальності продуктивним буде включення також функції відповідної асиміляції інформаційних ресурсів.

На розвиток ментальних характеристик членів суспільства в сучасних умовах значний вплив здійснює розвиток соціальної структури та активні міграційні процеси. Оскільки, як справедливо зауважують дослідники, ментальність «є змістом внутрішнього світу соціальних суб'єктів, котрий конститується в процесі людської діяльності як результат перетворення навколишнього природного і соціального світу в акти суб'єктивності», [16] формування стійких соціальних спільностей сприяє розвитку ментальних особливостей у їх членів. Це можна спостерігати на прикладах підвищеної уваги до вироблення певного кодексу честі в середовищі військових, спортсменів, певних етичних норм поведінки у співтоваристві комп'ютерних працівників, чи, скажімо, серед учнів елітних навчальних закладів.

Особливого значення набуває розвиток ментальних особливостей сучасних людей на рівні держави і нації з урахуванням сучасних глобальних впливів, серед яких все більшого значення набувають впливи глобального інформаційного простору. Наявність широкого доступу до його ресурсів у будь-якому регіоні світу, а також можливості зростаючого доступу до інших форм матеріалізованого впливу глобалізації знімає проблему національно-культурної ізоляваності окремих держав, що дотримуються відмінної від навколишнього оточення загальнокультурної орієнтації в будь-якому регіоні світу (наприклад, Держави Ізраїль в арабському оточенні), націй і народностей в багатонаціональних державах, і, нарешті окремих представників будь-якої національності від осовного етносу, до якого ці представники себе відносять.

Таким чином, інформаційний етап розвитку нинішньої цивілізації створює певні умови для якісно вищого рівня розвитку відносин між державами і націями, між структурами сучасного соціуму, що уникає неконструктивного з точки зору загальносуспільного розвитку протистояння інтересів, здійснюється на основі толерантності, конструктивного співробітництва при успішному використанні національних особливостей, ментальних характеристик членів суспільства.

Оскільки переважна більшість державних утворень на сьогодні є багатонаціональною, в умовах глобалізації в сучасному світі спостерігається інколи досить суперечливий, але, в цілому, прогресивний процес налагодження міжнаціонального співробітництва, орієнтованого на вищий, ніж у минулій історії, пошук і практичне застосування міжнаціональних компромісів, орієнтованих на забезпечення загальносуспільних інтересів. Такий позитивний досвід стає документною основою продуктивних, толерантних відносин у сучасному світі, підтримується системою авторитетних міжнародних організацій, правовою базою сучасних держав, розвивається на цій базі.

Українська Конституція також стверджує, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» (ст. 11), а також про те, що «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави» (ст. 11) [17].

Таким чином, реалії сучасного світу сприяють і розвитку національної свідомості, зростанню значення ментальних характеристик членів суспільства, що є характерним для сучасного політичного життя, і визнанням толерантності як основи співжиття і співпраці різних людей у спільному соціальному середовищі. Успішна співпраця, з урахуванням певних ментальних характеристик призводить до продуктивного розподілу ресурсів у сфері праці.

Можна згадати в цьому плані не лише славнозвісні швейцарські годинники, японську електроніку та ін., але й визнаних в країнах СНД вітчизняних майстровитих будівельників Закарпаття, організаторів розвитку туристичної галузі карпатського регіону, опішнянських майстрів народних промислів на Полтавщині і т. п., у той час як розвиток південно-східного регіону України сприяв організації потужного промислового виробництва, формуванню великих промислових колективів з виробленням у їх членів специфічних колективістських ментальних характеристик.

Якщо ж говорити про проблеми ортодоксального релігійного екстремізму і демонстративного егоїстичного націоналізму, що посилились в останні десятиріччя, то нові можливості для самобутнього розвитку в таких випадках, як правило, використовуються насамперед зовнішніми силами для реалізації своїх цілей в геостратегічному масштабі і не являються закономірністю сучасного суспільного розвитку. Це вже підтверджено і доктриною «спрямованого хаосу», що реалізується на африканському континенті, націоналістичним змістом так званих «кольорових революцій» та ін.

У цілому ж загальнокультурний рівень розвитку сучасного суспільства, особливо з розвитком його інформатизації, забезпечує можливість гармонійної розвитку націй, як самостійного, так і в складі національних меншин в багатонаціональних державах. І про це говорить сучасна суспільна практика багатьох держав, об'єднаних спільним поняттям Заходу. Національні меншості, з їх специфічною ментальністю, мають можливість зробити свій внесок у розвиток власного етносу, беручи активну участь у вирішенні загальнодержавних проблем, збагачують суспільну практику оригінальними рішеннями актуальних проблем, налагоджуючи продуктивні мости міжнародної співпраці, ефективних інформаційних обмінів.

Фактор ментальних особливостей в інформаційному суспільстві набуває зростаючого прикладного значення у зв'язку:

– зі зростаючою інтенсивністю інформаційних обмінів між націями і державами, між різними соціальними структурами на внутрішньодержавному

рівні, необхідності збереження і розвитку унікальних ментальних традицій в інтересах подальшої суспільної еволюції;

– з організацією спільного виробництва (спільних підприємств, у т. ч. із зарубіжною участю, міжнародної економічної кооперації, ТНК), спільної діяльності (наукової, освітньої, в сфері екології та ін.) різних за ментальними ознаками об'єднань людей, з урахуванням ментальних характеристик ділових партнерів;

– з інтенсифікацією сучасних ринкових обмінів; з вдосконаленням процесу міжнародної організації праці;

– з розвитком суспільнознавчих наук, наукового осмислення нової суспільної організації;

– зі зростанням суспільної уваги до введення в загальносуспільний обіг національних інформаційних ресурсів, що є культурним надбанням попередніх поколінь нашої цивілізації;

– при нейтралізації рецидивів інформаційних воєн і міжнародного інформаційного тероризму.

Варто зазначити, що толерантність, взаєморозуміння у міжнаціональних відносинах є особливо важливим у сучасному інформаційному виробництві. Це пояснюється насамперед тією обставиною, що в звичайному технологічному процесі всякої людської діяльності продукування нової інформації як правило випереджає будь-яку іншу діяльність, оскільки осмислена робота має здійснюватись на підготовленому інформаційному базисі. Випереджаюче виробництво нової інформації, таким чином, значною мірою входить в сферу невідомого, дискусійного, не повністю підтверженого суспільною практикою. При цьому зростає значення впливів на даний процес різних ментальних факторів, дискусій на базі цих впливів і при грамотній організації цих процесів оригінальність ментальних підходів до вирішення складних проблем сучасності може стати ефективним резервом інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. *Гравовський С.* Поняття ментальності в суспільних науках / С. Гравовський // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 8.
2. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – К.: Норд-прес, 2005. – С.12.
3. Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык. – 1961. – С. 420.
4. Англо-український словник // Подвезько М. Л. – К.: Держ. уч.-пед. вид-во «Радянська школа», 1959. – С. 353.
5. Проблеми теорії ментальності // відп. ред. Попович М. В. – К.: Наук. думка, 2006. – С 4.

6. *Ле Гофф Ж.* Цивілізація середньовікового Запада / Гофф Ле Ж ; пер. с фр.; общ. ред. Ю. Л. Бессмертного ; послесл. А. Я. Гуревича. – М., 1992. – С. 355–356.
7. *Квіт С. В.* В пошуках українського стилю / С. В. Квіт // Українські проблеми. – 1991. – № 4/5. – С. 12–22.
8. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 27.
9. Там само. – С. 26.
10. Проблеми теорії ментальності // відп. ред. Попович М. В. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 376.
11. Там само. – С. 376 – 377.
12. *Кримський С.* Запити філософських смислів / С. Кримський. – К. : Парапан, 2003. – С. 45.
13. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 191 с.
14. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 45.
15. *Онищенко О. С.* Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик. – К., 2013. – 220 с.
16. Там само.
17. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон № 254к/96-вр [чинний, поточна редакція від 06.10.2013] // Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>. – Назва з екрана.
18. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – С. 58–71.
19. *Грабовський С.* Поняття ментальності в суспільних науках / С. Грабовський // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 8.
20. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – С. 34.
21. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 142.
22. *Власюк О.* Людський вимір: реалії та перспективи України / О. Власюк, Б. Парахонський, С. Пирожков // Політика і час. – 1995. – № 2. – С. 30–37.
23. *Зернецька О. В.* Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – С. 333.

24. *Некlessа О. І.* ORDO QUARDO – четвертий порядок: прищезтя пост-сучасного світу // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика / укл. Кононов І.

25. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 65.

26. *Сковорода Г.* Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати, притчі, прозові переклади. Листи / Г. Сковорода. – К. : Наук. думка, 1983. – 412 с.

27. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 65.

28. *Присяжнюк Ю. П.* Ментальность украинского крестьянства в условиях капиталистической трансформации общества / Ю. П. Присяжнюк // Український історичний журнал. – 1999. – № 3. – С. 23–32.

29. *Костомаров Н.* Две русские народности / Н. Костомаров. – К. ; Х. : Вища шк., 1991. – С. 68.

30. *Зибцев В. М.* Господарський менталітет України: теорія, історія та сучасний стан / В. М. Зибцев, В. Ю. Попов. – С. 67.

31. *Драгоманов М. П.* Передне слово [До «Громади» 1878] // М. П. Драгоманов. Вибране. – К., 1991 – С. 417.

32. Проблеми теорії ментальності // відп. ред. Попович М. В. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 376.

33. *Антонович В. Б.* Погляди українофілов / В. Б. Антонович // Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – С. 148.

34. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – С. 71.

До уваги держслужбовця

Ю. Левченко, мол. наук. співроб. відділу ДБО НБУВ

Україна та Європейський Союз

Список літератури (2010–2013 рр.)

1. Актуальні питання охорони прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі в контексті європейської інтеграції : матеріали Міжнар. конф., м. Київ, Україна, 30 черв.–1 лип. 2010 р. – К. : Фенікс, 2010. – 421 с. – (Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»). – укр., англ., рос.

Висвітлено питання теорії та практики охорони прав інтелектуальної власності, авторського та суміжних прав, проблем охорони об'єктів промислової власності, захисту прав інтелектуальної власності, правових та економічних аспектів комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі. Розглянуто деякі правові аспекти функціонування пошукових систем у державах-членах Європейського Союзу, право на веб-сайт як складений об'єкт авторського права. Проаналізовано досвід Європейського Союзу у сфері правового регулювання відносин, що виникають у цифровому середовищі, зокрема, відносин інтелектуальної власності. Визначено правові межі свободи вибору торговельної марки в підприємстві, розкрито особливості охорони та захисту прав на торговельні марки відповідно до міжнародно-правових засад, правової охорони промислових зразків у Європейському Союзі та США. Розглянуто інтелектуальну власність як ключовий чинник формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку України.

Вс49760

2. Білозубенко В. С. Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку : монографія / В. С. Білозубенко ; МОНМС України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2012. – 455 с. : рис., табл.

Проаналізовано особливості інноваційного розвитку економіки за умов глобалізації. Узагальнено теоретичні засади дослідження національних інноваційних систем. Розкрито специфіку формування та розвитку міжнародних інноваційних систем, зокрема інноваційної системи ЄС на сучасному етапі. Висвітлено проблеми створення національної інноваційної системи в Україні та визначено напрями її удосконалення. Увагу приділено розвитку науково-технічного співробітництва України й ЄС на засадах конвергенції інноваційних систем.

Ва750106

3. Інтеграційні процеси в Україні та світі: міжнародні відносини, співпраця з Європейським Союзом, економіка, менеджмент : матеріали III Міжвуз. студент. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2011 р., Київ : у 2 т. / уклад. Т. В. Карпова ; Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Ю. Бугая. – К., 2011. –

Розглянуто питання реформування судової системи (СС) ЄС за Лісабонським договором у контексті розвитку СС України. Проаналізовано вплив рішень Європейського суду з прав людини на національне законодавство держав-членів Ради Європи. Висвітлено проблеми органів місцевого самоврядування, перспективи інтеграції України в ЄС. Розкрито правові засади комунікаційної політики ЄС, інтеграційні аспекти організації вітчизняної економіки. Вивчено міжнародний досвід і національні особливості оподаткування, обліку та звітності підприємств малого бізнесу. Описано процеси транснаціоналізації у міжнародному контексті мікроінтеграції економіки.

Т. 1. – 430 с.

Т. 2. – 503 с.

В353012/1–2

4. Копил Б. К. Організація місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу та України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Б. К. Копил ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.

Уперше окреслено підходи до вдосконалення організації місцевого самоврядування в Україні в європейському контексті, що передбачає моделювання його функцій на засадах організаційного проектування. Удосконалено методичні підходи до комплексного аналізу нормативно-правової бази Європейського Союзу з питань розвитку місцевого самоврядування, що полягають у систематизації країн і практик реформування місцевого самоврядування, та систему оцінювання функціональних і процедурних реформ місцевого самоврядування в Україні на основі генезису місцевого самоврядування в провідних європейських країнах. Набуло подальшого розвитку обґрунтування ролі місцевого самоврядування в системі публічного управління яка, виходячи з європейського досвіду, повинна перебирати на себе ключову роль у системі організації влади в державі, шляхи використання європейського досвіду організації місцевого самоврядування в аспекті ініціалізації процесу розвитку місцевого самоврядування з обов'язковим забезпеченням згоди всіх представницьких органів, територіальних громад, органів самоорганізації населення відповідної територіальної компетенції.

Ра386681

5. Костюченко Я. М. Правове регулювання співробітництва України та Європейського Союзу : монографія / Я. М. Костюченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : LAT&K, 2011. – 206 с.

Проаналізовано механізми правового регулювання співпраці України з Європейським Союзом (ЄС). Розглянуто передумови інтеграції України в ЄС і визначено правові інструменти політики ЄС щодо України. Значну увагу приділено основним напрямам співпраці України та ЄС, а саме: їх співробітництву у сфері юстиції, свободи та безпеки, у сфері зовнішньої політики та політики безпеки. Охарактеризовано участь України в діяльності агенств і програм ЄС, висвітлено гармонізацію українського законодавства з правом ЄС як передумову зближення країни з європейським інтеграційним об'єднанням.

Ва740449

6. Майбутнє Європейського Союзу та перспективи європейської інтеграції України : матеріали V міжнар. студент. наук.-практ. конф., 28 трав. 2010 р., Київ / уклад. В. Г. Лавриненко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 95 с.

Проаналізовано сучасні взаємовідносини між Україною та ЄС у процесі підготовки до укладення майбутньої угоди про асоціацію. Висвітлено перспективи розвитку ЄС у контексті Лісабонської угоди, розкрито її значення у становленні європейського глобалізму. Розглянуто питання спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, формування мережевих спільнот у ЄС. Визначено основні напрями подальшого співробітництва України в процесі її інтеграції в ЄС. Увагу приділено проблемам формування європейських цінностей у молоді України, питанням трансформації молодіжної політики держави в євроінтеграційному проєкті.

Со30512

7. Майбутнє Європейського Союзу та перспективи європейської інтеграції України : матеріали VI міжнар. студ. наук.-практ. конф., 27 трав. 2011 р., Київ / упоряд. В. Г. Лавриненко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 73 с. – укр., рос., англ.

Висвітлено актуальні проблеми та перспективи розвитку ЄС. Увагу приділено питанням європейської інтеграції України. Проаналізовано роль малих і середніх підприємств у підприємницькій політиці ЄС, визначено основні умови та фактори євроінтеграції України. Досліджено особливості усвідомлення європейських цінностей українськими юнаками. Розглянуто гендерну стратегію розвитку українського суспільства як умову якісної євроінтеграції. Охарактеризовано стан розвитку молодіжних євроклубів в Україні. Показано значення сучасної української літератури у формуванні спільного культурного простору між Україною та ЄС.

Со30939

8. Омельченко О. Л. Адаптація трудового законодавства України до законодавства Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О. Л. Омельченко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 19 с.

Ра374005

9. Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика : матеріали Міжнар. конф., 15–16 черв. 2011 р., Київ / НАН України, Центр інтелектуал. власності та передачі технологій. – К. : Фенікс, 2011. – 475 с. : рис., табл. – укр., рос., англ.

Наведено результати досліджень з актуальних питань охорони прав інтелектуальної власності (ІВ). Розглянуто моральні права у сфері авторського права і суміжних прав в ЄС. Розкрито проблемні аспекти договорів про передання майнових прав ІВ на службовий твір між авторами та роботодавцями. Проаналізовано особливості патентування бізнес-методів в ЄС і США. Вивчено проблеми охороноспроможності порід сільсько-господарських тварин як об'єктів промислової власності. Увагу приділено правовій охороні ексклюзивних даних на лікарські засоби, засобам формування ринку об'єктів права ІВ в Україні, проблемам комерціалізації результатів наукових досліджень в галузі механізації сільського господарства, адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС щодо депонування біологічного матеріалу. Охарактеризовано механізми конфіскації речей у злочинах, пов'язаних з порушенням прав на об'єкти прав ІВ.

Вс51462

10. Співробітництво України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері : монографія / І. П. Катеринчук, Д. Г. Мулявка. – Чернігів : Черніг. ін-т ім. Героїв Крут МАУП, 2010. – 228 с.

Висвітлено проблеми організаційно-правових засад співробітництва України та ЄС в правоохоронній сфері (ПОС). Проаналізовано систему органів, які здійснюють співробітництво, та удосконалено їх класифікацію. Описано етапи інституційного забезпечення співробітництва (ІЗС) України з ЄС щодо охорони кордонів та протидії не-

легальній міграції. Обґрунтовано доцільність формування та діяльності служби пробації як сучасної ефективної системи виконання покарань. Увагу приділено ІЗС України та ЄС, що втілюється правоохоронними органами у процесі здійснення правоохоронної діяльності. Визначено шляхи покращення стану прикордонного співробітництва України зі суміжними країнами, вдосконалення законодавства й організації співробітництва України та ЄС у ПОС.

Ва734021

11. Україна між Росією та Європейським Союзом: пошук ідентичності : матеріали Міжнар. наук. конф., 19 трав. 2011 р., Київ / ред. В. О. Огнев'юк ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2011. – 148 с.

Розглянуто питання формування новітньої інтеграційної стратегії України на основі альтернативного та синергетичного підходів, її інтеграції в міжнародні системи за умов глобалізації, а також інтеграційних процесів на просторі СНД. Висвітлено історичні та геополітичні передумови європейської інтеграції України. Проаналізовано роль держави у забезпеченні гендерної рівності в країнах ЄС. Визначено європейський вектор реформи вищої освіти у контексті міжнародної інтеграції України, суспільно-політичну ідентифікацію як чинник сучасної міжнародної інтеграції. Розкрито особливості зовнішньополітичного курсу України у Чорноморському регіоні (1991–2001 рр.), перспективи співробітництва з НАТО.

Вс51235

12. Шендеровська А. В. Міжнародно-правові засади вступу України до Європейського Союзу : монографія / А. В. Шендеровська, А. Г. Шендеровський ; МОН України, Акад. муніцип. упр. – вид. 2-ге, доп. – Умань : Уман. комун. вид.-полігр. п-во, 2011. – 167 с. : табл.

Досліджено становлення європейського правового простору та створення Європейського Союзу. Розглянуто його інституційну структуру, право, та правову систему, закономірності розширення, а також сучасний стан і перспективи розвитку. Проаналізовано динаміку розвитку відносин між Україною й ЄС від концепції добросусідства до стратегії партнерства, та до повного членства. Визначено правовий механізм співробітництва між ЄС та Україною, шляхи поглиблення співпраці та правові передумови інтеграції України до ЄС, одним з яких є гармонізація законодавства України з правом ЄС і реформа судових та правоохоронних органів України.

Ва740170

13. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі : [наук. доп.] / І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Х. : Оберіг, 2012. – (Наукова доповідь ; вип. 1).

Розглянуто проблеми теорії та практики адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Показано, що однією з необхідних передумов успішної адаптації законодавства України є наповнення реальним змістом принципу верховенства права та надання надійних гарантій захисту прав людини. Розкрито особливості політики Східного партнерства у контексті європейської інтеграції України. Зазначено, що на такому

етапі розвитку відносин з ЄС для реалізації зовнішньополітичних планів Україні варто належним чином скористатись потенціалом, закладеним у політиці Східного партнерства. Проаналізовано співробітництво України та ЄС в енергетичній сфері у форматі Східного партнерства, обґрунтовано доцільність і необхідність інтеграції енергетичної інфраструктури України та інших учасників Східного партнерства (плюс Туреччина) в енергетичний простір ЄС.

Ва763590

* * *

14. Бабін Б. Правове програмне регулювання взаємодії України та Європейського Союзу / Борис Бабін // Укр. часоп. міжнар. права. – 2013. – № 1. – С. 97–101.

Розглянуто аспекти використання правових механізмів правового регулювання взаємодії держав та Європейського Союзу (на прикладі України). Розглянуто відповідні правові акти, інститути та механізми, досліджено форми регулювання цих відносин.

Ж68379

15. Балусєва О. В. Співпраця Європейського Союзу і України: екологічний вимір / О. В. Балусєва // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – Вип. 2. – С. 57–61.

Досліджено форми й особливості співпраці між ЄС і Україною. Розглянуто сутність технології бенчмаркінгу, можливість його використання в процесі відновлення промислових покинутих територій.

Ж23244/екон. та підпр.

16. Биданцева Н. В. Порушення прав споживачів на отримання достовірної інформації щодо маркування продукції на вміст ГМО: порівняльний аспект – законодавство України та ЄС / Н. В. Биданцева // Сьомі юридичні читання «Культура і право на початку XXI століття»: матеріали Міжнар. наук. конф., 19–20 трав. [2011 р.] / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького [та ін.]. – К., 2011. – С. 476–478.

Ва747054

17. Бірюкова Т. В. Співпраця Європейського Союзу та України у сфері транспорту / Т. В. Бірюкова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – Вип. 5. – С. 10–14.

Висвітлено особливості співпраці України та Європейського Союзу. Досліджено напрями формування транспортної політики нашої країни відповідно до принципів і норм розвитку транспорту Європейського Союзу.

Ж23244/екон. та підпр.

18. Главацький М. В. Правове регулювання актуальних проблем співробітництва України та Європейського Союзу у сфері свободи, безпеки та

юстиції / М. В. Главацький // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2011. – № 2. – С. 321–324.

З'ясування суті правового аналізу пріоритетних напрямів співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері свободи, безпеки та юстиції, зокрема діалогу з візової та реадмісійної тематики, визначено інші напрями такого співробітництва.
Ж23574

19. Гольцев Д. Г. Стан технічного регулювання в країнах Європейського Союзу і в Україні / Д. Г. Гольцев, О. П. Удовіченко, М. А. Котляр // Труды первого международного научно-практического семинара «Повховские научные чтения» : [сборник] / Донец. нац. ун-т. – Донецк, 2010. – С. 217–226.
Ва736581

20. Гринь О. Інфраструктурне забезпечення транскордонного співробітництва України з Європейським Союзом / Ольга Гринь // Зб. наук. пр. Держ. екон.-технол. ун-ту трансп. Серія: Економіка і управління. – К., 2011. – Вип. 17. – С. 22–29.
Ж71854/Екон. і упр.

21. Грицяк І. А. Європеїзація України в контексті нових моделей відносин «Україна – Європейський Союз» / І. А. Грицяк // Україна між Росією та Європейським Союзом: пошук ідентичності : матеріали Міжнар. наук. конф., 19 трав. 2011 р. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2011. – С. 105–110.
Вс51235

22. Грищенко А. А. Координація транскордонного співробітництва України з Європейським Союзом / А. А. Грищенко // Вісн. Запоріж. нац. ун-ту. – Запоріжжя, 2011. – № 3. – С. 170–175.
Ж69658

23. Гудов Я. Політико-правові передумови співпраці Європейського Союзу з Україною / Ярослав Гудов // Наука і сусп.-во. – 2010. – № 7/8. – С. 2–5.
Про проблематику відносин Європейського Союзу з Україною, зокрема, важливість сучасного стану відносин ЄС–Україна.
Ж26494

24. Гудов Я. Співробітництво України й Європейського Союзу в галузі митної справи / Ярослав Гудов // Підприємництво, госп.-во і право. – 2010. – № 11. – С. 45–48.

Щодо співробітництва України та Європейського Союзу в галузі митної справи з урахуванням державної стратегії європейської інтеграції та щодо вдосконалення і поліпшення функціонування митного контролю на кордонах України.
Ж14931/а

25. Данилюк В. О. Дослідження процесу реальної економічної конвергенції між Україною та країнами-членами Європейського Союзу / В. О. Данилюк // Вісн. Львів. комерц. акад. Серія економічна. – Л., 2010. – Вип. 33. – С. 156–161.

Ж69765/Ек.

26. Данилюк В. Швидкість конвергенції між економіками країн Європейського Союзу та економікою України / В. Данилюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. – К., 2010. – Т. 89, вип. 2. – С. 24–26.

Ж68200

27. Дмитрушко О. М. Україна на шляху до Європейського Союзу та НАТО: історіографія / О. М. Дмитрушко // Гілея : наук. вісн. – К., 2013. – Вип. 68 (№ 1). – С. 264–269.

Ж25326

28. Європейський Союз і Україна після виборів: майбутнє двосторонніх відносин // Економіст. – 2010. – № 4. – С. 4–8.

Розглянута зовнішня політика України після президентських виборів – сценарії розвитку відносин ЄС – Україна найближчим часом. Ідеться про домінуючі проблеми в стосунках України і ЄС, про перспективи прискорення переговорів України з ЄС щодо Угоди про асоціацію і створення зони вільної торгівлі.

Ж15978

29. Зінченко Н. С. Україна у рамкових програмах Європейського Союзу: досвід та перспективи / Н. С. Зінченко // Пробл. науки. – 2013. – № 2. – С. 13–18.

Розглянуто досвід та перспективи участі України у Рамкових програмах Європейського Союзу. Досліджено динаміку участі українських учених у європейських Рамкових програмах та обґрунтовано об'єктивні причини, які обмежують їх участь у РП. Розглянуто загальну характеристику цих програм. Визначено, яку важливу роль у популяризації та активізації досліджень українських учених відіграє їх участь у міжнародних програмах, зокрема у Рамкових програмах ЄС.

Ж15960

30. Златіна Н. Е. Конституційне закріплення правового статусу центральних банків у країнах-членах Європейського Союзу та України / Н. Е. Златіна // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 47. – С. 446–452.

31. Зубачова І. С. Порівняльно-правовий аналіз побудови судів загальної юрисдикції України і країн Європейського Союзу та їх роль у захисті консти-

туційних прав і свобод людини та громадянина / І. С. Зубачова // Митна справа. – 2012. – № 6, ч. 2, кн. 1. – С. 393–399.

Проведено аналіз зарубіжного досвіду функціонування судів загальної юрисдикції таких республік як Чехія та Польща та визначено відмінності у законодавстві, що регулює це питання.

Ж16417

32. Івасечко О. Співпраця України та Європейського Союзу в галузі охорони довкілля / О. Івасечко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т народознавства [та ін.]. – 2012. – Вип. 24. – С. 73–77.

Розглянуто участь Європейського Союзу у координації європейської екологічної політики, його роль у міжнародній співпраці в галузі охорони довкілля, зокрема, у вирішенні таких глобальних проблем, як перспектива кліматичних змін, руйнування озонового шару, охорона біорозмаїття тощо. Проаналізовано особливості співробітництва між Україною та ЄС в екологічній сфері. Зазначено щодо процесу адаптації екологічного законодавства України до стандартів ЄС у галузі охорони довкілля.

Ж71870

33. Капінус О. А. Перспективи розвитку відносин України з Європейським Союзом у контексті швейцарського досвіду / О. А. Капінус // Екон. часоп.-XXI. – 2013. – № 5/6. – С. 13–16.

Розглянуто форми взаємодії України з Європейським Союзом у межах Східного партнерства.

Ж15623

34. Карапута Л. В. Переговорний процес щодо угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом / Л. В. Карапута // Віче : [зб. наук. пр.] / Укр. держ. славіст. центр НАН України, Київ. славіст. ун-т. – К., 2011. – С. 31–36.

Онищенко О. С./Вс261

35. Козлова І. П. Міжпарламентське співробітництво в рамках інтеграції до Європейського Союзу: Європейський парламент та Верховна Рада України / І. П. Козлова // Інноваційні напрямки вдосконалення правового захисту в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (www.lex-line.com.ua, Юридична лінія), 3 черв. 2010 р. – Т., 2010. – С. 14–15.

Ва745817

36. Колосова В. П. Макрофінансова допомога в рамках співробітництва України з Європейським Союзом / В. П. Колосова, В. І. Літковська // Стратегія розв. України. – 2011. – № 2. – С. 79–85.

Розглянуто сутність макрофінансової допомоги Європейського Союзу, передумови її одержання. Значну увагу приділено складовій структурі Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським Союзом і Кредитної Угоди між Україною (як Позичальником) та Європейським Союзом (як Кредитором) та Національним банком України (як Агентом позичальника), а також етапам підготовки одержання макрофінансової допомоги.

Ж25031

37. Косенко О. Європейський Союз та Україна: спільне і відмінне у вищій освіті / Олександра Косенко // Вища освіта України. – 2012. – № 1. – С. 81–86.

Розглянуто Лісабонський проект і європейську стратегію розвитку вищої освіти в умовах переходу до суспільства знань XXI ст. Європа (приклад – Фінляндія) обрала підвищення якості освіти і розширення використання точних наук як засобів розвитку людського капіталу націй. Україна з 1991 р. йшла у протилежному напрямі, і тому не досягла успіхів.

Ж23569

38. Кулинич О. Перспективи співробітництва України та Європейського Союзу в енергетичній галузі / Ольга Кулинич // Наукові засади сталого розвитку економіки : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 16–17 черв. 2011 р., Україна, м. Тернопіль / Терноп. ін-т агропром. вир-ва [та ін.]. – Т., 2011. – С. 181–183.

Ва741891

39. Купрій О. Сучасний стан візової політики на кордонах України з ЄС / Олена Купрій // Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал : зб. наук. пр. за матеріалами кругл. столу експертів (Ужгород, 20 квіт. 2012 р.) / Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж. – Ужгород, 2012. – С. 187–195.

Ва756477

40. Ломага А. М. Напрями інтенсифікації співробітництва України з Європейським Союзом у рамках транскордонної співпраці (на прикладі Волинської області) / А. М. Ломага // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Економічні науки. – 2011. – № 22. – С. 74–79.

Охарактеризовано напрями інтенсифікації євроінтеграційних процесів України в контексті транскордонного співробітництва, проаналізовано сучасний стан та визначено перспективи транскордонної співпраці Волинської області.

Ж69212

41. Матушак С. Договор об ассоциации между Европейским Союзом и Украиной – выбор сделан / Славомир Матушак // Незалежність України в глобалізованому світі: вектори XXI століття : зб. матеріалів міжнар. наук. конф., 22 серп. 2011 р., м. Київ / Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2011. – С. 171–174.

Ва749083

42. Мельник М. Еволюція мережевої готовності країн Європейського Союзу та України / М. Мельник // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Л., 2012. – Вип. 31. – С. 122–130.

Ж72505

43. Микитенко Л. Деякі питання гармонізації законодавства України із законодавством ЄС про рекламу / Людмила Микитенко // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 11. – С. 62–66.

Розглядаються питання щодо особливостей правового регулювання реклами в Україні та країнах Європейського Союзу. Аналізуються норми законодавства України про рекламу, які тією чи іншою мірою належним чином не врегульовані законодавчо.

Ж14931/а

44. Милян О. Вплив глобалізаційних процесів на авіаційну галузь країн ЄС та України / Олена Милян // Стратегія і тактика сталого розвитку економіки України : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 1–2 листоп. 2012 р., м. Кам'янець-Подільський / Поділ. держ. аграр.-техн. ун-т [та ін.]. – Т., 2012. – С. 18–19.

Ва761525

45. Мозоль С. А. Сучасний стан та умови гармонізації законодавства України і Європейського Союзу / С. А. Мозоль // Митна справа. – 2013. – № 1, ч. 2, кн. 2. – С. 3–8.

Аналізуються теоретичні питання гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу. Також висвітлено окремі аспекти адаптації українського законодавства до вимог і стандартів Європейського Співтовариства.

Ж16417

46. Настечко К. О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / К. О. Настечко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2012. – Вип. 105, ч. 1. – С. 81–84.

Ж68200

47. Науменко Н. С. Аналіз окремих тенденцій сучасного європейського оподаткування через удосконалення національного податкового законодавства в процесі поглиблення двостороннього економічного співробітництва між Україною та ЄС / Н. С. Науменко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Людиноцентризм як домінанта соціокультурних вимірів людського буття». Шості шинкаруківські читання : наук. доп. та виступи, 26 квіт. 2010 р. / Т-во «Знання» України, Ун-т сучас. знань, Ін-т філос. ім. Г. Сковороди НАН України. – К., 2010. – С. 261–264.

Ва736903

48. Невара Л. М. Перспективи співробітництва України з Європейським Союзом / Л. М. Невара // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2012. – Вип. 105, ч. 1. – С. 67–72.

Ж68200

49. Носирев О. Суспільно-економічний генезис співпраці України з Європейським Союзом / Олександр Носирев // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіон. зб. наук. пр. / Харьк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2010. – Вип. 8. – С. 127–132.

Ж73238

50. Одосій О. В. Розвиток агропродовольчого ринку в умовах формування зон вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом / О. В. Одосій // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 121–127.

Розглянуто та проаналізовано можливі сценарії розвитку агропродовольчого ринку в умовах створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом (ЄС) з використанням моделі загальної рівноваги.

Ж14693

51. Опришко Д. Порівняльні підходи до антиконкурентних узгоджених дій в законодавстві України та Європейського Союзу / Дарія Опришко // Юридична Україна : щоміс. прав. часоп. / ТОВ «Юринком Інтер» [та ін.]. – 2010. – № 12. – С. 94–100.

На основі викладеного матеріалу зроблено висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства України.

Ж24297

52. Оржеховська А. О. Гармонізація та зближення права Європейського Союзу з законодавством України / А. О. Оржеховська // Сьомі юридичні читання «Культура і право на початку XXI століття» : матеріали Міжнар. наук. конф., 19–20 трав. [2011 р.] / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького [та ін.]. – К., 2011. – С. 487–490.

Ва747054

53. Патерило І. В. Міжнародно-правове регулювання економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом / І. В. Патерило // Право і сусп.-во. – 2011. – № 2. – С. 251–254.

Проаналізовано основні джерела та механізми міжнародно-правового регулювання економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом і державами-членами.

Ж25400

54. Русенко І. Я. Поняття принципів права та їх значення в правових системах України та Європейського Союзу / І. Я. Русенко // Митна справа. – 2012. – № 4, ч. 2, кн. 1. – С. 15–20.

Про проблему значущості принципів права в правовому розвитку.
Ж16417

55. Рябкіна О. О. ЄС та європейська інтеграція України / О. О. Рябкіна // Сучасні тенденції наукової парадигми економіко-географічної освіти України : зб. матеріалів VII всеукр. наук.-практ. конф., 8 груд. 2011 р. / Приват. вищ. навч. закл. «Донец. ін-т соц. освіти», Донец. від-ня Укр. геогр. т-ва. – Донецьк, 2011. – С. 202–206.

Ва747336

56. Савченко І. Г. Парадигма створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом / І. Г. Савченко // Економіка розв. – 2011. – № 1. – С. 85–88.

Окреслено можливі умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і наголошено на необхідності проведення значних підготовчих заходів, які мають передувати підписанню угоди, серед них адаптація українського законодавства до правової системи ЄС та підвищення ефективності функціонування внутрішнього ринку.

Ж24201

57. Серета Т. М. Імплементация законодавства України до стандартів Європейського Союзу: сучасний стан / Т. М. Серета // Митна справа. – 2013. – № 1, ч. 2, кн. 2. – С. 9–13.

Проаналізовано загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавчих стандартів Європейського Союзу. Розглянуто відповідність законодавства України до *acquis communautaire*. Визначено головні завдання загальнодержавної програми та запропоновано конкретні пропозиції щодо інтеграції України.

Ж16417

58. Скіданов А. П. Права, що пов'язані з публічним сповіщенням, та їхнє обмеження в ЄС та Україні / А. П. Скіданов // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.) : [у 4 ч.] / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2011. – Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний та господарський процес. – С. 367–369.

В353419/3

59. Стрельцова О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: передумови, проблеми і перспективи / О. Стрельцова // Право України. – 2012. – № 3/4. – С. 87–97.

Ж27747

60. Тесля Н. О. Перспективи інтеграції України до Європейського Союзу / Н. О. Тесля, А. В. Тарсюк // Ціннісний вимір політичної діяльності: проблема політичного вибору в сучасному українському суспільстві : III Всеукр. наук.-практ. конф., 26–28 квіт. 2012 р. : зб. наук. пр. – Херсон, 2012. – С. 168–171.

61. Ткачук О. В. Товарна диференціація торгівлі України з Європейським Союзом / О. В. Ткачук // Актуал. пробл. економіки. – 2010. – № 7. – С. 48–55.

Наведено результати оцінювання показників асортименту та питомої вартості експорту України на базі порівняння з країнами Європейського Союзу. Використовуючи як інформаційну базу детальну статистику міжнародної торгівлі ООН КОМТРЕЙД, запропоновано методи оцінювання і порівняння відносних мір асортименту та питомої вартості торгівлі.

Ж23291

62. Христова Ю. Захист права на цілісність особистості у праві Європейського Союзу та України: порівняльно-правове дослідження / Ю. Христова, А. Бершов // Укр. часоп. міжнар. права. – 2013. – Спецвип. [2] : Права людини. – С. 207–209.

Проаналізовано досвід деяких зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони права людини на цілісність особистості та сформульовано пропозиції, спрямовані на гармонізацію національного законодавства про кримінальну відповідальність з правом Європейського Союзу.

Ж68379

63. Ціхановська В. М. Зовнішньоторгівельні відносини України з ЄС у розрізі двосторонньої торгівлі аграрною продукцією / В. М. Ціхановська // Облік, аналіз і аудит в системі управління суб'єктів господарювання: вітчизняна практика та міжнародний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 груд. 2011 р. – Сімф., 2011. – С. 212–215.

64. Чернецька О. В. Перспективи поглиблення транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу у сфері електроенергетики та газу / О. В. Чернецька // Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р., м. Луцьк / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т міжнар. відносин [та ін.]. – Луцьк, 2012. – С. 252–257.

Ва764945

65. Шершун М. Х. Розвиток екологічного законодавства України в контексті правової системи Європейського Союзу / М. Х. Шершун // Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–10 верес. 2010 р., м. Ужгород. – Ужгород, 2010. – С. 59–62.

Ва732514

66. Шпакович О. М. Перспективи вступу України до Європейського Союзу / О. М. Шпакович // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2012. – Вип. 105, ч. 1. – С. 39–46.

Ж68200

67. Шутаєва О. О. Особливості впливу права Євросоюзу на правопорядок України в умовах поглиблення інтеграційних зв'язків / О. О. Шутаєва, А. О. Панченко // Наука в інформаційному просторі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 верес. 2011 р. : у 7 т. / Каф. обліку і аудиту Дніпропетр. держ. аграр. ун-ту [та ін.]. – Д., 2011. – Т. 3 : Державне управління. Юридичні науки. – С. 94–98.

В353507/3

68. Якимчук М. І. Розвиток двосторонніх відносин між Україною та ЄС / М. І. Якимчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р., м. Луцьк / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т міжнар. відносин [та ін.]. – Луцьк, 2012. – С. 152–154.

Ва764945

69. Якубовський С. О. Динаміка бюджетних дефіцитів у країнах Європейського Союзу та в Україні / С. О. Якубовський, І. Б. Насадюк // Наук. вісн. Одес. держ. екон. ун-ту. – О., 2010. – № 22. – С. 3–12.

70. Якубовський С. О. Чинники зростання зовнішнього боргу у країнах Європейського Союзу та в Україні / С. О. Якубовський, Т. А. Родіонова // Наук. вісн. Одес. держ. екон. ун-ту. – О., 2011. – № 1. – С. 48–60.

Підп. до друку 12.12.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,58.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3